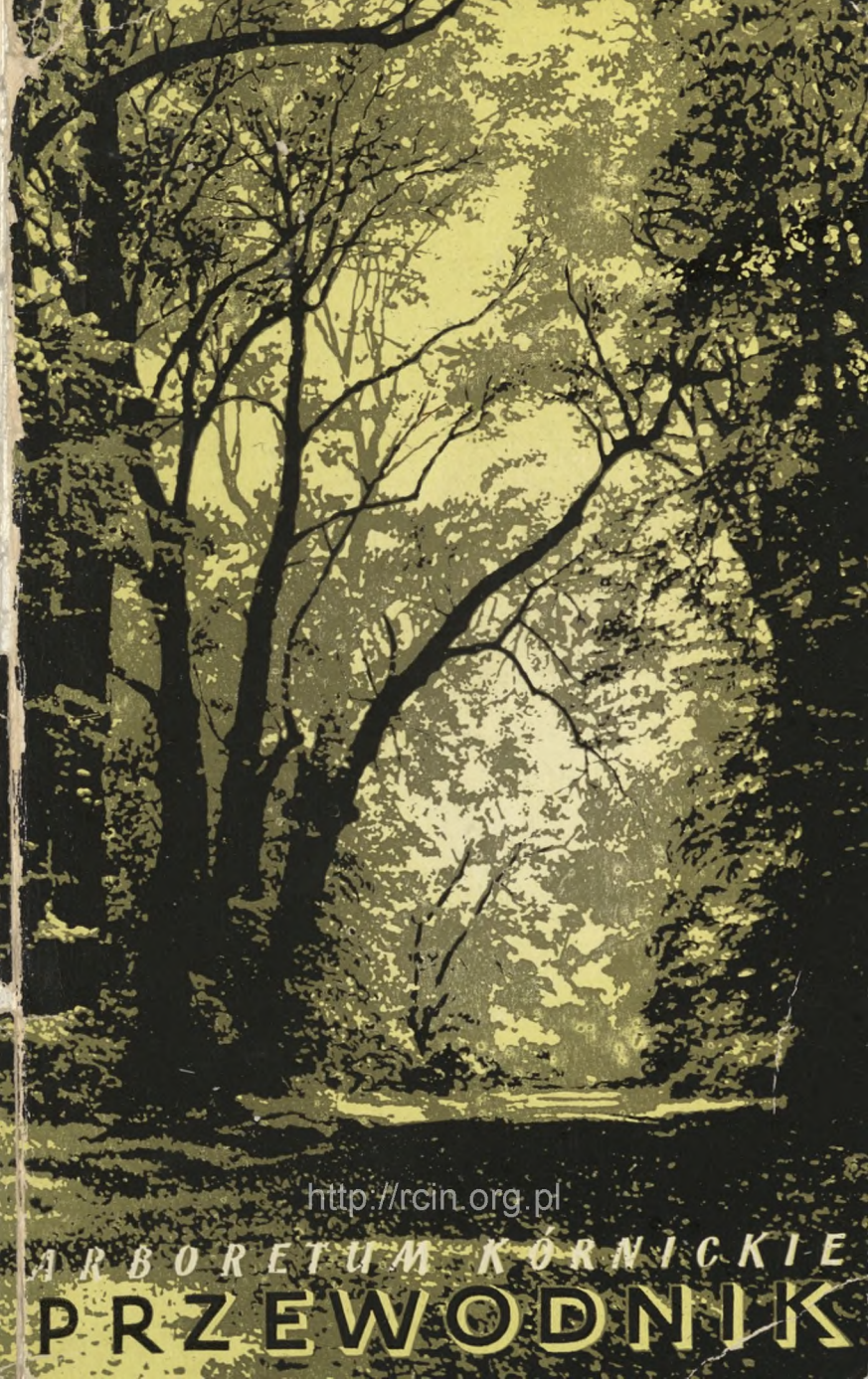

ARBORETUM KÓRNICKIE

PRZEWODNIK

ARBORETUM KÓRNICKIE
Przewodnik

WŁADYSŁAW BUGAŁA

ARBORETUM KÓRNICKIE

Przewodnik

POZNAŃ 1971
PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE

REDAKTOR: *STEFAN BIAŁOBOK*

Okładkę projektował: *Józef Skoracki*

Printed in Poland

Opracowanie edytorskie: *Leonard Sull*

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO NAUKOWE – ODDZIAŁ W POZNANIU

Wydanie I. Nakład 5800+90 egz. Ark. wyd. 9. Ark. druk. 9.5.
Papier ilustracyjny III kl. 80 g, 82×104. Oddano do składania 16 X 1970 r.
Podpisano do druku 5 V 1971 r.
Druk ukończono w maju 1971 r.
Zamówienie nr 565/235 Z-2/353. Cena zł 27,—

DRUKARNIA UNIWERSYTETU im. A. MICKIEWICZA W POZNANIU

1. WSTĘP

Niniejszy przewodnik po Arboretum Kórnickim oddajemy do rąk szerokich rzesz młodzieży, miłośników drzew i krzewów oraz turystów. Nie jest on pierwszym wydawnictwem poświęconym tutejszym kolekcjom dendrologicznym. Już w roku 1906 ukazała się niewielka książeczka «Ogród zamkowy w Kórniku», w której autor (dr Zygmunt Celichowski) przedstawił dość szczegółowo historię parku, wspominając także o warunkach środowiskowych i bardzo ogólnie o rosnących tu drzewach i krzewach.

W roku 1926 Konstanty Stecki i Witold Kulesza opracowali szczegółowo «Opis parku w Kórniku», z wykazem rosnących tu drzew i krzewów. Praca ta została zamieszczona w I Roczniku Dendrologicznym i nie trafiła przez to do szerszych kręgów społeczeństwa.

W roku 1958 W. Bugała i K. Browicz opracowali «Mały przewodnik po Arboretum Kórnickim», którego skromny nakład został wyczerpany. Od tego czasu gwałtownie wzrosła liczba osób odwiedzających Arboretum Kórnickie. W ostatnich latach osiągnęła ona 100 tysięcy osób rocznie i nadal wykazuje tendencję do wzrostu. Potrzeba wydania nowego przewodnika była więc oczywista i nie cierpiąca zwłoki. Tę lukę pragniemy choć w części wypełnić. Zdajemy sobie przy tym sprawę, że dzisiejsza sytuacja wymaga nie jednego, lecz kilku przewodników o różnym zakresie informacji dotyczących kolekcji, przeznaczonych dla różnych grup zwiedzających Arboretum, poczynając od młodzieży szkolnej aż do ludzi związanych zawodowo z roślinami drzewiastymi (leśnicy, ogrodnicy) i miłośników tych roślin. Widzimy też potrzebę wydania przewodnika w językach obcych dla coraz liczniej przyjeżdżających turystów zagranicznych.

Niniejszy przewodnik ułożony jest według kolejności sekcji. Arboretum zostało podzielone na 23 sekcje, których granice w większości przypadków stanowią drogi i kanały łatwe do zauważenia w terenie. Dla łatwiejszego orientowania się ustawiono wzdłuż główniejszych dróg granitowe słupki z wypisanymi numerami sekcji. Podział przestrzenny Arboretum podany jest na załączonym planie sytuacyjnym.

Przewodnik nie obejmuje tzw. nowego arboretum położonego za ulicą Parkową (sekcje 24 - 37), gdzie znajdują się młode kolekcje drzew i krzewów.

W obrębie poszczególnych sekcji przyjęto trasy zwiedzania, wzdłuż których należy się poruszać aby odnaleźć opisywane drzewa i krzewy. Te trasy zwiedzania są jednak dla każdej sekcji zupełnie odrębne. Można więc przeglądać poszczególne sekcje w dowolnej kolejności lub wybrać do zwiedzania tylko najbardziej atrakcyjne kolekcje drzew i krzewów. Na początku opisu każdej sekcji podano miejsce skąd rozpoczyna się trasa zwiedzania. Wybrano miejsca łatwe do określenia i odnalezienia w terenie, z pomocą oczywiście planu sytuacyjnego.

Ogromne bogactwo drzew i krzewów zgromadzonych w Arboretum Kórnickim nie pozwala na wymienienie wszystkich gatunków i odmian. Zwrócono więc uwagę tylko na drzewa i krzewy najbardziej interesujące, oryginalne, rzadkie lub reprezentowane w Arboretum przez wyjątkowo dorodne i stare egzemplarze. Niektóre gatunki spotyka się na wielu sekcjach i zdarza się, że są one w przewodniku kilkakrotnie wymieniane. Bliższą charakterystykę danego gatunku czy odmiany podajemy zasadniczo tylko raz, najczęściej przy pierwszym z nim spotkaniu.

Dla drzew i krzewów staraliśmy się używać nazw polskich. W kilku przypadkach z braku polskiej nazwy podajemy tylko łacińską. Obok nazw polskich podajemy w nawiasach nazwy łacińskie, jako powszechnie przyjęte na całym świecie i konkretnie wskazujące o jaką roślinę chodzi. Są one szczególnie ważne dla odmian uprawnych, często nie posiadających polskich nazw (np. odmiany jaśminowców: *Philadelphus virginalis* '*Virginal*', *P. cymosus* '*Norma*', *P. purpureo-maculatus* '*Etoile Rose*').

Wykaz sekcji z podaniem strony, na której rozpoczyna się ich opis, podano w spisie treści na końcu przewodnika.

Fotografie zamieszczone w tekście przedstawiają widoki z Arboretum oraz opisywane drzewa i krzewy, najczęściej ich fragmenty, jak pnie, liście, kwiaty i owoce. Staraliśmy się zamieścić jak najwięcej fotografii kwiatów i owoców, gdyż nie o każdej porze roku można je podziwiać w naturze. Również pokroje drzew, pnie, kora i konary inaczej prezentują się w okresie zimowym, kiedy to większość zwiedzających Arboretum nie ma możności ich oglądania. Stąd w przewodniku są także fotografie przedstawiające Arboretum w zimie lub w jesieni.

2. KRÓTKA HISTORIA ARBORETUM W KÓRNIKU

Arboretum w Kórniku posiada najbogatsze w Polsce kolekcje drzew i krzewów rosnących w naszych warunkach klimatycznych w odkrytym gruncie. Liczba gatunków i odmian aktualnie znajdujących się w kolekcjach jest bardzo trudna do ustalenia i ulega ciągłym zmianom. Przyjąć jednak można, że waha się ona od 2500 do 3000. Nie tylko jednak tak duże bogactwo form zgromadzonych w Arboretum Kórnickim stanowi o ogromnej wartości naukowej, dydaktycznej i gospodarczej tutejszej kolekcji. Ich wartość wzrasta niepomiernie z tego względu, że liczne okazy drzew i krzewów rosną w Kórniku już od kilkudziesięciu lat, a niektóre przekroczyły 100 lat. Te ostatnie pochodzą z czasów pierwszej introdukcji obcych drzew i krzewów do Kórnika prowadzonej tu w latach 1826 - 1861 przez Tytusa Działyńskiego.

Tak więc Arboretum Kórnickie ze swymi bogatymi kolekcjami drzew i krzewów w ich obecnej formie, jest wynikiem działalności wielu pokoleń i wielu wybitnych ludzi rozmiłowanych w ogrodnictwie i rozumiejących znaczenie aklimatyzacji, której wyniki oglądają i odczuwają dopiero pokolenia następne.

Historia powstania Arboretum w Kórniku sięga pierwszej połowy XIX w. i jest ściśle związana z działalnością dwóch ostatnich właścicieli Kórnika z rodu Działyńskich, — wspomnianego już Tytusa i jego syna Jana. Szczególnie Jan Działyński gromadził w Kórniku drzewa i krzewy wyraźnie dla określonego celu. Miał to być, jak sam się wyrażał, „ogród botaniczny szkoły leśnej".

Już jednak znacznie wcześniej na terenie dzisiejszego Arboretum znajdował się park, który otaczał zamek kórnicki, a ponieważ Kórnik był starą siedzibą wielu rodów magnackich, o bogatej często przeszłości, przeto i park kórnicki, najczęściej zwany „ogrodem", różne przechodził koleje losu, był wielokrotnie przebudowywany, razem z zamkiem popadał w zaniedbanie, by po latach znowu zabłyszczeć i stać się wspaniałą oprawą dźwiganej z ruin budowli na wyspie. W starych dokumentach zachowały się także wzmianki o ogrodzie otaczającym zamek,

które świadczą, że ówcześni właściciele Kórnika dbali o estetyczny wygląd nie tylko samej siedziby, ale także najbliższego jej otoczenia.

Jakkolwiek historia samego zamku oraz jego dawnych właścicieli nie jest może tak ściśle związana z dzisiejszym Arboretum, a przedstawiana była wielokrotnie i obszernie w wydawnictwach poświęconych zamkowi kórnickiemu, to jednak uważamy za wskazane krótko ją tutaj przytoczyć. Dokładniejsze wiadomości Czytelnik znaleźć może w ostatnio wydanej książeczce «Zamek Kórnicki» opracowanej przez A. Chyczewską i S. Weymana (Poznań 1965).

Już w połowie XIV i aż do schyłku XVI w. Kórnik był siedzibą możnego rodu Górków, jednego z najbardziej wpływowych w ówczesnej Polsce i na pewno najpotężniejszego rodu magnackiego w Wielkopolsce na przestrzeni całej historii tej dzielnicy.

Na początku XV w. Mikołaj Górka wznosi w miejscu zamku dzisiejszego, zamek drewniany otoczony fosą, a więc mający charakter obronny, tymbardziej że przez rozmokłe bagniste tereny położone nad brzegiem Jeziora Kórnickiego usypanymi groblami zapewne już wówczas prowadził ważny szlak na Śląsk.

Już w końcu XV lub na początku XVI w. powstaje nowy zamek murowany, również o charakterze obronnym, a więc zaopatrzony w zwodzone mosty przerzucone przez fosę. Stanisław Górka, wojewoda poznański, ostatni z rodu, przebudował zamek w drugiej połowie XVI w. w stylu renesansowym. On to właśnie ozdobił swoją kórnicką rezydencję wspaniałym ogrodem prawdopodobnie urządzonym w stylu włoskim. Stanisław Sarnicki podaje w 1587 r., że obszar dworski zamku kórnickiego zapełniony jest wszelkiego rodzaju budynkami gospodarczymi, gumnami, śpichrzami, stawami, zwierzyńcami i ptaszarniami. Ten „obszar dworski" musiał być wcale rozległy, skoro ów zwierzyniec znajdował się najprawdopodobniej po drugiej stronie Jeziora Kórnickiego, w lesie do dzisiaj zwanym Zwierzyńcem. Celichowski (1906) podaje, że park kórnicki zwany był przez miejscową ludność „ogrodem włoskim" jeszcze do końca XIX w. i przypuszcza, że ta nazwa sięgała również czasów, o których wspomina Sarnicki, a więc wieku XVI. Stanisław Górka przyjmował w Kórniku Henryka Walezego w drodze na koronację do Krakowa. Po okresie Górków niewiele zachowało się śladów do naszych czasów, jeśli nie liczyć niewielkich fragmentów zamku i nazw przechowywanych w ludzkiej pamięci przez 400 lat. Na terenie Arboretum zachował się interesujący budyneczek na kwaterze 13, w którym dzisiaj mieści się muzeum dendrologiczne. Ten budynek był wielokrotnie przebudowywany i powiększony został przez Tytusa Działyńskiego o część niższą dobudowaną od strony drogi do Bnina. Najstarszym jego fragmentem jest ośmiokątna rotunda, która figuruje

na najstarszych zachowanych planach parku kórnickiego z pierwszych lat XIX w.

Druga taka budowla, położona w pobliżu, nie zachowała się. Przypuszcza się, że były to pawilony dla ptaków zbudowane w XVI w. przez Stanisława Górkę, które w wiekach późniejszych miały różne inne przeznaczenie.

Nie wiemy jakie drzewa zdobiły kórnicką rezydencję w dawnych wiekach. Z dużym prawdopodobieństwem można jednak przypuszczać, że rosły tu te same drzewa co w okolicznych lasach, a więc dęby, olchy, lipy, jesiony, buki, graby, klony, wierzby i topole oraz świerki i sosny. Był też zapewne i ogród owocowy, w którym obok drzew i krzewów uprawiano warzywa, właśnie w XVI w. wprowadzone do uprawy przez królową Bonę. Do naszych czasów nie zachowały się żadne okazy drzew z okresu Górków. Tak starych drzew Arboretum w Kórniku nie posiada. Nie sprzyjają temu specyficzne warunki siedliskowe, a przede wszystkim wysoki poziom wody gruntowej. Drzewa płytko się zakorzeniają i łatwo są wywracane przez burze i wichury. Za najstarsze okazy drzew w Arboretum Kórnickim uważa się stare lipy drobnolistne w głównej alei biegnącej od zamku w kierunku Bnina (na pograniczu sekcji 13 - 14 i 16 - 17), które liczą około 270 lat, a zatem były sadzone w końcu XVII lub w pierwszych latach XVIII w.

W roku 1592 umiera bezpotomnie Stanisław Górka, wojewoda poznański. Dobra kórnickie wraz z zamkiem i parkiem przechodzą na drodze spadkowej w ręce rodziny Czarnkowskich. Od tej pory Kórnik kilkakrotnie zmienia właścicieli, co wpływa na pewno niekorzystnie na stan zamku oraz otaczającego go parku. Wiek XVII przynosi także klęski polityczne oraz najazdy obcych wojsk na Wielkopolskę (Szwedzi i Brandenburczycy), które niszczą kraj, nie oszczędzając i rezydencji kórnickiej. Wprawdzie już w połowie XVII w. Kórnik przechodzi w ręce rodziny Działyńskich, których własnością z małymi przerwami pozostaje przez ponad 200 lat, jednak początkowo nie jest ich główną rezydencją i nie należy do tych członków rodu Działyńskich, którzy liczyli się w ówczesnej Rzeczypospolitej. Gruntowna odbudowa i przebudowa zamku wraz z otaczającym go parkiem przypada dopiero na drugą połowę XVIII w. W tym to czasie właścicielką Kórnika była córka Zygmunta Działyńskiego — Teofila, z pierwszego męża Szołdrska, z drugiego Potulicka. Była to kobieta nieprzeciętnie zdolna, energiczna i czynna. Do dnia dzisiejszego zachowało się o niej wiele legend, często przedstawiających ją w niekorzystnym świetle. W zbiorach zamku kórnickiego znajduje się jej portret o znacznych rozmiarach, na którym Teofila przedstawiona jest w białych szatach i stąd powszechnie znana jako Biała Dama.

Ona to właśnie dokonała gruntownej przebudowy zniszczonego zamku nadając mu styl późnego baroku i równocześnie urządziła ogród w modnym wówczas stylu francuskim ze strzyżonymi żywopłotami bukszpanowymi i grabowymi, z kamiennymi figurami zwierząt, wodotryskami i sztucznymi sadzawkami. Ogród ten był troskliwie pielęgnowany i stanowił dużą atrakcję dla zajeżdżających tu gości. Pisze o tym Edward Raczyński w swych «Wspomnieniach Wielkopolskich» (1842) „ówcześni zwolennicy mody osądzili, że przeistoczony pałac i ogród w Kórniku obok najpiękniejszych w Polsce mieścić się może". Autor tych wspomnień pisze między innymi o oryginalnym wodotrysku w postaci kamiennego lwa wspierającego się na herbie Działyńskich, któremu z otwartej paszczy tryskała woda. Oglądał go w czasach swego dzieciństwa, jeszcze za życia Teofili z Działyńskich Szołdrskiej. Figura tego lwa do dzisiaj stoi na trawniku w pobliżu zamku (kwatera 10) i jest pamiątką dawnego francuskiego ogrodu.

Z czasów Teofili Szołdrskiej zachowało się wiele dokumentów dotyczących ogrodu. Są to spisy drzew i ziół uprawianych w ogrodzie oraz w oranżeriach. Znamy nazwiska ogrodników opiekujących się wówczas parkiem (Zieliński 1764 - 1768, Anyżewski 1768 - 1783). Zachowały się wreszcie plany ówczesnego parku, wykonane wprawdzie już po śmierci właścicielki (1801 i około 1825), ale przedstawiające park kórnicki w formie przez nią nadanej. Z planów tych wynika, że ogród francuski zajmował niewielką stosunkowo część dzisiejszego Arboretum i położony był po prawej stronie głównej alei lipowej, patrząc od zamku w kierunku Bnina (dzisiejsze sekcje 9, 13 i 15), oraz rozciągał się także z lewej strony zamku (sekcje 7 i 10). Pozostały obszar dzisiejszego Arboretum zajmowały w XVIII w. podmokłe łąki poprzecinane groblami, po których prowadziły drogi wysadzone rzędami drzew.

Z dawnego ogrodu francuskiego pozostały także do naszych czasów fragmenty wielorzędowych alei lipowo-grabowych, które prawdopodobnie były wówczas strzyżone. Najlepiej zachowany fragment takiej alei pozostał na sekcjach 13 i 16, od strony drogi do Bnina i Śremu, która obecnie oddziela Arboretum od malowniczego Jeziora Kórnickiego. Wspomnieć należy, że drogi tej nie było w XVIII w. i park przylegał do jeziora bezpośrednio. Została ona przeprowadzona w początkach XIX w., najpierw jako wewnętrzna droga gospodarcza, a następnie publiczna. Park kórnicki stracił przez to swój wspaniały element dekoracyjny.

Z dwóch sadzawek w pobliżu zamku, o których także wspomina Raczyński, pozostała do dzisiaj jedna na sekcji 9. Kiedyś była ona połączona z jeziorem wąskim kanałem i łączyła się także z drugą sadzawką położoną bliżej zamku, po której nie pozostało żadnego śladu. Zasypano ją w czasie późniejszych przeobrażeń parku.

1. Widok zamku z alei jesionowej przy sekcji 5 i 7

Z końca XVIII w. pochodzą również niektóre stare drzewa w Arboretum. Są to przede wszystkim potężne świerki na kwaterach 9 i 13 oraz topole czarne (kwatera 5). Topole są pozostałością dawnych alei posadzonych w końcu XVIII w. poza granicami ówczesnego ogrodu francuskiego. Niestety osiągnęły one kres swego żywota i najwidoczniej zamierają, a burze i wichury powaliły w ostatnich latach najwspanialsze z tych olbrzymów.

Po okresie świetności park kórnicki, a wraz z nim i zamek popadają po śmierci energicznej właścicielki (Teofili Działyńskiej) w 1790 r. oraz jej syna Feliksa Szołdrskiego (1795) w zaniedbanie i ruinę. Jest to spowodowane długotrwałym procesem o dobra kórnickie między Szołdrskimi i Działyńskimi. Proces zakończył się w 1801 r. na korzyść Działyńskich, jednak zamek nie nadawał się nawet do zamieszkania, tak że kolejny właściciel Kórnika Ksawery Działyński zamieszkiwał w Konarzewie lub w Poznaniu. Nie wiemy dokładnie, jaki obraz przedstawiał wówczas park, należy sądzić, że był mocno zdewastowany.

Nowy okres w dziejach historii parku, a także i zamku rozpoczął się z chwilą objęcia Kórnika w 1820 r. przez Tytusa Działyńskiego syna wojewody Ksawerego. Postać Tytusa Działyńskiego jest powszechnie znana w historii Wielkopolski i nie miejsce tutaj aby ją szczegółowo charakteryzować. Wspomnieć tylko należy, że zasłużył się on szczególnie przez swą szeroką działalność polityczną i kulturalną. Tytus Działyński położył także ogromne zasługi dla zamku kórnickiego i Arboretum, którego był rzeczywistym twórcą. W 1827 r. rozpoczął przebudowę zamku, która trwała aż do jego śmierci w 1861 r. Zamek został przebudowany według projektów architekta C. F. Schinkla w stylu angielskiego gotyku i w takiej formie zachował się do naszych czasów.

Równocześnie Tytus Działyński rozpoczął przebudowę parku otaczającego zamek. Już w latach 1820 - 1830 powiększył go dokupując parcele od strony Bnina (kwatery 19 - 23), a także wykupując z rąk drobnych właścicieli tereny późniejszych szkółek, które tutaj założył około 1830 r. (obecnie kwatery tzw. nowej części Arboretum 24 - 37, na których znajduje się budynek Zakładu). Park został gruntownie przebudowany w stylu angielskim (krajobrazowym), który właśnie w tych czasach zastąpił ciasne ogrody francuskie. Parki krajobrazowe o dużych przestrzeniach łąk i trawników, szerokich perspektywach i swobodnych grupach drzew i krzewów stwarzały możliwości stosowania licznych gatunków, których tak wiele przybywało w tych czasach do ogrodów europejskich z Ameryki Północnej i wschodniej Azji. Tytus Działyński przejawiał także ogromne zainteresowanie obcymi gatunkami drzew i krzewów, co znalazło swój wyraz w gromadzeniu bogatych kolekcji tych roślin w Kórniku.

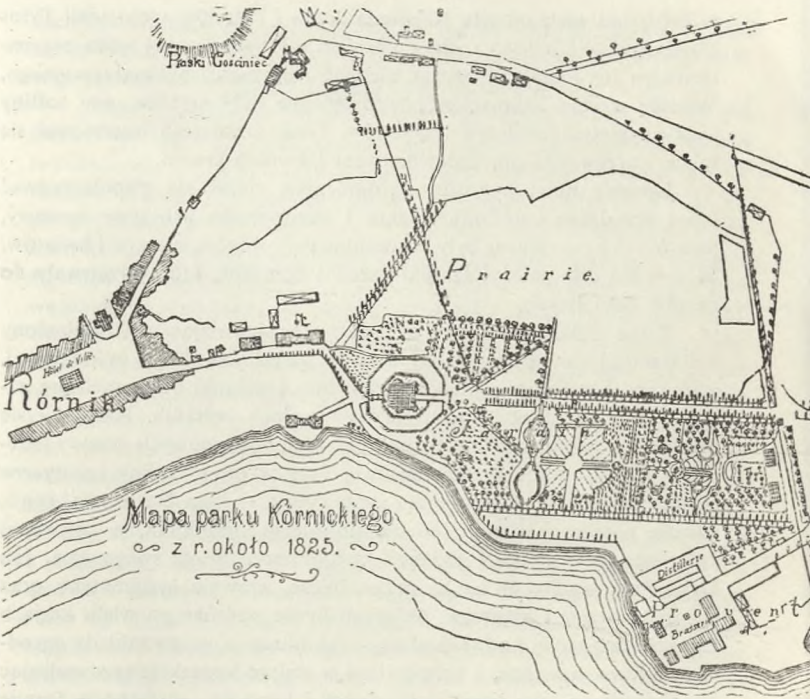

2. Plan parku w Kórniku z około 1825 r.

Prace przy przebudowie zamku i parku kórnickiego rozpoczęte z takim rozmachem przez Tytusa Działyńskiego przerwały na kilka lat wypadki polityczne i czynne zaangażowanie się w nich właściciela Kórnika. Za udział w powstaniu listopadowym groziło mu aresztowanie ze strony władz pruskich. Opuszcza Kórnik i udaje się do majątków swej żony w ówczesnej Galicji. Powraca do Kórnika w 1840 r. po uchyleniu sekwestru dóbr kórnickich i ogłoszeniu amnestii. Ze zdwojoną energią podejmuje rozpoczęte dzieło. Do parku sprowadza liczne drzewa i krzewy z najpoważniejszych wówczas szkółek zachodnioeuropejskich. Zachowały się oryginalne rachunki za rośliny sprowadzane w tym czasie do Kórnika z wielu zakładów ogrodniczych we Francji, Anglii, Belgii i Niemczech. Wymienić tu należy takie firmy, jak James Booth w Hamburgu, E. Benary w Erfurcie, L. Van Houtte w Gandawie, Vilmorin Andrieux w Paryżu, A. N. Baumann w Bolleviller, Haage Schmidt

w Erfurcie i wiele innych. Najwięcej drzew i krzewów sprowadził Tytus Działyński około 1845 r. Park kórnicki nie był więc już tylko przypałacowym ogrodem, ale zaczął spełniać rolę parku aklimatyzacyjnego. Właśnie w celu aklimatyzacji sprowadzane były nasiona oraz rośliny różnych gatunków drzew i krzewów. Tytus Działyński interesował się także warzywnictwem, sadownictwem i kwiaciarstwem.

Uprawę nowych roślin ogrodniczych starał się popularyzować przez urządzane corocznie w dniu 1 października uroczyste wystawy, na których pokazywane były nowe odmiany owoców, warzyw i kwiatów. W tym też celu założył szkółki drzew i krzewów, które przetrwały do czasów dzisiejszych.

Tytus Działyński zmarł w 1861 r. pozostawiając park zmieniony architektonicznie, powiększony o nowe parcele od strony południowej, starannie urządzony i wzbogacony o liczne gatunki obce, niektóre zapewne po raz pierwszy sadzone na ziemiach polskich. Park stał się obiektem doświadczalnym dla aklimatyzacji wielu nowych drzew i krzewów. Ta idea wzbogacenia krajowej flory w nowe rośliny egzotyczne została szczęśliwie podjęta przez syna Tytusa — Jana Działyńskiego, równie gorącego patriotę co zamiłowanego ogrodnika, a co więcej światłego przyrodnika i godnego kontynuatora dzieła swego ojca. Jan Działyński studiował nauki przyrodnicze, głównie systematykę oraz geografię drzew i krzewów. Odbywał liczne podróże po wielu krajach Europy zachodniej i odwiedzał najznakomitsze wówczas zakłady ogrodnicze i firmy nasienne, z którymi był w stałym kontakcie sprowadzając imponujące na owe czasy ilości drzew i krzewów, zarówno w formie nasion, jak i materiału szkółkarskiego. Tylko w 1876 r. sprowadził 240 gatunków i odmian drzew i krzewów iglastych. Wspomnieć tu należy, że Jan Działyński był także właścicielem Gołuchowa w dzisiejszym powiecie pleszewskim, gdzie również założył rozległy park krajobrazowy z licznymi gatunkami drzew obcych. Obecnie arboretum w Gołuchowie jest placówką naukową Wyższej Szkoły Rolniczej w Poznaniu. Również znana kolekcja antycznych waz w Gołuchowie została tu zgromadzona przez Jana Działyńskiego oraz jego żonę Izabelę z Czartoryskich.

Jan Działyński podobnie jak jego ojciec prowadził także rozległą działalność polityczną. Brał czynny udział w walkach wolnościowych w 1848 r. i 1863 r. Za udział w powstaniu styczniowym został skazany na śmierć przez władze pruskie i przez kilka lat (do 1869 r.) przebywał za granicą, do chwili aż wyrok został uchylony dzięki staraniom rodziny.

O zasługach Jana Działyńskiego dla Arboretum w Kórniku dowiadujemy się z jego bogatej korespondencji z różnymi osobami, której treścią są sprawy związane z introdukcją i aklimatyzacją drzew i krzewów. Poznajemy też śmiałe poglądy tego niezwykłego człowieka na

metody aklimatyzacji roślin. Dla przykładu podaję fragment listu opublikowany w pracy S. Białoboka (1961), a pisany do siostry Jadwigi generałowej Zamoyskiej przebywającej w Anglii.

„Moja Jadziu, list do Lorda jest najmniej potrzebnym, bo nie trzeba być Lordem, ażeby znać adres największego handlu nasion w północnej Anglii, np. w Edynburgu czy Szkocyi. Chodzi mi o to, żeby nasiona niektóre sprowadzić z północy, bo południowe na nic by się nie przydały, np. *Pinus Laricio*, albo *Corsicana*, czyli sosna korsykańska zmarzłaby u nas, gdybym nasienie z Korsyki sprowadzał, tymczasem zbierane na egzemplarzach już zahartowanych w Szkocyi prawie niewątpliwie da wytrwałe u nas drzewo, tak samo z wielu innymi drzewami. Zważywszy, że Szkocya jest najpółnocniejszą okolicą Europy z zajmujących się z wielką troskliwością rozmnażaniem drzew zagranicznych — zważywszy, że Szkocya stoi najwyżej pod tym względem i przodkuje całemu światu w tym kierunku podwójnie korzystnie jest z Szkocyą mieć do czynienia. Towarzystwo szkockie Oregon Edinburgh Botanical Association, a dzisiaj British Columbia B. A. miało najsławniejszych botaników jak Douglasa, Jeffreya i wielu innych, a dziś jeszcze ma K. Browna w Kalifornii, Oregonie itd. na swoim żołdzie, ci odkrywali z urzędu nieznane drzewa i przysyłali do Szkocyi. Trzy czwarte nowych drzew, a zwłaszcza olbrzymich *Lambertiana*, *Benthamiana*, *Wellingtoniana* itp. przez Szkockich botanicznych kollektorów odkryte zostały, najpierw do Szkocyi przychodzą, często się hartują, przeto tam nasiona szukać trzeba, tylko tam prawdziwe znaleźć można nowe i często w odpowiedniejszym stanie jak w ojczyźnie rzeczywistej tych drzew".

Jan Działyński sprowadzał drzewa i krzewy nie tylko z innych krajów, ale także z Tatr i Karpat. Szczególną uwagę poświęcał drzewom iglastym. Utrzymywał stały kontakt z najwybitniejszym wówczas dendrologiem francuskim A. Carriere, specjalistą w dziedzinie systematyki iglastych. W parku kórnickim zgromadził najbogatszą w Polsce kolekcję drzew i krzewów, która liczyła około 1500 gatunków. Niemniej bogate były kolekcje w Gołuchowie. Oto jeszcze fragment z listów pisanych przez Jana Działyńskiego do współtowarzysza walk z powstania styczniowego, a zarazem ogrodnika w Gołuchowie Jana Falkowskiego.

„Donoszę, że mam dla Gołuchowa niemało nasion i pragnę aby ogrodnik przygotował korytka i skrzynki do wysiania. Pudła, w których się siać będzie wypada ponumerować. W Kórniku mam niemało roboty, jednak przyjechałbym do Gołuchowa, gdybym wiedział, że jest coś w szkółkach i że będzie można sadzić".

We wrześniu 1874 r. pisał także do ogrodnika w Gołuchowie:

„Donoszę, że pani [żona Jana Działyńskiego Izabela, córka Adama Czartoryskiego] wyjeżdża 8 bm. [z Paryża] i że przywiezie ze sobą

do Kórnika prześliczny i liczny zbiór iglicowych drzew nie tylko wytrzymałych na zimno, ale i kilka pięknych delikatnych gatunków, po jednej sztuce. Również liściastych kilka pięknych egzemplarzy i zbiór małych drzew sybirskich. Gatunków będzie bardzo wiele, których dotąd nigdy i nigdzie dostać nie mogłem, tak że w dodatku do tych, co już są w Gołuchowie, będzie tam najpierwsza kolekcja w Europie".

Jan Działyński zmarł bezpotomnie w 1880 r. Dobra Kórnickie wraz z zamkiem i parkiem, zapisał swemu siostrzeńcowi Władysławowi Zamoyskiemu, który również z wielkim zamiłowaniem i czcią dbał o cenne i bogate kolekcje drzew i krzewów. Były one uzupełniane nowymi okazami w miarę na ile pozwalało na to miejsce w parku. Dalej prowadził też szkółkę drzew i krzewów, którą nawet powiększył do 40 mórg (=10 ha). Na terenie szkółki pozostały niektóre cenne drzewa iglaste sprowadzone i posadzone tu jeszcze przez Jana Działyńskiego. Rosła tu między innymi wspaniała jodła szlachetna (*Abies nobilis 'Glauca'*). Nie zachowała się ona do naszych czasów, natomiast dzisiaj jeszcze możemy oglądać piękne okazy starych drzew iglastych (sosna czarna, sosna Jeffreya, daglezja zielona) na kwaterach 30, 32, 36, gdzie dawniej znajdowały się szkółki.

Z bogatej kolekcji drzew i krzewów sprowadzonej do Kórnika przez Tytusa i Jana Działyńskich w latach 1826 - 1879 stosunkowo niewiele zachowało się do naszych dni. Różne są tego przyczyny. Poważne spustoszenia poczyniły surowe zimy, jakie od tych czasów nawiedziły nasz kraj. Wymarzło wiele drzew iglastych, zwłaszcza spośród rodzajów *Pinus*, *Abies*, *Chamaecyparis*, a tym bardziej zginęły gatunki bardzo wrażliwe na mrozy, jak *Sequoia gigantea*, *Cedrus atlantica*, *Libocedrus decurrens* itp. Duże spustoszenia poczyniły burze i huragany. Nie zachowały się prawie żadne krzewy z czasów Działyńskich, z wyjątkiem starych okazów perukowca (*Cotinus*), oczaru wirginijskiego (*Hamamelis virginiana*) i ośnieży czteroskrzydłowej (*Halesia tetraptera*). Rosną natomiast w Arboretum drzewa krajowe (lipy, dęby, jesiony, buki, graby, wiązy, klony, jawory, brzozy, topole, sosny, modrzewie, świerki i jodły), które były tutaj sadzone w okresie przebudowy parku przez Tytusa Działyńskiego. Liczą one 120 - 140 lat. Zachowały się także stare drzewa obcych gatunków sprowadzonych do Kórnika po raz pierwszy przez Tytusa i Jana Działyńskich. Wspomnieć tu wypada o pięknych okazach miłorząbu japońskiego na kwaterach 7 i 9, czarnych i szarych orzechów (kwatery 9, 10, 13), licznych orzeszników (kwatery 6, 7, 9, 12), magnolii drzewiastych (kwatera 13), tulipanowców (kwatera 13), platanów (kwatery 13, 14, 18, 20) itp. Z drzew iglastych zachowały się w Arboretum liczne okazy sosny wejmutki, sosny czarnej, 3 wspaniałe egzemplarze cypryśnika błotnego, jodły greckie, okazy żywotnika zachodniego itd.

3. Fragment starej alei lipowej na pograniczu sekcji 16 i 17. Drzewa liczą 270 - 300 lat

Władysław Zamoyski powrócił do Kórnika i mógł tutaj zamieszkać dopiero po pierwszej wojnie światowej i odzyskaniu niepodległości. Do tego czasu okupant nie pozwalał na jego stałe przebywanie w Kórniku. Doprowadziło to do poważnego upadku parku, nad czym mocno ubolewał jego ostatni właściciel, również rozmiłowany w ogrodnictwie, gorący patriota i szczerze przywiązany do pamiątek po swych przodkach.

Władysław Zamoyski krótko przed śmiercią (1925 r.) przekazał Kórnik narodowi polskiemu jako Fundację pod nazwą „Zakłady Kórnickie". W ten sposób pragnął zabezpieczyć trwale bezcenne zbiory biblioteczne i muzealne oraz bogate kolekcje drzew i krzewów zebrane w Kórniku przez swego wuja i dziada Jana i Tytusa Działyńskich. W ustawie fundacyjnej z 1925 r. wysunięty został jasno cel, którym było utworzenie w Kórniku zakładu naukowego w zakresie drzewoznawstwa.

W roku 1927 dyrektorem „Ogrodów Kórnickich" został mianowany

Antoni Wróblewski — botanik-mykolog, a równocześnie doskonały ogrodnik-praktyk z głęboką wiedzą dendrologiczną. W ciągu 17 lat swej pracy w Kórniku doprowadził park i znajdujące się w nim kolekcje drzew i krzewów do ponownego rozkwitu i bogactwa. Poza kolekcjami dendrologicznymi, które liczyły około 4000 gatunków i odmian[1] zgromadził także bogate kolekcje pomologiczne i założył sady kolekcyjne na obszarze kilkunastu hektarów. Rozwinął dział szkółkarski i powiększył obszar szkółek do 20 ha. W szkółkach rozmnażane były drzewa i krzewy dla potrzeb Arboretum i sadów pomologicznych oraz na sprzedaż w kraju i za granicą. Nawiązał szerokie kontakty z licznymi ogrodami botanicznymi, arboretami i zakładami szkółkarskimi w Europie, w Azji wschodniej i w Ameryce Północnej, skąd otrzymywał nowe gatunki drzew i krzewów w ramach wymiany nasion i sadzonek. Wróblewski przebudował i na nowo urządził niektóre części Arboretum oraz wprowadził w kolekcjach system rodzajowy, to znaczy gatunki i odmiany poszczególnych rodzajów wysadzane były obok siebie. Zgromadzenie w Arboretum tak licznych kolekcji doprowadziło niestety do niekorzystnych zmian w architekturze parku kórnickiego. W wielu miejscach zatracił się jego krajobrazowy charakter przez wypełnienie krzewami i drzewami wolnych powierzchni trawników.

Brak miejsca w Arboretum zmusił Wróblewskiego do wyjścia z pewnymi kolekcjami poza jego granice na teren dawnych szkółek. Tutaj w latach trzydziestych zostały posadzone kolekcje jabłoni (obecna kwatera 36), wiśni i jarząbu (kwatera 37), róż (kwatera 26), drzew i krzewów iglastych (kwatery 26, 32) oraz innych. Niektóre kolekcje, jak np. brzóz, dereni, kalin, suchodrzewów na kwaterach 3 i 6 wysadzone zostały w rzędach, zapewne dla łatwiejszej ich dokumentacji.

Dużą zasługą Wróblewskiego było także sporządzenie szczegółowej dokumentacji kolekcji dendrologicznych. Księgi inwentarzowe i dokładne plany sytuacyjne z zaznaczonymi na nich wszystkimi egzemplarzami drzew i krzewów szczęśliwie ocalały ze zniszczeń ostatniej wojny i zachowały się do naszych czasów.

W roku 1933 utworzony został pierwszy dział organizowanego Zakładu Badania Drzew i Lasu pod nazwą: Ogrody Kórnickie, Dział Dendrologii i Pomologii i od tej chwili ta nazwa wiąże się na stałe z Arboretum Kórnickim.

A. Wróblewski pozostaje dyrektorem „Ogrodów Kórnickich" do wybuchu wojny w 1939 r. Usunięty przez Niemców z tego stanowiska

[1] Według spisu wykonanego w 1926 r. przez Kuleszę i Steckiego w parku kórnickim rosło wówczas zaledwie 216 gatunków drzew i krzewów.

pozostaje w Kórniku jako zwykły pracownik (ogrodnik) aż do śmierci wiosną 1944 r. W tym czasie przyczynia się jeszcze do uratowania wielu cennych kolekcji wywożonych przez okupanta ze szkółek. Między innymi dzięki jego zabiegom zachowała się kolekcja topoli, która w okresie powojennym stanowiła jedyny w kraju materiał wyjściowy dla uprawy tych drzew w Polsce.

Po drugiej wojnie światowej Arboretum Kórnickie należy początkowo do reaktywowanej na krótko Fundacji „Zakłady Kórnickie", a w 1952 r. powstaje tu placówka Polskiej Akademii Nauk istniejąca do dzisiaj. Początkowo nazywała się ona Zakładem Dendrologii i Pomologii, a ostatnio zmieniła nazwę na Zakład Dendrologii i Arboretum Kórnickie.

3. CELE I ZADANIA ARBORETUM W DOBIE OBECNEJ

Ogrody botaniczne i arboreta były placówkami introdukcji i aklimatyzacji obcych roślin, czyli zajmowały się wprowadzaniem do upraw obcych gatunków i odmian oraz stanowiły obiekty, gdzie te nowe rośliny wstępnie badano pod kątem możliwości ich uprawy w nowym środowisku. Tutaj też obce rośliny przechodziły niejako pierwszą adaptację w mniej lub bardziej zmienionych warunkach klimatycznych i glebowych. Te cele i zadania ogrodów botanicznych i arboretów są nadal aktualne. Przybyły natomiast nowe, wynikłe z potrzeb gospodarczych i kulturalnych rozwijających się społeczeństw ludzkich.

Arboretum w Kórniku od pierwszych lat jego istnienia, kiedy to Tytus i Jan Działyńscy tworzyli tu ogród botaniczny drzew i krzewów, miało za cel wzbogacenie roślin uprawnych o nowe gatunki i odmiany. I ten cel na pewno został osiągnięty. Nie miejsce tutaj na wyliczanie drzew i krzewów, które zostały wprowadzone do uprawy w Polsce właśnie przez Arboretum w Kórniku.

Dzisiaj Arboretum w Kórniku nadal prowadzi prace z zakresu introdukcji drzew i krzewów. Dużo uwagi poświęca się zwłaszcza roślinom szczególnie cennym dla celów gospodarczych. Przykładem mogą tu być drzewa szybko rosnące, jak topole i wierzby, drzewa i krzewy dla różnego rodzaju zadrzewień, zwłaszcza w okręgach przemysłowych, wreszcie drzewa i krzewy ozdobne dla parków, ogrodów i zieleni osiedlowej.

Od wielu lat w Arboretum prowadzi się także hodowlę nowych odmian drzew i krzewów. Otrzymano nowe odmiany topoli oraz wielu krzewów ozdobnych, jak jabłoni, wiśni, jaśminowców, lilaków, forsycji itp. Odmiany wyhodowane w Arboretum Kórnickim są wprowadzane do uprawy przez własne szkółki.

Arboretum spełnia doniosłą rolę w zakresie popularyzacji uprawy drzew i krzewów. Liczba osób zwiedzających je gwałtownie wzrasta i osiągnęła w ostatnich latach 100 tysięcy. Znaczną część zwiedzających stanowi młodzież szkolna. Liczne są także wycieczki specjalistyczne

młodzieży studiującej i ludzi pracujących już zawodowo w dziedzinach związanych z drzewami i krzewami (leśnictwo, ogrodnictwo). W Arboretum oraz szkółkach Zakładu młodzież odbywa praktyki wakacyjne i staże specjalistyczne.

Arboretum jest wreszcie warsztatem prac naukowych z wielu dziedzin biologii stosowanej. Bogate kolekcje drzew i krzewów stanowią cenny materiał dla badań naukowych z zakresu genetyki, fizjologii, biochemii, systematyki i geobotaniki. Materiał do badań w postaci kwiatów, nasion, liści, owoców, próbek drewna, a także młodych roślin, jest również dostarczany dla wielu zakładów naukowych w kraju i za granicą.

Arboretum jest cennym źródłem nasion i sadzonek przede wszystkim dla szkółek prowadzonych w Kórniku, a za ich pośrednictwem także dla innych zakładów ogrodniczych w Polsce. Corocznie wydawany jest katalog nasion obejmujący około 500 pozycji. Służy on dla wymiany nasion między ogrodami botanicznymi i arboretami w kraju i za granicą.

Szkółki produkcyjne Zakładu Dendrologii i Arboretum Kórnickiego zajmują obecnie obszar około 40 ha. Rozmnaża się w nich drzewa owocowe, alejowe i ozdobne oraz liczne krzewy ozdobne. Materiał szkółkarski sprzedawany jest w kraju dla wszelkiego rodzaju odbiorców oraz eksportowany za granicę. Szkółki wydają corocznie swój katalog-cennik. Biuro sprzedaży drzew i krzewów mieści się w Kórniku przy ulicy Średzkiej 20.

4. POŁOŻENIE I WARUNKI ŚRODOWISKOWE

Arboretum Kórnickie położone jest w dolinie jezior rynnowych kórnicko-bnińskich ciągnących się na przestrzeni kilkunastu kilometrów od Zaniemyśla w kierunku północnym aż do granic Poznania. Największymi jeziorami w tym łańcuchu są: Jezioro Raczyńskie koło Zaniemyśla, Jezioro Bnińskie, Jezioro Kórnickie, Jezioro Skrzyneckie. Wszystkie jeziora połączone są ze sobą kanałem, który w kierunku północnym wypływa z nich i wpada do Warty pod Poznaniem jako rzeczka Kopla.

Arboretum położone jest nad brzegiem Jeziora Kórnickiego między miasteczkami Kórnikiem i Bninem. Od jeziora oddzielone jest jednak drogą z Kórnika przez Bnin do Śremu oraz wąskim pasem wybrzeża, który od zamku w kierunku Bnina rozszerza się zajmując obszar kilku hektarów. Jest to tzw. Prowent, gdzie od kilkuset lat mieściły się różne budynki gospodarcze, a ostatnio administracja Fundacji „Zakłady Kórnickie". Arboretum zajmuje nisko położone i płaskie tereny w dolinie jeziora, które częściowo zajęte są przez podmokłe łąki. Od strony wschodniej Arboretum przylega do ulicy Parkowej, która oddziela je od terenu dawnych szkółek, obecnie też włączonego do Arboretum. Tutaj teren wznosi się dość gwałtownie i przechodzi w płaską wysoczyznę położoną kilkanaście metrów ponad poziomem jeziora. Nowa część Arboretum (kwatery 24 - 37) oddzielona ulicą Parkową od starego arboretum została zagospodarowana po ostatniej wojnie, jednak już w latach trzydziestych Wróblewski rozpoczął tu wysadzanie niektórych kolekcji.

Teren starego arboretum położony na najniższej terasie przyjeziornej stanowił na pewno kiedyś trudne do przebycia bagna, przez które już przed wiekami prowadziła droga na usypanej sztucznie grobli. Śladem tej drogi jest stara aleja lipowa (fot. 2) prowadząca od zamku w kierunku Bnina. W pobliżu zamku, tu gdzie kiedyś urządzony był ogród francuski, a wcześniej włoski (dzisiejsze sekcje 7, 9, 10, 13) teren jest sztucznie podwyższony przez nasypanie warstwy gruzu i ziemi. Najniższe partie Arboretum wzdłuż rowu odwadniającego zajmują wilgotne łąki z malow-

niczymi kępami wierzby szarej i derenia białego oraz grupami olch i jesionów. Dzięki niskiemu położeniu i bliskiemu sąsiedztwu jeziora na terenie Arboretum panują stosunki wodne sprzyjające wzrostowi wielu drzew i krzewów. Rekompensuje to w znacznym stopniu niewielką sumę opadów rocznych i częste okresy posuchy letniej. Poziom wody gruntowej waha się dość znacznie i jest ściśle związany z wahaniami poziomu wody w Jeziorze Kórnickim. W wieku XIX poziom ten był znacznie wyższy niż obecnie. Został obniżony przez likwidację młynów na rzeczce odprowadzającej wodę z jezior kórnickich do Warty. Obecnie utrzymuje się przeciętnie na wysokości 64,5 m n.p.m. (na początku XX w. wynosił jeszcze 65,3 m, a więc był o 80 cm wyższy). Obniżanie się poziomu wód gruntowych jest zjawiskiem powszechnym. W Arboretum wpływa ono niekorzystnie na roślinność drzewiastą i zagraża egzystencji wielu gatunków. W okresie wiosennym łąki w Arboretum są niekiedy zalewane wodą, lecz w ostatnich latach zdarza się to coraz rzadziej i woda utrzymuje się krótko.

Na terenie Arboretum znajduje się kilka sztucznych zbiorników wodnych. Poza fosą zamkową niewielkie stawki są na sekcjach 2, 3 i 9 oraz największy staw o powierzchni blisko 1 ha na sekcji 15. Ten ostatni zbiornik wodny został zbudowany w 1955 r. w celu magazynowania wody i zwiększenia wilgotności powietrza i gleby. Od kilku lat wzrasta zanieczyszczenie wód wpływających do Arboretum od strony miasta Kórnika i od strony ulicy Parkowej. Jest to spowodowane ściekami sanitarnymi; Kórnik nie posiada kanalizacji i do chwili jej zbudowania trudno tę sytuację poprawić.

Gleby na terenie Arboretum są bardzo zróżnicowane. Przeważają gleby lekkie, piaszczyste na podłożu gliniastym lub podścielone torfem. W nowej części Arboretum, na zboczach doliny jeziornej, występują gleby gliniaste, lecz zajmują one bardzo niewielką powierzchnię. Ogólnie można stwierdzić, że gleby są ubogie i zimne, a dobry wzrost drzew i krzewów zawdzięczać należy wysokiemu stosunkowo poziomowi wody gruntowej oraz znacznej wilgotności powietrza. Ma to szczególne znaczenie dla wielu gatunków drzew iglastych, które tutaj rosną bardzo dobrze.

Warunki klimatyczne Kórnika charakteryzują się ogólnie niezbyt surowymi zimami i małą ilością opadów śnieżnych. Częste są zimy typu atlantyckiego charakteryzujące się opadami w postaci deszczu lub krótko utrzymującego się śniegu, z powtarzającymi się odwilżami i temperaturą spadającą nieznacznie poniżej zera. Roczna suma opadów wynosi przeciętnie 500 mm. Przeważają jednak lata bardzo suche, kiedy suma opadów wynosi około 400 mm. Charakterystyczne są także długie okresy posuchy w czasie lata, co bardzo niekorzystnie wpływa na roślinność

w Arboretum. Niektóre drzewa i krzewy pochodzące z wilgotnych klimatów (np. z Japonii lub zachodniej Ameryki Północnej) rosną tu bardzo źle lub w ogóle zamierają na skutek długotrwałych okresów posuchy. O wzroście wielu drzew i krzewów wrażliwych na niskie temperatury decydują oczywiście surowe zimy zdarzające się co kilkanaście lat, które i tutaj w Kórniku zaznaczają się bardzo niskimi temperaturami i powodują zazwyczaj poważne zniszczenia w kolekcjach.

Największe szkody poniosło Arboretum w czasie surowych zim w latach 1928/29 i 1939/40.

5. OBSZAR ARBORETUM I JEGO PODZIAŁ PRZESTRZENNY

Arboretum Kórnickie zajmuje obecnie powierzchnię 42 ha, z tego na stare arboretum przypada 33,5 ha i na część nową 8,5 ha. Poza tym terenem znajdują się ponadto niektóre kolekcje specjalne, położone za nową częścią Arboretum, wzdłuż drogi z Kórnika do Środy, na terenach zajętych przez szkółki, pola selekcyjne i inne powierzchnie doświadczalne. W latach 1951 - 1955 posadzona została tutaj kolekcja topoli na obszarze 3 ha. W 1964 r. zaczęto zakładać nową kolekcję jabłoni ozdobnych, która obecnie zajmuje powierzchnię 0,5 ha i stale jest powiększana. Także poza Arboretum, w pobliżu szklarni Zakładu, znajduje się bogata kolekcja lilaków licząca około 250 odmian. Kolekcje krzewów z rodziny wrzosowatych, a przede wszystkim azalie i różaneczniki, wysadza się w lesie Zwierzyniec, po zachodniej stronie Jeziora Kórnickiego. Rośliny te wymagają specyficznych warunków glebowych, jakich nie ma na terenie Arboretum.

Wspominaliśmy już wyżej, że zachowały się szczęśliwie plany parku kórnickiego z dawnych lat. Najstarszy zachowany plan pochodzi z 1801 r. Szczególnie cennym jest późniejszy plan z około 1825 r. rysowany przez Ziehlkiego. Przedstawia on park urządzony przez Teofilę Szołdrską w stylu francuskim. Kopię tego planu reprodukujemy w niniejszym przewodniku. Przypomina on niewiele dzisiejszy stan dróg, alei, budynków i innych szczegółów. Ukazuje także zamek przed przebudową, z mostem przez fosę od strony parku, który został zniesiony w trakcie późniejszej przebudowy. Następnym zachowanym planem jest mapa parku kórnickiego z 1862 r., a więc z czasów Jana Działyńskiego. Przedstawia ona park po przebudowie dokonanej przez Tytusa Działyńskiego. Jego kształt, powierzchnia, a także układ wielu dróg i budynków są bardzo zbliżone do stanu obecnego.

W roku 1926 wykonany został nowy pomiar parku kórnickiego, a szczegółowy plan na tej podstawie sporządzony zamieszczono w pracy Steckiego i Kuleszy «Opis parku w Kórniku». Wówczas to po raz pierwszy teren parku został podzielony na 32 kwatery (oddziały)

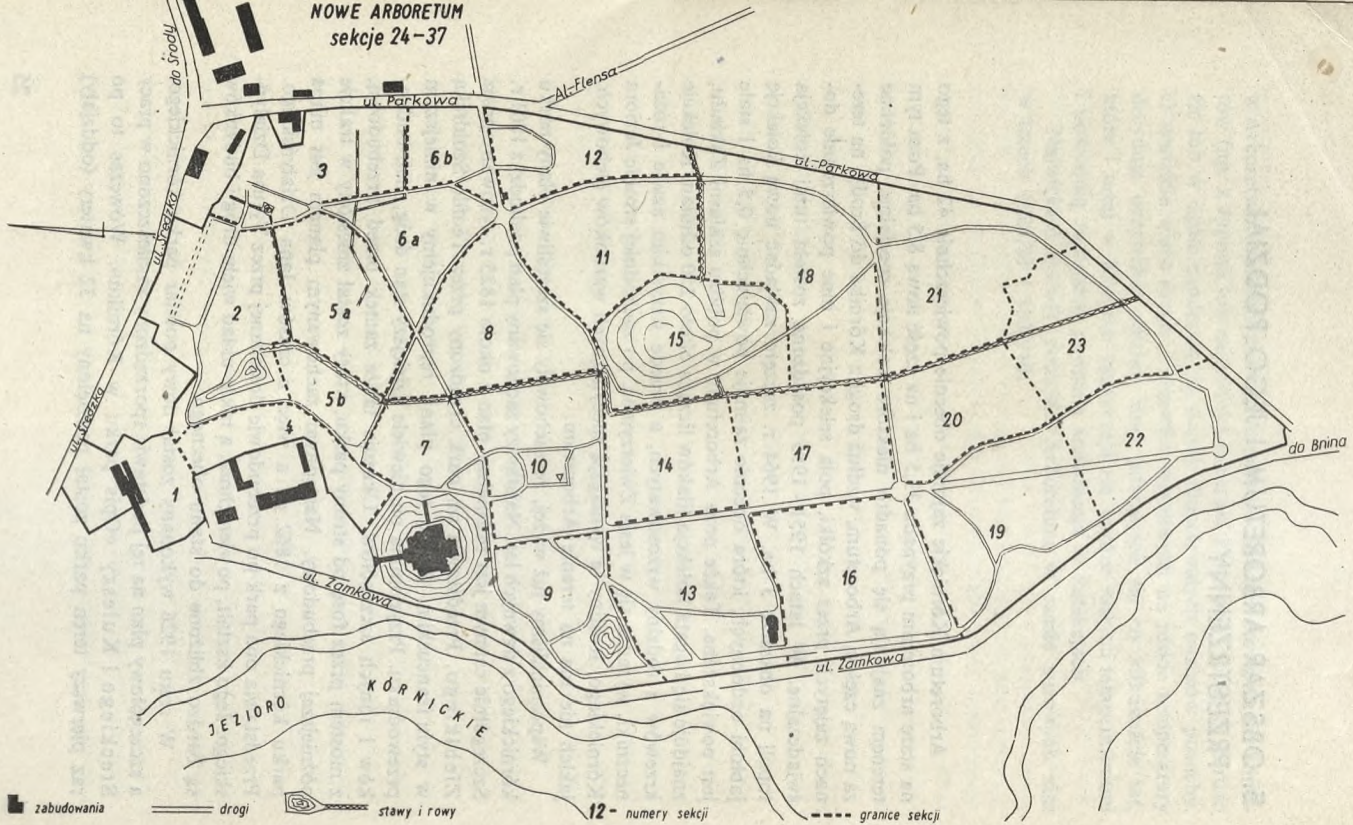

4. Plan Arboretum Kórnickiego z podziałem na sekcje

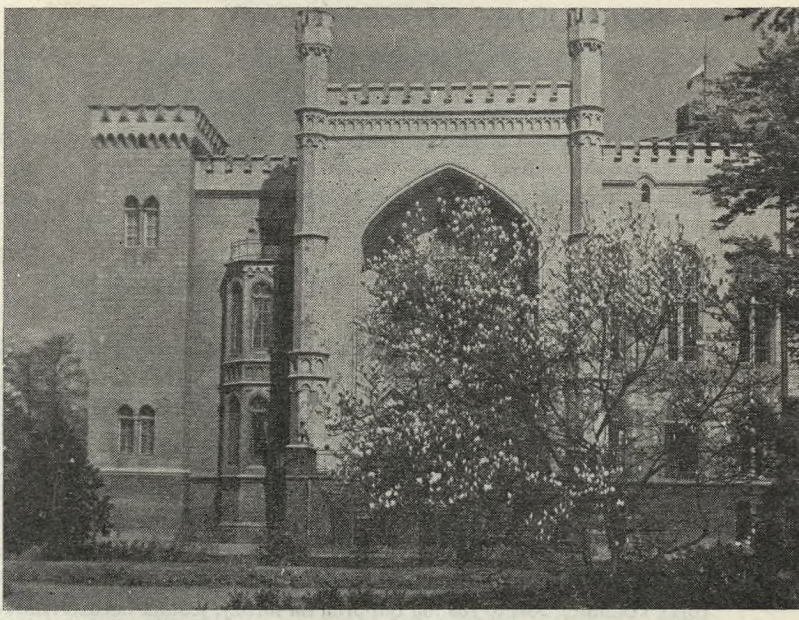

5. Widok zamku kórnickiego od strony Arboretum

o różnej powierzchni, rozdzielone między sobą drogami i rowami odwadniającymi. Ten podział przestrzenny parku został następnie przyjęty przez A. Wróblewskiego i na nim oparta była dokumentacja kolekcji w okresie do drugiej wojny światowej, a także w pierwszych latach po wojnie.

W latach 1952/53 wykonane zostały przez inż. T. Wiścickiego nowe pomiary Arboretum Kórnickiego. Wprowadzono także nowy podział przestrzenny (wzorowany na poprzednim) dzieląc powierzchnię starej części Arboretum na 23 sekcje. W kilka lat później podobny podział wprowadzono również w nowej części Arboretum, gdzie wydzielono dalszych 14 sekcji (od 24 do 37), ten podział przestrzenny Arboretum na 37 sekcji jest obecnie aktualny. Na nim opiera się dokumentacja kolekcji, a także jest on pomocny w niniejszym przewodniku. Na załączonym planie zaznaczono granice sekcji oraz oznaczono sekcje cyframi arabskimi. Dla lepszej orientacji zwiedzających sekcje oznaczono także w terenie, starając się ustawić jak najwięcej znaków (granitowe słupki) wzdłuż najczęściej uczęszczanych tras.

6. PRZEWODNIK SZCZEGÓŁOWY

SEKCJA 1

Obejmuje teren starych szklarni wyłączony obecnie z Arboretum i niedostępny dla zwiedzających. Szklarnie te zostaną w niedalekiej przyszłości całkowicie zlikwidowane i wówczas teren otaczający je, a więc sekcja 1, zostanie włączony do Arboretum. Z drzew i krzewów sadzonych tutaj w latach dwudziestych i trzydziestych pozostał jedyny w Arboretum okaz pnącej rośliny japońskiej z rodziny skalnicowatych — *Schizophragma hydrangeoides* (brak polskiej nazwy). Jest ona podobna do pnącej hortensji i przytwierdza się silnie do muru za pomocą korzeni wyrastających obficie na pędach. Rośnie na północnej ścianie szklarni (przy kominie). Jest to roślina odporna na mrozy, jednak bardzo rzadko spotykana w uprawie.

SEKCJA 2

Obejmuje dość znaczny obszar o glebie przeważnie wilgotnej, murszowatej i żyznej. Tylko część przylegająca do ulicy Średzkiej ma glebę suchszą i piaszczystą. Na terenie tej sekcji znajduje się bagnisty staw, który niestety jest silnie zanieczyszczony ściekami z pobliskich budynków, tak że traci wiele ze swej atrakcyjności. W ostatnich latach staw ten został gruntownie oczyszczony, a jego najbliższe otoczenie jest porządkowane.

Wchodząc na teren sekcji 2 drogą od strony zamku mamy staw po prawej stronie. Tuż przy stawie zwraca uwagę malownicza grupa 8 topoli szarych o prostych, gładkich pniach i jasnoszarej korze. Jest to bardzo interesująca oraz cenna forma mieszańca topoli białej i osiki (mieszańce te nazywane są właśnie topolą szarą — *Populus canescens* Sm.), znaleziona w Parku Łazienkowskim w Warszawie i stamtąd przywieziona do Kórnika w 1934 r. Wydaje liczne odrośla korzeniowe. Takiego po-

chodzenia są właśnie młodsze okazy tej topoli rosnące obok trzech najstarszych.

Za wspomnianą grupą topoli rosną okazy grujecznika japońskiego (*Cercidiphyllum japonicum*). Drzewo to pochodzi z Japonii, charakteryzuje się drobnymi, okrągłymi liśćmi, pięknie przebarwiającymi się jesienią na kolor żółty. Nadaje się do dużych parków i zieleńców, zwłaszcza na żyzne i wilgotne gleby. Grujecznik jest odporny na niskie temperatury.

Obok grujecznika, już na skraju łąki i na granicy sekcji 2 i 5, rośnie grupa kilkunastu młodych okazów metasekwoji chińskiej (*Metasequoia glyptostroboides*). Jest to drzewo iglaste zrzucające na zimę igły wraz z bocznymi gałązkami. Igły są miękkie i jasnozielone. Kora na pniu ciemnobrązowa i charakterystycznie łuszcząca się. Metasekwoja została znaleziona w środkowych Chinach w początkach lat czterdziestych bieżącego wieku, lecz już wcześniej była znana jako roślina z dawnych epok geologicznych. Uważano ją za roślinę wymarłą i dlatego jej odkrycie było ogromną rewelacją w nauce. Drzewo to szybko rozpowszechniło się w uprawie w ogrodach botanicznych i arboretach. Nasze Arboretum otrzymało pierwsze nasiona metasekwoji w 1947 r. Najstarszy okaz rośnie na sekcji 3, natomiast drzewka tutaj posadzone w 1962 r. pochodzą z nasion otrzymanych z ogrodu botanicznego w Pekinie. Metasekwoja jest przede wszystkim pięknym drzewem ozdobnym dla dużych parków i zieleńców. Doskonale rośnie na wilgotnych, nawet bagnistych i torfiastych glebach.

Posuwając się dalej drogą nad brzegiem stawu po prawej stronie (między tą drogą a stawem) widzimy kilka krzewów różnych gatunków lilaków. Na szczególną uwagę zasługuje lilak zwisłokwiatowy (*Syringa reflexa*) o drobnych, różowych kwiatach zebranych w zwisające, kłosokształtne kwiatostany. Zakwita w końcu maja lub w początku czerwca. Pochodzi z Chin. Również bardzo dekoracyjny i oryginalny jest szeroki krzew lilaka pekińskiego (*S. pekinensis*), który kwitnie później, zwykle w drugiej połowie czerwca i odznacza się białymi, drobnymi kwiatami zebranymi w luźne, szerokie wiechy. Lilak pekiński jest blisko spokrewniony z lilakiem amurskim (*S. amurensis*), który wyrasta w małe drzewka. Ten ostatni gatunek rośnie w Arboretum na sekcji 3.

Przy końcu stawu droga skręca gwałtownie w prawo i poprzez niski teren prowadzi dalej środkiem sekcji 2 w kierunku sekcji 3 i znajdującego się tutaj ogrodu skalnego zwanego alpinarium. Po drodze mijamy wiele interesujących roślin oraz kolekcji drzew i krzewów. Tuż za stawem, z prawej strony, rosną wysokie drzewa olch (*Alnus glutinosa*) i jesionów (*Fraxinus excelsior*). Jest to piękny fragment naturalnego lasu typu olesu rosnącego na bagnistej, ale żyznej glebie.

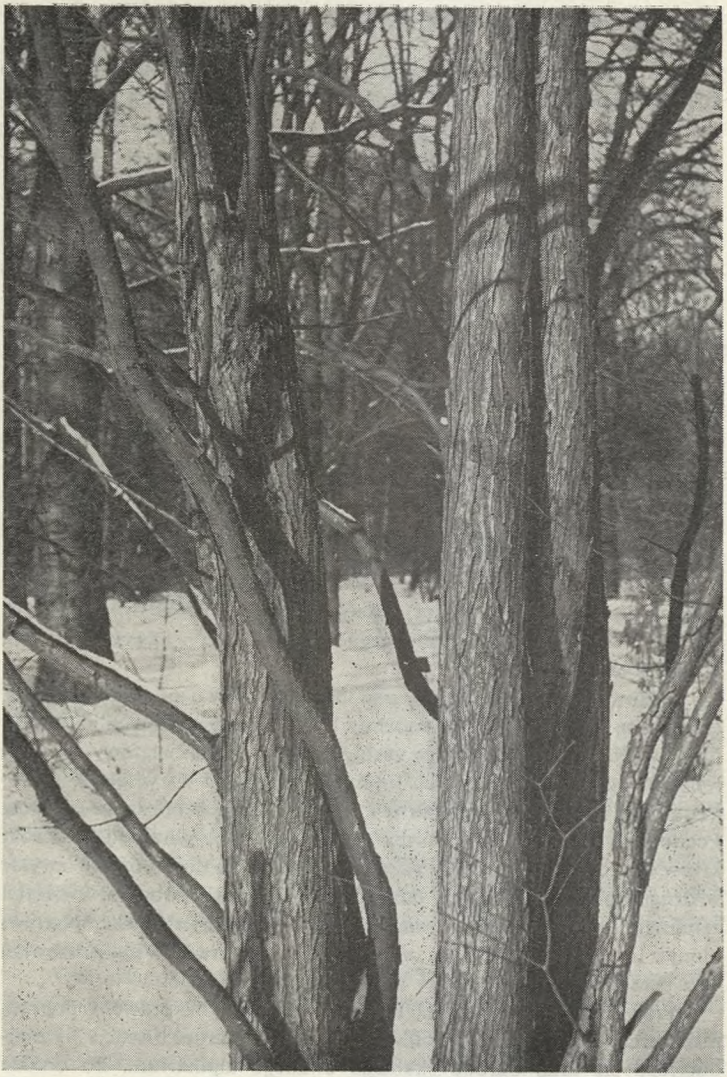

6. Nasada pnia grujecznika japońskiego. Korowina charakterystycznie spękana

W podszyciu licznie występuje bez czarny (*Sambucus nigra*). Niewielkie wilgotne polanki w pobliżu wspomnianej grupy drzew, a także teren po lewej stronie drogi i bliżej sekcji 3 pod koronami wysokich olch i jesionów, obficie pokrywają wczesną wiosną zwarte łany śnieżycy karpackiej (*Leucoium vernum* var. *carpathicum*). Białe, dzwonkowate kwiaty śnieżycy, znaczone na brzegu zielonymi plamkami stanowią w okresie przedwiośnia (marzec) niezwykły element dekoracyjny. Śnieżyca szczególnie dobrze rośnie i silnie rozrasta się na glebach bagnistych i żyznych także w miejscach mocno ocienionych. Razem z nią rośnie tu także inna roślina zielna o dużych tarczowatych liściach wysokości do 1,5 m, podobnych do rabarbaru. Jest to lepiężnik (*Petasites officinalis*), który dziko rośnie w Karpatach nad strumieniami. Do Arboretum został sztucznie wprowadzony, podobnie jak śnieżyca.

Z prawej strony drogi, tuż za niskim żywopłotem z porzeczki alpejskiej (*Ribes alpinum*), rosną znane nam już drzewka grujecznika japońskiego (*Cercidiphyllum japonicum*) oraz 2 drzewa olchy japońskiej (*Alnus japonica*) różniące się od naszej olchy wydłużonymi i zaostrzonymi liśćmi. Obok olchy japońskiej rośnie niewysoki krzew amerykańskiej olchy kędzierzawej (*Alnus crispa* v. *mollis*) o szerokich, pomarszczonych liściach.

Już w pobliżu sekcji 3 droga zbliża się do skrzyżowania. W dalszym ciągu po prawej stronie mamy sekcję 2. Na skrzyżowaniu dróg rośnie wspaniały, wielopienny okaz dawidii chińskiej (*Davidia involucrata*) o szerokiej, gęstej koronie. Jest to drzewo o pojedynczych, sercowatych i ząbkowanych liściach. Kora na pniu cynamonowobrązowa, łuszczy się cienkimi płatami. Najbardziej oryginalne są jednak kwiatostany dawidii. Przypominają one okazały pojedynczy kwiat, z dużymi, białymi płatami, zwisający na dość długiej szypułce. Same kwiaty są drobne, zebrane w gęstą główkę. Dawidia zakwita u nas w maju, wkrótce po rozwoju liści. Owoce podobne są do małej, zielonej śliwki, jednak twarde i oczywiście niejadalne. Dawidia jest jednym z najoryginalniejszych drzew chińskich, rzadko spotykana w uprawie, jakkolwiek dość odporna na niskie temperatury. Rośnie wolno i kwitnie późno (10 - 15 lat po posadzeniu). Za dawidią rosną rzędem wysokie olchy. W latach trzydziestych wysadzono pod ich koronami grupy różaneczników i azalii (*Rhododendron*), z których do dzisiaj pozostały tylko nieliczne i słabe krzewy różanecznika żółtego czyli azalii pontyjskiej (*Rhododendron luteum*). Jest to gatunek o liściach opadających na zimę, pięknie przebarwiających się w jesieni i żółtych, silnie pachnących kwiatach. Azalia pontyjska rośnie w Polsce dziko tylko na jednym stanowisku w Puszczy Sandomierskiej, natomiast już na Wołyniu tworzy bogate podszycie w lasach. Różaneczniki i azalie

7. Lilak zwisłokwiatowy (*Syringa reflexa*)

są krzewami o bardzo specyficznych wymaganiach siedliskowych. Ich uprawa udaje się tylko na glebach kwaśnych oraz w klimacie wilgotnym. W Arboretum Kórnickim gleby są natomiast zasadowe, a ponadto mała ilość opadów także nie sprzyja ich wzrostowi. Stąd uprawa tych pięknych krzewów jest tutaj trudna i nie daje większych efektów.

Na pniach starych olch rosnących rzędem wspina się interesujący krzew o soczystozielonych, szerokich liściach i dużych baldachach drobnych białych kwiatów. Jest to hortensja pnąca (*Hydrangea petiolaris*) pochodząca z Japonii i Korei. Kwitnie u nas w końcu czerwca lub w lipcu. Pędy przytwierdzają się bardzo silnie do pni drzew za pomocą korzeni czepnych wrastających w szczeliny kory. Starsze gałęzie pokryte są łuszczącą się, brązową korowiną. Hortensja pnąca jest stosunkowo odporna na mrozy, jednak wymaga żyznych i wilgotnych gleb.

Pozostaje jeszcze do przeglądnięcia część sekcji 2 leżąca po lewej stronie drogi, którą posuwaliśmy się, przylegająca do granicy Arboretum od strony ulicy Średzkiej. Na tym niewielkim stosunkowo

obszarze zgromadzono wiele interesujących gatunków drzew i krzewów. Należy tu przede wszystkim zwrócić uwagę na kolekcję żylistków (*Deutzia*), krzewów z rodziny skalnicowatych o efektownych białych lub różowych kwiatach obficie okrywających wiotkie gałązki. Kwitną one w maju i w czerwcu. Liście żylistków są szorstkie wskutek ostrych, gwiazdkowatych włosków pokrywających ich powierzchnię. Wszystkie gatunki pochodzą ze wschodniej Azji (Japonia, Chiny, Korea). W uprawie otrzymano wiele mieszańców i pięknych odmian, niestety nie wszystkie znoszą nasze warunki klimatyczne. Spośród kilkudziesięciu rosnących tutaj gatunków i odmian na uwagę zasługują następujące: Żylistek różowy (*D. rosea*) o cienkich łukowato zwisających gałązkach i różowawych kwiatach. Bardzo dekoracyjny. Żylistek szorstki (*D. scabra*) o dużych czystobiałych kwiatach. Rośnie silnie i jest wrażliwy na mrozy. Reprezentowany w kolekcji przez kilka odmian — *D. scabra 'Candidissima'* o kwiatach pełnych, *D. scabra 'Plena'* o kwiatach pełnych i różowawych. *D. scabra 'Watereri'* o kwiatach pojedynczych i różowawych. Podobny jest żylistek okazały (*D. magnifica*) o pełnych, białych kwiatach. Odznacza się nadzwyczaj obfitym kwitnieniem. Żylistek Vilmorine'a (*D. Vilmorinae*) pochodzi ze środkowych Chin, jest dość odporny na mrozy i odznacza się dużymi, czystobiałymi kwiatami. Rośnie dość silnie. Żylistek wąskolistny (*D. longifolia*) kwitnie różowo i ma duże kwiaty; rośnie w Chinach. Od tego gatunku pochodzi wiele odmian o dużych, różowych i purpurowych kwiatach, jak np. rosnąca w kolekcji *D. hybrida 'Magicien'* i *D. hybr. 'Mont Rose'*. Z nisko rosnących żylistków wymienić należy żylistek japoński (*D. gracilis*) o drobnych, białych kwiatach, bardzo odporny na mrozy i żylistek gwiazdkowaty (*D. carnea 'Stellata'*) o kwiatach karminoworóżowych. Brak miejsca nie pozwala na wymienienie chociażby licznych innych gatunków i odmian tutaj rosnących.

Wśród kolekcji żylistków rosną interesujące okazy drzew i krzewów. Oto najważniejsze. Topola wielkolistna (*Populus lasiocarpa*) — dwa niewysokie drzewka o grubych, sztywnych pędach i bardzo dużych sercowatych liściach. Podobna do niej jest topola Wilsona (*P. Wilsonii*) także tutaj rosnąca. Odznacza się ona regularną kopulastą koroną i oliwkowozielonymi, gładkimi pędami. Liście również duże, sercowate. Trzecim podobnym gatunkiem topoli jest rosnąca także tutaj *Populus violascens* o dużych, sztywnych, sercowatych liściach i czerwonych ogonkach liściowych. Wszystkie wymienione wyżej topole pochodzą z Chin. Stanowią odrębną grupę systematyczną i są niepodobne do topoli powszechnie u nas uprawianych. W naszych warunkach mogą być sadzone w parkach jako bardzo oryginalne drzewa ozdobne, o dużych, sercowatych liściach.

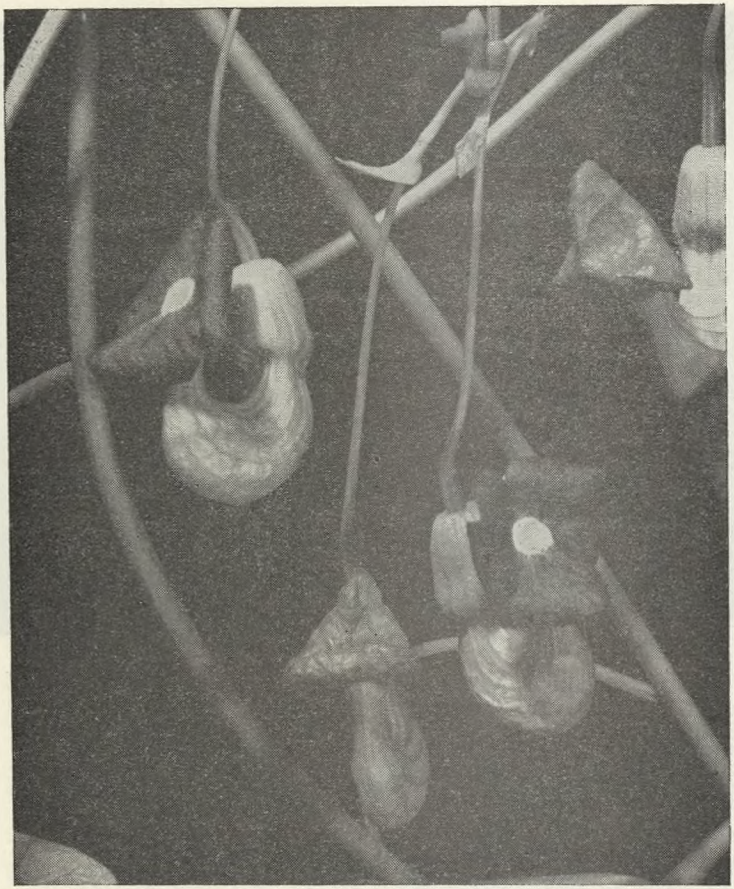

8. Oryginalne kwiaty kokornaka (*Aristolochia durior*) zwisają na długich szypułkach

Wśród krzewów żylistków, niedaleko drogi, rośnie piękny okaz brzozy leszczynolistnej (*Betula corylifolia*). Pochodzi ona z Japonii. Obok niej, z lewej strony, rosną 3 niewielkie okazy dębu zębatego (*Quercus dentata*), o krzywych pniach i dużych, zębatych liściach, które na zimę zasychają, lecz nie opadają z drzewa. Dąb zębaty pochodzi z Japonii.

Z prawej strony brzozy leszczynolistnej (patrząc w kierunku ulicy Średzkiej) rośnie jedyny w Arboretum okaz olchy sercolistnej (*Alnus cordifolia*), która pochodzi z Włoch, a więc z ciepłego rejonu śródziemnomorskiego. Odznacza się oryginalnymi sercowatymi liśćmi i osiągnęła już około 10 m wysokości. Obok tej olchy (bliżej drogi) znajduje się piękna grupa leszczyny tureckiej (*Corylus colurna*) złożona z 4 drzew posadzonych blisko siebie. Leszczyna turecka w odróżnieniu od leszczyny pospolitej (*C. avellana*) rośnie drzewiasto i ma owoce otoczone silnie postrzępionymi okrywami. Jest odporna na mrozy i często u nas spotykana w parkach, a nawet wysadzana wzdłuż ulic w miastach.

W niewielkiej odległości od leszczyny tureckiej rosną 4 krzewy eukomii wiązolistnej (*Eucommia ulmoides*). Jest to krzew pochodzący z Chin, który w swych liściach i korze zawiera substancje podobne do gutaperki. W celu pozyskania tego surowca czynione są próby uprawy eukomii na skalę gospodarczą. Niestety w naszych warunkach klimatycznych eukomia nie jest całkowicie odporna na mrozy i jej uprawa nie może mieć większego znaczenia. W tyle za krzewami eukomii widzimy piękny okaz topoli Wilsona (*Populus Wilsonii*). Drzewo to charakteryzuje się szczególnie regularną budową korony. Liście w chwili rozwijania na wiosnę są gęsto pokryte srebrzystym kutnerem.

Zbliżając się do skrzyżowania przy alpinarium, gdzie z prawej strony na narożniku rośnie piękny okaz dawidii chińskiej, mijamy z lewej strony interesujący krzew o dużych, pierzastych, sinozielonych liściach i prostych, sztywnych pędach. W jesieni ujrzeć można na wierzchołku pędów oryginalne owoce w formie mięsistych, sinoniebieskich strąków. Jest to palecznik chiński (*Decaisnea Fargesii*), krzew pochodzący z zachodnich Chin, wyrastający do 3 - 4 m wysokości, stosunkowo odporny na niskie temperatury, ale rzadko spotykany w uprawie.

Od skrzyżowania skręca w lewo wąska ścieżka prowadząca do alei pnączy. Na samym narożniku rosną młode okazy miłorząbów japońskich (*Gingko biloba*). Za miłorząbami należy zwrócić uwagę na rzadki okaz brzozy kulistokotkowej (*Betula globispica*) pochodzącej z Japonii. Pień i gałązki pokryte są żółtawobrązową korą. Bliżej alei pnączy zwraca uwagę piękny okaz samotnie rosnącej brzozy o gładkiej, białej korze z dużymi, poprzecznymi przetchlinkami. Jest to brzoza Jacquemonta (*Betula Jacquemontii*) ze wschodnich Himalajów (Kaszmir), bardzo dekoracyjna i odporna na mrozy.

Z prawej strony ścieżki na pograniczu sekcji 3 rosną krzewy kaliny koreańskiej (*Viburnum Carlesii*), o szerokich kutnerowatych liściach i różowawych, silnie pachnących kwiatach zebranych w główkowate, okazałe kwiatostany. Zakwita wkrótce po rozwoju liści, zwykle w połowie maja. Jest to mało znany krzew ozdobny, bardzo odporny na mrozy.

9. Kwiaty aktinidii pstrolistnej (*Actinidia kolomikta*)

W pobliżu alei pnączy rośnie jeden okaz rzadkiego i oryginalnego gatunku brzozy, a mianowicie brzoza Maksimowicza (*Betula Maximowicziana*). Pochodzi z Japonii i różni się wyraźnie od innych brzóz dużymi, sercowatymi liśćmi oraz brązowoszarą korą. Jest bardzo dekoracyjna i całkowicie odporna na mrozy.

Aleja pnączy, do której zbliżamy się, została założona w latach trzydziestych, a następnie była uzupełniana w okresie późniejszym. W kolekcji tej reprezentowane są liczne rodzaje, jak winorośl (*Vitis*), winobluszcz (*Parthenocissus*), winnik (*Ampelopsis*), dławisz (*Celastrus*),

aktinidia (*Actinidia*), powojnik (*Clematis*) i wiele innych. Nie sposób wymienić tu i opisywać wszystkie gatunki. Zwrócimy zatem uwagę tylko na najciekawsze. Posuwając się aleją pnączy od południa ku północy (w kierunku miasta Kórnika) mijamy następujące okazy.

Na początku alei zwracają uwagę silnie rosnące krzewy kokornaku wielkolistnego (*Aristolochia durior*) o dużych, sercowatych liściach. Zielonkawobrązowe, bardzo oryginalne, fajkowato zagięte kwiaty, ukazują się między liśćmi w maju i w czerwcu. Kokornak pochodzi

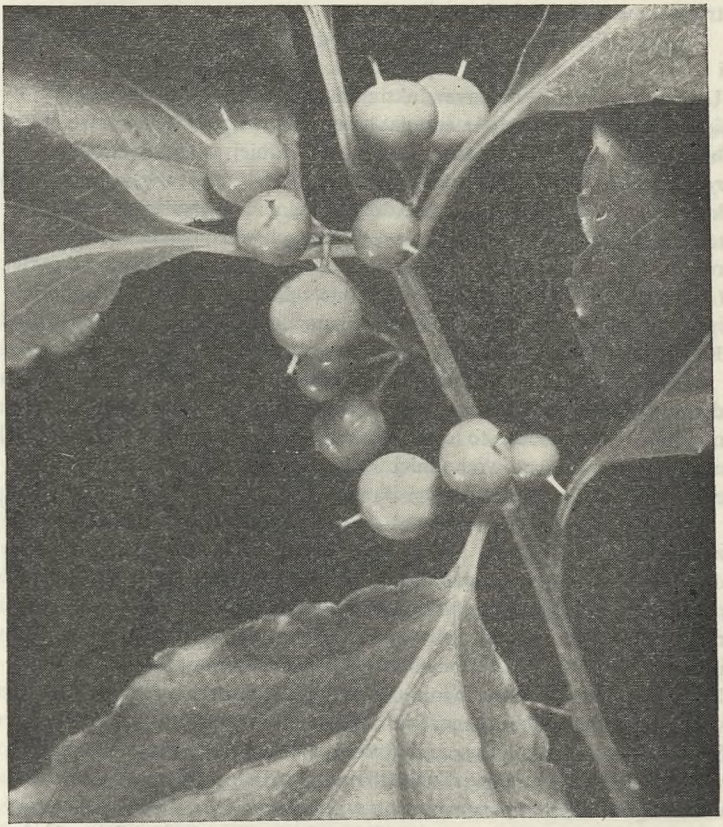

10. Owoce dławisza (*Celastrus*) na krótko przed otworzeniem się

z Ameryki Północnej i jest odporny na niskie temperatury. Używany do pokrywania altan, parkanów i pergoli.

Po przeciwnej stronie rośnie rzadki okaz krzewu pnącego o pięciolistkowych liściach. Jest to akebia pięciolistkowa (*Akebia quinata*) pochodząca z Chin i Japonii. W maju ukazują się fioletowo-brązowe, pachnące, trójpłatkowe kwiaty, zwisające na cienkich szypułkach. Akebia jest także odporna na mrozy.

Z wielu gatunków winorośli zasługuje na uwagę winorośl amurska (*Vitis amurensis*) o dużych, pięcioklapowych liściach przebarwiających się wspaniale w jesieni na kolor purpurowy i winorośl chińska (*V. sinensis*), bardzo silnie rosnąca, o głęboko podzielonych lub trójlistkowatych liściach.

Aktinidie, krzewy pnące ze wschodniej Azji o jadalnych owocach i pojedynczych liściach, reprezentowane są przez kilka gatunków. Uwagę zwraca piękny krzew aktinidii pstrolistnej (*A. kolomikta*) o liściach przebarwionych latem na kolor żółtawobiały (częściowo przebarwione), a później różowokarminowy. Mniej więcej pośrodku alei rośnie także oryginalna aktinidia chińska (*A. chinensis*) o grubych, kosmato owłosionych pędach i dużych, sercowatych liściach. Niestety ten krzew jest wrażliwy na mrozy, w naszych warunkach często przemarza, nie kwitnie i nie owocuje. Kilka krzewów aktinidii himalajskiej (*A. callosa*) kwitnie i owocuje. Są one odporne na mrozy, podobnie jak i aktinidia ostrolistna (*A. arguta*), pochodząca z północnych Chin, Korei i Sachalinu.

W rzędzie od strony Arboretum rośnie interesujący krzew o pojedynczych liściach i czerwonych, kulistych owocach zebranych w zbite niewielkie grona. Jest to cytryniec chiński (*Schisandra chinensis*) pochodzący z północno-wschodniej Azji. Jego owoce są jadalne i odznaczają się wysoką zawartością witaminy C.

W części sekcji 2 położonej między aleją pnączy a ulicą Średzką znajdowała się kolekcja lilaków wysadzona tutaj w rzędach. Została ona założona w latach trzydziestych i obecnie nie jest uzupełniana, ponieważ nową kolekcję tych pięknych krzewów założono poza Arboretum, przeznaczając dla nich większy obszar. Stara kolekcja na sekcji 2 jest likwidowana, jednak niektóre krzewy zapewne tutaj pozostaną. Na szczególną uwagę zasługują piękne, obficie kwitnące krzewy lilaków wschodnioazjatyckich rosnące w rzędzie najbliższym ulicy Średzkiej. Spotykamy tu lilak zwisający (*Syringa reflexa*) o różowych kwiatach w gęstych, zwisających kiściach, lilak chiński (*S. chinensis*), który jest mieszańcem lilaka perskiego i zwyczajnego (*S. persica* × *vulgaris*). Kwitnie bardzo obficie na cienkich gałązkach zwisających pod ciężarem okazałych wiech. Kwiaty purpurowolila rozwijają się w maju,

Lilak Julii (*S. Julianae*) odznacza się drobnymi liśćmi i drobnymi, białawymi lub jasnolila kwiatami. Kwitnie bardzo obficie w drugiej połowie maja. Lilak Wolfa (*S. Wolfii*) tworzy niewysokie krzewy, o dużych, pomarszczonych liściach i kwiatach jasnolila zebranych w wyprostowane wiechy. Jednym z najpiękniejszych gatunków jest lilak drobnolistny (*S. microphylla*) o niewielkich, miękko owłosionych liściach i drobnych, pachnących kwiatach, barwy lilaróżowej. Kwitnie najwcześniej, bo już w początku maja i bardzo obficie. Pochodzi z Chin i jest odporny na mrozy.

SEKCJA 3

Położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie sekcji 2. Obejmuje teren o żyznej glebie i umiarkowanie wilgotnej. Znajdują się na niej bogate kolekcje drzew i krzewów. W granicach tej sekcji leży także alpinarium czyli ogród skalny zbudowany z głazów granitowych, urozmaicony niewielkim stawkiem. W alpinarium i jego bezpośrednim sąsiedztwie rośnie szczególnie dużo oryginalnych i rzadkich roślin zasługujących na uwagę.

Na sekcji 3 znajdują się kolekcje magnolii, brzóz oraz część kolekcji dereni (*Cornus*), suchodrzewów (*Lonicera*), trzmieliny (*Evonymus*), szakłaków (*Rhamnus*), kaliny (*Viburnum*) i lilaków (*Syringa*). Ponadto rosną tutaj piękne okazy niektórych drzew iglastych (modrzewie, metasekwoja, cyprysiki) oraz rzadkie gatunki klonów, topoli, sumaków (*Rhus*), korkowców (*Phellodendron*), buków i innych.

Wchodzimy na sekcję 3 drogą od strony sekcji 2 (ze skrzyżowania, przy którym rośnie dawidia chińska). Po lewej stronie mamy alpinarium ze wspomnianym już stawkiem. Ze stawku zasilanego w wodę rowem, od strony budynku widocznego przy ulicy Średzkiej, wypływa niewielki strumyk. Tuż przy alpinarium rosną 2 piękne buki (*Fagus silvatica*) i dąb szypułkowy (*Quercus robur*), które tworzą malowniczą grupę o szerokich, gęstych koronach.

Wąską ścieżką wyłożoną kamieniami można wejść do alpinarium nad brzegiem stawku i obejść wokoło niewielkie wzniesienie, na którym rośnie wiele interesujących krzewów, zwłaszcza niskich, karłowatych odmian iglastych. Najbliżej drogi, rośnie oryginalny okaz nitkowatej odmiany cyprysika groszkowego (*Chamaecyparis pisifera 'Filifera Aurea'*) o złocistym zabarwieniu delikatnych, zwisających gałązek. Tuż za nim rośnie podobna odmiana żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis 'Filiformis'*) o długich, zwisających gałązkach.

Bardzo interesujące i rzadko spotykane są karłowate odmiany cyprysika japońskiego (*Chamaecyparis obtusa 'Nana Gracilis'*, *'Lycopodioides'*, *'Minima'* i *'Pygmaea'*). Są to krzewy bardzo wolno rosnące, o skróconych, często zniekształconych gałązkach, a przy tym odporne na mrozy. Nadają się szczególnie dla małych, skalnych ogródków.

Na wierzchołku wzniesienia w środkowej części alpinarium rośnie młody okaz limby tatrzańskiej (*Pinus cembra*) — wysokogórskiej sosny o miękkich, sinozielonych igłach. W Polsce rośnie ona w Tatrach na nielicznych stanowiskach, między innymi w okolicy Morskiego Oka.

W tej części alpinarium rosną także karłowate odmiany świerka pospolitego (*Picea excelsa*) charakteryzujące się słabym wzrostem i gęstymi, silnie skróconymi gałązkami. Tutaj spotykamy następujące odmiany: *Picea excelsa 'Merkii'*, *P. excelsa 'Microsperma'* — szczególnie piękna forma o gęstym, kulistym pokroju i *P. excelsa 'Ellwangeriana'*.

W pobliżu okazu *Picea excelsa 'Merkii'* rośnie niepozorny, płożący się krzew karłowatej odmiany jodły kaukaskiej (*Abies nordmanniana 'Nana'*). Jest to forma wyhodowana w Arboretum Kórnickim. Odznacza się bardzo słabym wzrostem.

Z krzewów liściastych na uwagę zasługują piękne okazy irgi chińskiej (*Cotoneaster divaricata*) o drobnych, błyszczących liściach i szkarłatnoczerwonych owocach. W jesieni także liście przebarwiają się intensywnie na kolor szkarłatnoczerwony. Irga Dammera (*C. Dammeri*) nie wyrasta w wysokie krzewy, lecz jej wydłużone pędy płożą się po kamieniach i między kamieniami tworzą miejscami zwartą darń. Jest to także interesujący krzew pochodzący z górzystych terenów środkowych Chin.

Posuwając się dalej drogą między sekcjami 3 i 5 z prawej strony (teren sekcji 5) mamy wysokie drzewa olch, jesionów i klonów, a pod ich koronami zwarte zarośla cisów pospolitych (*Taxus baccata*). Cis znajduje w Arboretum doskonałe warunki dla swego wzrostu. Sprzyjają temu wilgotne gleby i duża wilgotność powietrza. Cis jest rośliną dwupienną, to znaczy na jednych egzemplarzach są tylko kwiaty męskie, a na innych żeńskie. Żeńskie okazy cisów okrywają się w drugiej połowie lata jaskrawoczerwonymi osnówkami otaczającymi brązowe nasiona. Osnówki są miękkie, galaretowate, w smaku słodkie i chętnie zjadane przez ptaki, natomiast nasiona, igły oraz drewno cisów zawierają związki trujące.

Na brzegu niewielkiej polanki po prawej stronie drogi (teren sekcji 5) rośnie bardzo oryginalna odmiana klonu palmowego o strzępiasto porozcinanych i purpurowo zabarwionych liściach (*Acer palmatum 'Dissectum Atropurpureum'*). Klon palmowy pochodzi z Wysp

11. Strzępiasto porozcinane i purpurowo zabarwione liście klonu palmowego (*Acer palmatum 'Dissectum Atropurpureum'*)

Japońskich i w uprawie wydał pokaźną liczbę odmian charakteryzujących się przede wszystkim ogromną zmiennością liści. Niestety nie wszystkie odmiany są na tyle odporne na mrozy, aby mogły być u nas uprawiane. Tym niemniej jest wiele takich, jak np. tutaj rosnące, które powinny być rozmnażane i rozpowszechniane w parkach i ogrodach.

Dochodzimy do skrzyżowania dróg ujętego niewielkim kręgiem. Stąd kierujemy się w lewo wąską dróżką prowadzącą w głąb sekcji 3. Na wprost widoczny jest zabytkowy budynek z XIX w. (obecnie mieszkalny), w którym w okresie międzywojennym oraz kilka lat po wojnie mieściła się dyrekcja Arboretum Kórnickiego i pracownie naukowe. Wówczas dróżka, na którą skręcamy, prowadziła wprost do głównego wejścia budynku. Obecnie kończy się ona niewielkim placykiem i skręca za stawkiem w lewo, łącząc się z drogą na skrzyżowaniu przy zbiegu sekcji 2 i 3 (pod koronami wysokich buków i dębów).

Najpierw przedstawimy ważniejsze drzewa i krzewy rosnące po lewej stronie dróżki.

W alpinarium, które oglądamy teraz od strony wschodniej, zwraca uwagę rosnący blisko dróżki okaz nitkowatej odmiany żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis 'Filiformis'*). Widzieliśmy już podobne drzewka z drugiej strony alpinarium. Przed wyżej wspomnianym okazem żywotnika nitkowatego rośnie klon palmowy w odmianie wąskolistnej (*Acer palmatum 'Linearilobum'*) o charakterystycznych liściach głęboko rozciętych na wąskie, długie łatki. Nieco dalej widzimy młode drzewko jałowca wirginijskiego odmiany Kobendzy (*Juniperus virginiana 'Kobendzii'*) o sinozielonych, drobnych, szpilkowatych igłach gęsto okrywających gałązki. Odmiana ta została wyhodowana przed wojną w Arboretum Kórnickim i nazwana na cześć polskiego dendrologa Romana Kobendzy[1].

Naprzeciw stawku w alpinarium (z prawej strony zejścia w dolinę stawku) rośnie najpiękniejszy w Arboretum klon grabolistny (*Acer carpinifolium*) o liściach pojedynczych, ostrząbkowanych, podobnych do graba. Gatunek ten pochodzi z Japonii, a u nas jest spotykany tylko w arboretach i ogrodach botanicznych. W lecie widoczne są na nim grona owoców ze skrzydełkami tak charakterystycznymi dla wszystkich klonów.

Dochodząc do końca dróżki zwrócić należy uwagę przede wszystkim na wspaniały okaz magnolii japońskiej (*Magnolia kobus*), która szeroko rozrosła się i wytworzyła wiele pni. Dolne gałęzie niemal pokładają się po ziemi. Drzewo to corocznie okrywa się wczesną wiosną (przed rozwojem liści) ogromną ilością dużych białych kwiatów, w jesieni natomiast czerwienią się wśród liści poskręcane, szyszkowate owoce, z których przy dojrzewaniu wypadają okrągłe, ciemnoczerwone nasiona. Magnolia japońska należy w tym rodzaju do gatunków najodporniejszych na mrozy, jednak jej kwiaty nie są tak efektowne jak innych magnolii, które za chwilę poznamy.

Patrząc w kierunku budynku, już blisko parkanu, z prawej strony, rośnie stary okaz grujecznika japońskiego (*Cercidiphyllum japonicum*). Młode drzewka tego gatunku widzieliśmy już na sekcji 2. Bliżej, na brzegu trawnika, rośnie nieduże drzewko klonu japońskiego w odmianie Parsonsa (*Acer japonicum 'Parsonsii'*) o pięknych, szerokich, wieloklapowych liściach, głęboko powcinanych. Jest to oryginalna i efektowna odmiana, jednak niezupełnie odporna na mrozy.

[1] Roman Kobendza (1886 - 1955) – profesor Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

12. Karłowate drzewko klonu palmowego w odmianie strzępolistnej (*Acer palmatum 'Dissectum Atropurpureum'*) na sekcji 5

Wracając tą samą dróżką zapoznamy się z drzewami i krzewami rosnącymi z drugiej strony, które będziemy teraz mieli także po lewej ręce. Obok klonu japońskiego zwraca uwagę grupa 4 krzewów forsycji pośredniej (*Forsythia intermedia 'Spectabilis'*). Wczesną wiosną krzewy te okrywają się obficie złocistożółtymi kwiatami i tworzą malowniczą skupinę.

Obok forsycji, nieco w głębi i z prawej strony, rośnie kilka krzewów magnolii. Na uwagę zasługuje przede wszystkim magnolia gwiaździsta (*Magnolia stellata*), która kwitnie wcześnie przed rozwojem liści. Kwiaty są białe lub różowawe, o licznych długich płatkach. Pochodzi z Japonii i jest odporna na mrozy.

W głębi za trzema magnoliami gwiaździstymi rośnie duży krzew magnolii nagiej (*Magnolia denudata*), która pochodzi z Chin i odznacza się bardzo efektownymi, dużymi, pucharowatymi, białymi kwiatami. Jest ona podobna do powszechnie uprawianej w parkach i ogrodach magnolii pośredniej (*M. Soulangeana*), która jest jej mieszańcem z magnolią liliowatą (*M. denudata × liliiflora*). Piękne, wysokie krzewy magnolii pośredniej rosną nieco dalej i są ukryte za szerokimi, stożkowatymi koronami żywotnika olbrzymiego (*Thuja gigantea*). Magnolia pośrednia kwitnie również przed rozwojem liści (początek maja), jej duże, kielichowate kwiaty są wewnątrz białe, a z zewnątrz mniej lub więcej różowe. Znane są liczne odmiany magnolii pośredniej. Dwie z nich także tutaj rosną. Jest to *M. Soulangeana 'Speciosa'* o bardzo dużych, ciemnoróżowych kwiatach i *M. Soulangeana 'Nigra'* o kwiatach ciemnopurpurowych, prawie czarnych. Ta ostatnia odmiana rośnie jednak bardzo słabo i na krzewie ukazuje się zaledwie kilka kwiatów.

Za wymienionymi wyżej magnoliami widoczne są sylwetki modrzewi. Z lewej strony (bliżej parkanu) to modrzew japoński (*Larix leptolepis*) o szerokiej koronie i płasko rozpostartych gałęziach. Dwa wysokie okazy na prawo, o wysmukłych koronach i cienkich, zwisających gałęziach, to modrzewie polskie (*Larix polonica*) pochodzące z naturalnego stanowiska w Górach Świętokrzyskich i sprowadzone do Kórnika w 1932 r.

Obok modrzewia japońskiego rosną dalsze 2 interesujące magnolie, jedyne okazy w Arboretum Kórnickim. Jest to magnolia wirginijska (*M. virginiana*) o półzimozielonych, wąskich liściach, sino zabarwionych od spodu. Jej kwiaty ukazują się przez całe lato, są niewielkie, kremowobiałe, silnie pachnące i mało widoczne wśród liści. Drugim gatunkiem jest magnolia parasolowa (*M. tripetala*) pochodząca z Ameryki Północnej. Odznacza się bardzo dużymi, sinozielonymi liśćmi parasolowato ułożonymi na końcach pędów. Kwiaty białe, pachnące, ukazują się po rozwoju liści. Bardzo oryginalne są jej duże, czerwonawe owoce.

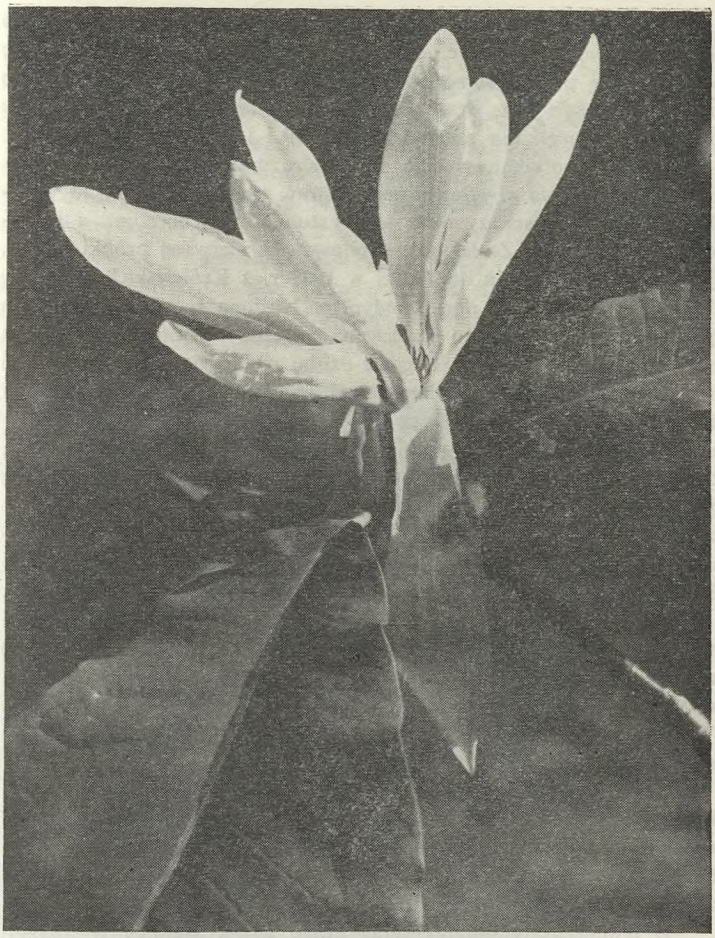

13. Kwiat magnolii parasolowej (*Magnolia tripetala*)

Wspominaliśmy już o pięknych drzewach żywotnika olbrzymiego (*Thuja gigantea*) rosnących niedaleko ścieżki. Są to najwspanialsze drzewa tego północnoamerykańskiego gatunku w Arboretum. Nieco na prawo rośnie duże drzewo cyprysika groszkowego (*Chamaecyparis pisifera*). Gatunek ten pochodzi z Japonii i jest odporny na mrozy.

Przed żywotnikami rośnie pojedyncze drzewo metasekwoji chińskiej (*Metasequoia glyptostroboides*), które mierzy około 11 m wysokości. Jest to najstarszy okaz tego gatunku w Arboretum, a jednocześnie największy. Został on wyhodowany z pierwszej próbki nasion, jaka nadesłana została do Polski w 1947 r. z Królewskich Ogrodów Botanicznych w Kew pod Londynem. Nasiona te zostały wówczas podzielone na trzy części i przekazane także do ogrodów botanicznych w Warszawie i w Krakowie, gdzie dzisiaj rosną rówieśnicy kórnickiej metasekwoji. Nasz egzamplarz został niestety poważnie uszkodzony i zniekształcony w 1968 r. przez topolę powaloną w czasie burzy. Metasekwoja, której największa skupina w Arboretum znajduje się na sekcji 5, zyskuje coraz większe rozpowszechnienie w uprawie. Obiecujące są próby jej uprawy w miastach przemysłowych, gdzie inne drzewa ilgaste zawodzą. Pomaga jej w tym rzadka u drzew iglastych właściwość zrzucania na zimę igieł, które opadają wraz z drobnymi bocznymi gałązkami. Drzewo to łatwo mnoży się wegetatywnie za pomocą sadzonek.

Zbliżając się ścieżką do kręgu, z którego wyszliśmy, mijamy z lewej strony grupę 5 młodych drzew jodły amurskiej (*Abies nephrolepis*) o miękkich jasnozielonych igłach oraz rosnący przed nimi pojedynczy, niewysoki okaz kolumnowej odmiany jodły pospolitej (*Abies alba* '*Columnaris*') o wąskiej koronie. Ta oryginalna odmiana rośnie niestety słabo i rzadko osiąga większe rozmiary.

Obok jodły kolumnowej i jodeł amurskich rośnie pojedynczy krzew rzadkiego gatunku forsycji. Jest to forsycja Giralda (*Forsythia Giraldiana*) pochodząca z Chin północno-wschodnich. Odznacza się bardzo wczesnym kwitnieniem na wiosnę, jednak kwiaty nie pokrywają tak gęsto gałązek jak to ma miejsce u odmian forsycji pośredniej.

Z lewej strony mijamy teraz grupę drzew średniej wysokości, wśród których jest wiele rzadkich, często jedynych w Arboretum okazów. Najbliżej rośnie sumak octowiec (*Rhus typhina*), którego pnie pochylone są nad dróżką. Jego pierzaste liście przebarwiają się wspaniale w jesieni na kolor szkarłatnopurpurowy. Gatunek ten pochodzi z Ameryki Północnej i jest bardzo odporny na mrozy oraz na suszę. Tuż za nim rośnie drzewo sumaka leśnego (*R. silvestris*), który pochodzi ze wschodniej Azji. Charakteryzuje się dużymi, pierzastymi liśćmi i owocami zebranymi w rozpierzchłe, luźne wiechy. Jesienią liście także przebarwiają się na kolor pomarańczowy i szkarłatny.

Obok sumaka leśnego rośnie drzewiasta leszczyna chińska (*Corylus chinensis*), która w swojej ojczyźnie wyrasta w drzewa do 40 m wysokie. Owoce („orzechy") otoczone są zielonymi, głęboko postrzępionymi okrywami. Jest to jedyny okaz w Arboretum i bodajże jedyny w Polsce.

W głębi rosną wspaniałe drzewa korkowców: japońskiego, amurskiego i Lavalle'a (*Phellodendron amurense*, *P. japonicum* i *P. Lavallei*). Są to drzewa o pierzastych, aromatycznie pachnących liściach i grubej, korkowatej korowinie na niskim pniu. W jesieni dojrzewają czarne, mięsiste owoce — pestczaki, które zimą stanowią ulubiony pokarm ptaków drozdowatych. Korkowce pochodzą ze wschodniej Azji, są bardzo odporne na mrozy i zasługują na szeroką uprawę w naszych parkach. Szczególnie cenny jest korkowiec amurski.

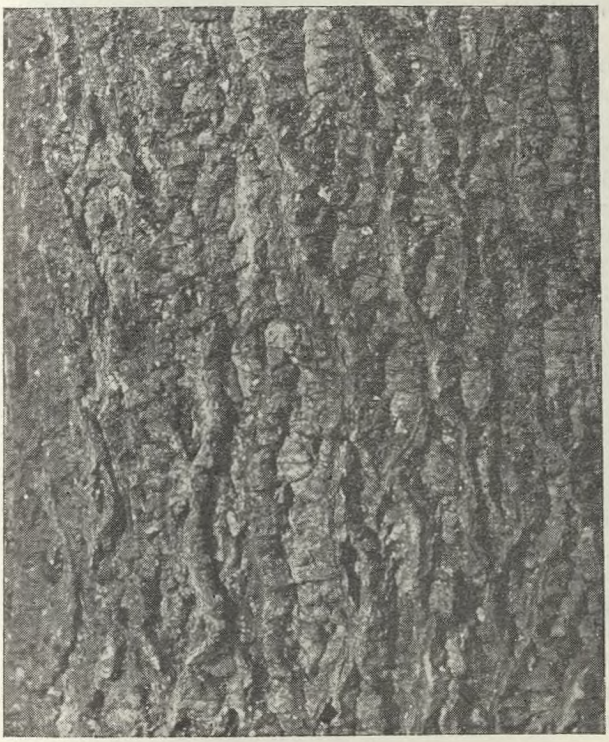

14. Głęboko spękana korowina na pniu korkowca amurskiego (*Phellodendron amurense*)

Przy kręgu, gdzie krzyżują się drogi i zbiegają granice trzech sekcji (3, 5 i 6) rosną na sekcji 3 dwa interesujące krzewy leszczyny. Jedna z nich o zwisających gałęziach to odmiana leszczyny pospolitej (*Corylus avellana 'Pendula'*), druga to leszczyna tybetańska (*C. thibetica*) pochodząca z Chin, o twardych, prawie kolczastych i postrzępionych okrywach owocowych.

Za leszczynami rosną wysokie topole. Dwie najbliżej stojące to topole Maksimowicza (*Populus Maximowiczii*) o sztywnych, szerokich liściach białosrebrzystych od spodu. Przez całe lato widoczne są na gałązkach długie grona owoców, które u tego gatunku dojrzewają dopiero w początku września (u wszystkich pozostałych topoli w maju lub w czerwcu) i wyrzucają duże ilości białego puchu. Topola Maksimowicza pochodzi z Azji wschodniej, jest odporna na mrozy i choroby, a w hodowli nowych, szybko rosnących odmian odgrywa poważną rolę.

Obok rośnie wyniosłe drzewo podobnej topoli koreańskiej (*P. koreana*) o gładkim, żółtawozielonym pniu i jasnozielonych, szerokich, pomarszczonych liściach, które bardzo wcześnie rozwijają się na wiosnę.

Pod koronami wysokich topoli rosną w rzędach krzewy jaśminowców, żylistków i forsycji. Szczególnie piękne są wysokie i bardzo obficie kwitnące krzewy jaśminowca omszonego (*Philadelphus pubescens*). Gatunek ten pochodzi z Ameryki Północnej i jest bardzo odporny na mrozy. Kwitnie późno (czerwiec).

Blisko drogi, a właściwie przy skrzyżowaniu dróg, rośnie grupa niskich krzewów żylistka Siebolda (*Deutzia Sieboldiana*) o dużych, czystobiałych kwiatach. Pochodzi z Japonii i jest odporny na mrozy.

Posuwamy się teraz drogą między sekcją 3 i 6. Z lewej strony (sekcja 3) za grupą wysokich topoli i rzędami jaśminowców rozpoczyna się kolekcja brzóz. Drzewa także są wysadzone w rzędach. Nie sposób wymienić tu wszystkie gatunki, które na ogół są do siebie podobne. Wyróżniają się zabarwieniem kory niektóre brzozy północnoamerykańskie. Na przykład brzoza wiśniowa (*Betula lenta*) ma ciemnowiśniową lub ciemnoszarą, niełuszczącą się korę podobną do wiśni, a u brzozy żółtej (*B. lutea*) kora jest szarożółta, łuszcząca się cienkimi płatami. Szczególnie dekoracyjna i odporna na mrozy jest brzoza żółta. Ciemną spękaną korę na pniu ma także nasza krajowa brzoza czarna (*B. obscura*). Piękny okaz tego rzadkiego gatunku rośnie w drugim końcu kolekcji. Wybitnie jasną i gładką korą na pniu wyróżniają się z daleka widoczne drzewa kilku gatunków wschodnioazjatyckich, a wśród nich brzoza Ermana (*B. Ermani*) i brzoza Jacquemonta (*B. Jacquemontii*).

Obok wspomnianej brzozy żółtej, nad płytkim rowem odwadniającym, rosną 3 piękne okazy kolumnowej odmiany brzozy brodawko-

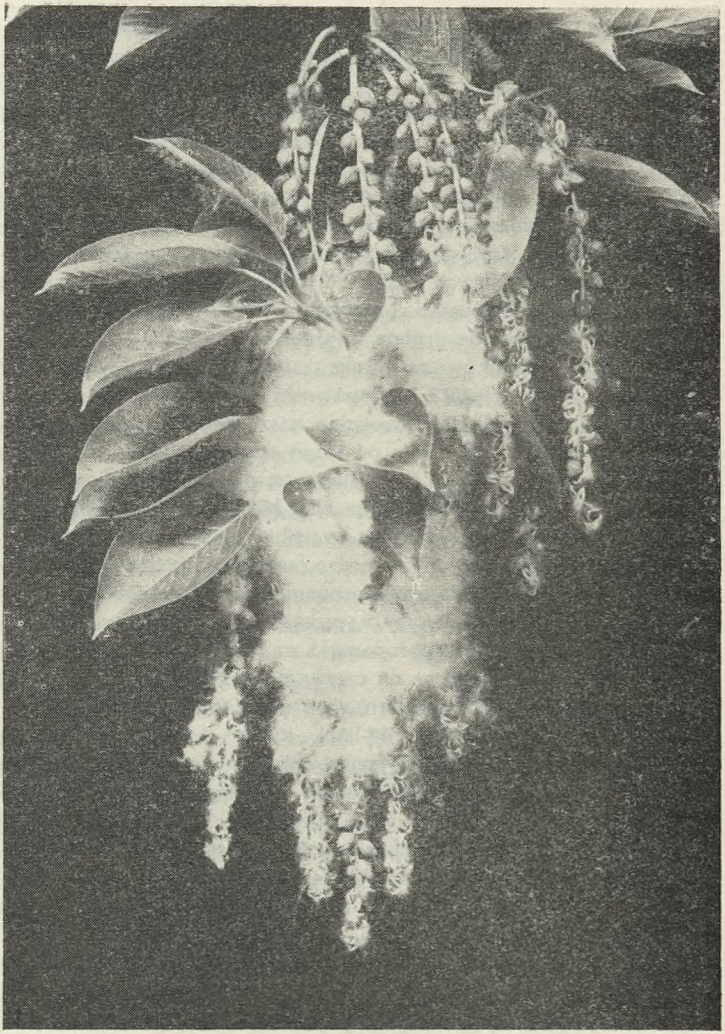

15. Pękające owoce topoli Maksimowicza (*Populus Maximowiczii*) wyrzucają duże ilości śnieżnobiałego puchu

watej (*Betula verrucosa 'Fastigiata'*) o zwartych, wysmukłych koronach. Niestety rosną one w dużym zagęszczeniu i wiele tracą ze swej oryginalności.

Pod koronami brzóz rosną liczne krzewy bogatej kolekcji porzeczek, których jednak z braku miejsca nie będziemy tutaj szerzej omawiać.

Nieco dalej, za pierwszą partią kolekcji brzóz wysadzono, także w rzędach, różne gatunki szakłaków (*Rhamnus*) i dereni (*Cornus*). Przy drodze natomiast zwraca uwagę piękny krzew północnoamerykańskiej kłokoczki trójlistkowej (*Staphylea trifolia 'Pauciflora'*) o białych kwiatach w zwisających rozpierzchłych gronach. Bardzo oryginalne są owoce kłokoczki w postaci rozdętych torebek o pergaminatowatych ściankach. Zawierają one drobne, twarde, brązowożółte nasiona.

W rzędzie szakłaków na uwagę zasługuje rosnący nieco dalej od drogi (obok brzozy żółtej) drzewkowaty okaz szakłaka japońskiego (*Rhamnus japonica*), który przypomina nasz krajowy szakłak pospolity (*Rh. cathartica*), lecz rośnie od niego znacznie silniej.

W końcu rzędu szakłaków rośnie krzew o dużych, eliptycznych liściach i grubych pędach. Jest to szakłak bałkański (*Rhamnus fallax*), odporny na mrozy i oryginalny ze względu na swe liście.

Wśród dereni jest tutaj kilka bardzo rzadkich i oryginalnych gatunków. Tuż przy drodze rośnie północnoamerykański dereń wiechowaty (*Cornus racemosa*), który tworzy wyprostowane krzewy wysokości do 3 m. Pędy są pokryte szarobrunatną korą. We wrześniu dojrzewają białe, kuliste owoce osadzone na czerwonych szypułkach.

W odległości kilkunastu metrów od drogi (obok szakłaka japońskiego) rośnie duży, około 40-letni, krzew derenia japońskiego (*C. officinalis*), który jest blisko spokrewniony z dereniem właściwym (*C. mas*). Dereń japoński kwitnie bardzo wcześnie na wiosnę (marzec) przed rozwojem liści. Żółte kwiaty obficie okrywają gałązki. W końcu lata dojrzewają czerwone, jadalne owoce, wielkości małej śliwki. Jest to krzew bardzo odporny na mrozy i zasługujący na rozpowszechnienie.

Z prawej strony rzędu dereni znowu spotykamy pojedyncze okazy brzóz, rzadko już tutaj rosnące i nie tworzące wyraźnych rzędów. Na uwagę zasługują przede wszystkim 3 wspaniałe okazy brzozy Maksimowicza (*Betula Maximowicziana*) o grubych pniach, pokrytych gładką, brązowo-białą korą. Są to największe drzewa tego gatunku w Arboretum Kórnickim. Bliżej zapoznaliśmy się z nim na sekcji 2.

Obok brzóz Maksimowicza rośnie jedno drzewo brzozy niebieskiej (*B. coerulea-grandis*). Jego pień pokryty jest łuszczącą się, brązowożółtą i błyszczącą korą, podobną do brzozy żółtej (*B. lutea*). Liście duże, ostro piłkowane, niepodobne do innych brzóz. Drzewo bardzo dekoracyjne i odporne na mrozy.

Już blisko granicy sekcji 3 i 6, która tutaj biegnie niegłębokim rowem odwadniającym, spotykamy jeszcze 2 rzędy krzewów. W pierwszym z nich wysadzono różne gatunki kaliny, w drugim suchodrzewów. Zasługuje na uwagę okazały krzew kaliny japońskiej (*Viburnum tomentosum*), rosnący mniej więcej w połowie długości rzędu. Jest on odporny na mrozy, bardzo dekoracyjny, o pomarszczonych, dużych, podłużnie jajowatych liściach, które w jesieni przebarwiają się na kolor ciemno-brunatno-czerwony. Kwiatostany baldachowate, sztywno ustawione na wierzchołkach gałęzi i otoczone dużymi, białymi kwiatami płonnymi.

Następnym krzewem w tym rzędzie jest znana powszechnie odmiana płonna kaliny koralowej, najczęściej nazywana buldeneżem (z francuskiego „boule de neige") lub śnieżną kulą (*Viburnum opulus 'Sterile'*). Kwiaty białe, wszystkie płonne, zebrane są w gęste, kuliste, zwisające kwiatostany; 3- lub 5-klapowe liście przebarwiają się w jesieni na kolor ciemnopurpurowy.

W rzędzie suchodrzewów (bogata kolekcja tych krzewów znajduje się na sąsiedniej sekcji 6) należy zwrócić uwagę na jedyny w Arboretum, szeroko rozrośnięty krzew suchodrzewu Maksimowicza (*Lonicera Maximowiczii*) pochodzący z północnych Chin i Korei, który charakteryzuje się owłosionymi, podłużnie jajowatymi liśćmi i fioletowoczerwonymi, drobnymi kwiatami. Zakwita w czerwcu, a już w sierpniu dojrzewają jaskrawoczerwone, wydłużone jagody. Krzew ten odznacza się wysoką odpornością na mrozy.

Kilkanaście metrów dalej rośnie wysoki i silnie rozrośnięty krzew suchodrzewu Maacka (*L. Maackii*). Jest to niewątpliwie najpiękniejszy gatunek wśród bogatej kolekcji tych krzewów. Pochodzi również z północnych Chin i Korei i jest bardzo odporny na mrozy. W czerwcu gałązki pokrywają się niezwykle obficie dużymi, białymi, pachnącymi kwiatami ustawionymi po 2 na krótkich szypułkach. Ciemnoczerwone jagody dojrzewają dopiero w październiku i długo utrzymują się na gałązkach po opadnięciu liści.

Tuż nad rowem stanowiącym granicę sekcji 3 rośnie rząd niewysokich buków oraz orzechów. Natomiast przy drodze wysadzono grupę krzewów interesującego gatunku suchodrzewu zakaukaskiego (*L. iberica*), który rośnie dziko na Zakaukaziu aż po Iran. Jest to krzew do 2 m wysoki, o tęposercowatych, drobnych i owłosionych liściach. Kwiaty żółtawobiałe ukazują się w czerwcu, a w sierpniu i we wrześniu dojrzewają jaskrawoczerwone jagody. Krzew bardzo dekoracyjny i odporny na mrozy.

Na uwagę zasługuje także buk czerwonolistny o liściach postrzępionych (*Fagus silvatica 'Rohanii'*) rosnący nad rowem najbliżej drogi.

16. Białe kwiaty suchodrzewu Maacka obficie pokrywają gałązki

Nieco dalej rosną dwa okazy buka Englera (*F. Engleriana*) pochodzącego ze środkowych Chin, o regularnie eliptycznych, drobnych liściach. Za nimi rośnie piękne drzewo orzecha japońskiego (*Juglans Sieboldiana*) o szerokiej, parasolowatej koronie i okazałych, pierzastych liściach, dochodzących do 80 cm długości. Wśród korony drzewa widoczne są latem zwisające grona zielonych „orzechów". Orzech japoński jest u nas całkowicie odporny na mrozy.

SEKCJA 4

Położona jest w pobliżu zamku, po lewej stronie od głównego wejścia do Arboretum. Ciągnie się wąskim pasem między drogą skręcającą od zamku w lewo a parkanem oddzielającym Arboretum od podwórzy i ogrodów otaczających budynki mieszkalne przy zamku. Na terenie sekcji 4 zgromadzone są kolekcje berberysów (*Berberis*), kasztanowców (*Aesculus*) i surmii (*Catalpa*), częściowo także forsycji (*Forsythia*). Ponadto rosną tutaj liczne inne interesujące i rzadkie gatunki drzew i krzewów, na które chcemy zwrócić uwagę.

Proponujemy rozpocząć zwiedzanie tej części Arboretum od wejścia głównego przy zamku. Tuż przy bramie z lewej strony rośnie najpiękniejszy w Kórniku okaz miłorzębu japońskiego (*Ginkgo biloba*), przy czym jest to okaz żeński, który corocznie obradza obficie żółte, podobne do śliwki nasiona. Drzewo to należy do najstarszych egzotów w Arboretum i było tu sprowadzone już za czasów Tytusa Działyńskiego, a więc liczy około 130 lat. Miłorząb japoński ma bardzo oryginalne, wachlarzowate i dwuklapowe liście o równoległym unerwieniu. Jesienią liście przebarwiają się wspaniale na kolor cytrynowożółty. Pochodzi z Japonii i Chin, gdzie znany jest tylko w uprawie (często sadzony przy świątyniach). Jest to gatunek bardzo stary, reliktowy, pierwotniejszy w swej budowie od drzew i krzewów iglastych, należący także jak i one do roślin nagonasiennych. Należy do grupy roślin, które żyły na Ziemi w odległych epokach geologicznych, dawno wymarły i do naszych czasów dotrwał tylko ten jeden ich przedstawiciel. W uprawie miłorząb jest znany od dawna, sadzony w parkach jako duża osobliwość dendrologiczna, a zarazem bardzo efektowne drzewo ozdobne. Nasiona jakkolwiek u nas dojrzewają, to jednak źle kiełkują i stąd duże trudności w rozmnażaniu.

Nieco dalej, tuż przy drodze, rosną 3 niewysokie drzewka o gęstych, szerokich koronach i ciernistych pędach oraz jajowatych liściach z długim wierzchołkiem. Jest to żółtnica pomarańczowa (*Mac-*

17. Kwiaty żeńskie miłorzębu japońskiego wśród rozwijających się liści

lura aurantiaca), roślina z rodziny n orwowatych, pochodząca z Ameryki Północnej, o kwiatach dwupiennych, to znaczy męskich i żeńskich na oddzielnych egzemplarzach. Właśnie środkowe drzewko jest okazem żeńskim i na nim można widzieć latem, a najlepiej w jesieni po opadnięciu liści, duże, kuliste, zielone owoce o pomarszczonej powierzchni przypominające nieco duże pomarańcze (niejadalne). Żółtnica przemarza u nas podczas surowych zim.

Za miłorząbem i żółtnicami widoczny jest w głębi modrzew europejski (*Larix decidua*), na którego wierzchołku utworzyło się gęste gniazdo „czarciej miotły". Z lewej strony modrzewia, tuż przy parkanie, rośnie piękny okaz limby (*Pinus cembra*) o gęstej, walcowatej koronie. Zapoznaliśmy się już z tym wysokogórskim gatunkiem sosny na sekcji 3. Przypomnijmy tylko, że rośnie ona także w Tatrach i jest rośliną całkowicie chronioną.

Za limbą, tuż przy parkanie, rośnie bardzo piękny i największy

w Arboretum okaz derenia drzewiastego (*Cornus controversa*). Jest to drzewo osiągające w swej ojczyźnie (Japonia, Chiny) około 20 m wysokości. U nas tworzy drzewka do 5 - 7 m wysokie o szerokiej koronie i gałązkach pokrytych ciemnopurpurową korą. W maju cała korona obficie pokrywa się zielonkawobiałymi kwiatami zebranymi w płaskie baldachy. Jest to jeden z najpiękniejszych dereni, który dotychczas nie jest u nas uprawiany w parkach.

W pobliżu modrzewia z „czarcią miotłą" (około 3 m od jego pnia) rośnie niewysokie drzewko brzostownicy japońskiej (*Zelkova serrata*). Pochodzi ona z Japonii i jest blisko spokrewniona z naszymi wiązami. Bardzo oryginalne są liście brzostownicy — regularnie jajowate, z wyraźnymi parami nerwów i na brzegu ostro piłkowane.

Z drogi od wejścia skręcamy teraz w lewo i mijamy na narożniku (w pobliżu drzew żółtnicy) potężne drzewo wiązu szypułkowego (*Ulmus laevis*), którego pień rozwidla się nisko nad ziemią, a szeroka korona wznosi się do wysokości ponad 30 m. Jest to jeden z ostatnich wspaniałych okazów wiązów, jakich jeszcze do niedawna wiele było w Arboretum. Zniszczyła je groźna choroba wywoływana przez grzyb *Graphium ulmi*. Corocznie ginie na terenie Arboretum kilka drzew wiązu.

Obok wiąza, tuż za narożnikiem zasłoniętym szerokim krzewem cisa, rośnie okazała ewodia koreańska (*Evodia Daniellii*). Jest to drzewko około 6 m wysokie o kulistej, szerokiej koronie i pierzastych liściach. Drobne, białe kwiaty w gęstych baldachogronach rozkwitają w sierpniu i są bardzo miododajne. Ewodia jest wrażliwa na mrozy i nie może być u nas uprawiana na szerszą skalę.

Posuwając się dalej drogą wzdłuż sekcji 4, w kierunku widocznej z prawej strony potężnej topoli, mijamy z lewej liczne krzewy różnych gatunków berberysów. Zwrócimy uwagę tylko na bardziej charakterystyczne. Jest to bowiem rodzaj niezmiernie bogaty, liczący około 190 gatunków, w tym wiele o liściach zimozielonych, sztywnych, blaszkowatych i ostro piłkowanych. Zimozielone berberysy pochodzą głównie z południowych Chin i są wrażliwe na mrozy (u nas często wymarzają). Wszystkie berberysy charakteryzują się żółtymi, nieprzyjemnie pachnącymi kwiatami, a ich gałązki są opatrzone ostrymi, często bardzo długimi i silnymi cierniami (najczęściej trójdzielne). Niektóre z nich są pięknymi krzewami ozdobnymi.

Wśród grupy berberysów, które mijamy, zwraca uwagę krzew o ciemnopurpurowych liściach i ciemnych, żółtopomarańczowych lub nawet czerwonawych kwiatach. Jest to purpurowa odmiana berberysu zwyczajnego (*Berberis vulgaris 'Atropurpurea'*), bardzo dekoracyjna i często spotykana w parkach.

Zbliżając się do potężnej topoli z prawej strony (na narożniku)

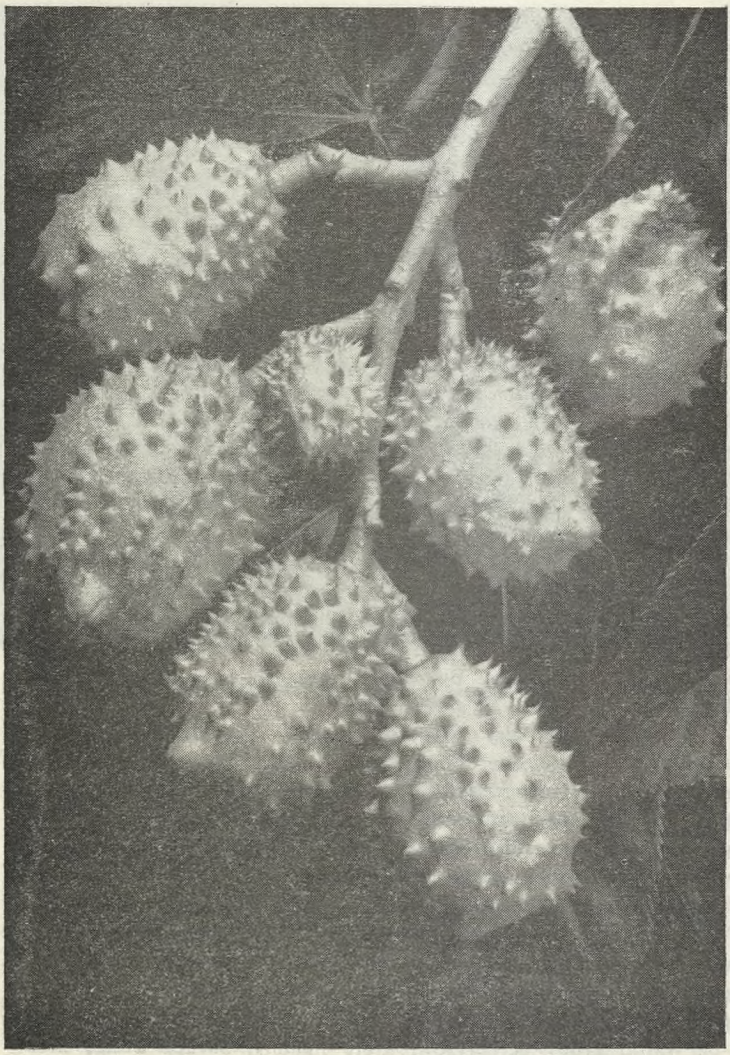

18. Kolczaste owoce kasztanowca gładkiego (*Aesculus glabra*) zebrane w zwisające grona

mijamy po lewej liczne krzewy forsycji. Szczególnie interesująca jest forsycja koreańska (*Forsythia ovata*) odporna na mrozy, o dużych, żółtych kwiatach, bardzo wcześnie zakwitających na wiosnę (koniec marca — kwiecień).

Między krzewami tej forsycji rośnie szeroki, gęsty i kulisty krzew berberysu Thunberga (*B. Thunbergii*) o drobnych, całobrzegich liściach i brązowych bruzdowanych pędach, opatrzonych krótkimi cierniami. Kwiaty, a następnie czerwone owoce, zwisają na krótkich szypułkach wzdłuż gałązek. Jesienią liście przebarwiają się na kolor szkarłatny i pomarańczowy, co w połączeniu z żywą, czerwoną barwą drobnych owoców daje niezwykłe efekty dekoracyjne. Jest to bez wątpienia jeden z najpiękniejszych berberysów, a przy tym odporny na mrozy. Pochodzi z Japoni.

Nieco głębiej wśród forsycji rośnie niewysokie drzewko (6 - 7 m) o dużych pierzastych liściach. Jest to cedrela chińska (*Cedrela sinensis*), podobna do bożodrzewu (*Ailanthus*), bardzo rzadko spotykana w uprawie. Tutaj rośnie jedyny okaz w Arboretum Kórnickim i prawdopodobnie jedyny w Polsce.

W głębi widoczne jest wysokie drzewo daglezji zielonej (*Pseudotsuga taxifolia*) o prostym wyniosłym pniu. Daglezja pochodzi z Ameryki Północnej. Odznacza się bardzo szybkim wzrostem i ma duże znaczenie gospodarcze w leśnictwie, zwłaszcza w krajach o łagodnym i wilgotnym klimacie. Osiąga potężne rozmiary; w swojej ojczyźnie do 100 m wysokości i kilku metrów średnicy pnia. Jest także pięknym drzewem parkowym, zwłaszcza w młodości, kiedy zachowuje jeszcze stożkowatą, gęstą koronę. Jej igły i gałązki odznaczają się przyjemnym, aromatycznym zapachem. Okaz, który tutaj widzimy, liczy około 120 lat i jest jednym z najstarszych drzew tego gatunku w Polsce.

Ze skrzyżowania dróg, obok potężnego pnia starej topoli późnej (*Populus 'Serotina'*), która rośnie na sekcji 7, widzimy w odległości kilkunastu metrów, już niedaleko parkanu, kopulastą, gęstą koronę kasztanowca gładkiego (*Aesculus glabra*). Jego liście o wąskich listkach przebarwiają się jesienią na kolor żółty lub czerwony. Kwiaty ma zielonkawo-żółte, a owoce kolczaste i wcześniej dojrzewające niż u pospolitego kasztanowca białego (*A. hippocastanum*). Pochodzi z Ameryki Północnej i jest odporny na mrozy.

Bliżej rośnie największy w Arboretum, szeroki krzew oryginalnego kasztanowca drobnokwiatowego (*A. parviflora*) także pochodzącego z Ameryki Północnej. Jest to jedyny w tym rodzaju gatunek nie wyrastający w drzewa, lecz tworzący szerokie, kępiaste krzewy, rozrastające się dzięki ukorzeniającym pędom i odroślom korzeniowym. Jest to równocześnie jeden z najpiękniejszych krzewów ozdobnych o bardzo efekto-

19. Kwiaty kasztanowca drobnokwiatowego (*Aesculus parviflora*) o długich, nitkowatych pręcikach

wnych białych kwiatach z długimi, wystającymi pręcikami, zebranych w sterczące ponad liśćmi okazałe wiechy. Zakwita w lipcu, zwykle bardzo obficie. Niestety nasiona tego gatunku u nas nie dojrzewają i stąd trudności w jego rozmnażaniu.

Przed kasztanowcem drobnokwiatowym rośnie duży krzew berberysu koreańskiego (*Berberis koreana*) o dużych, łopatkowatych liściach i spłaszczonych cierniach na pędach. Jest to również jeden z naj-

piękniejszych gatunków, odporny na mrozy, o dużych, okrągłych owocach w zwisających gronach.

Obok niego rośnie berberys Julianny (*B. Julianae*) o zimozielonych, skórzastych liściach. Odporny na mrozy, tym niemniej przemarzający u nas w surowe zimy i nie zawsze z tego względu efektownie wyglądający.

Kierujemy się teraz dróżką między sekcjami 4 i 5. Uczynimy wyjątek w przyjętym schemacie i zwrócimy także uwagę na niektóre drzewa i krzewy rosnące z prawej strony, a więc już na sekcji 5b. W ten sposób jednak zapoznamy się z całą kolekcją kasztanowców i do tej części sekcji 5b nie będziemy już więcej wracać.

Tuż za skrzyżowaniem, z prawej strony (po minięciu alei jesionowej odchodzącej w prawo), rośnie na wilgotnej łące grupa kilku kasztanowców. Wyróżnia się wśród nich swą szeroką, gęstą i regularną koroną

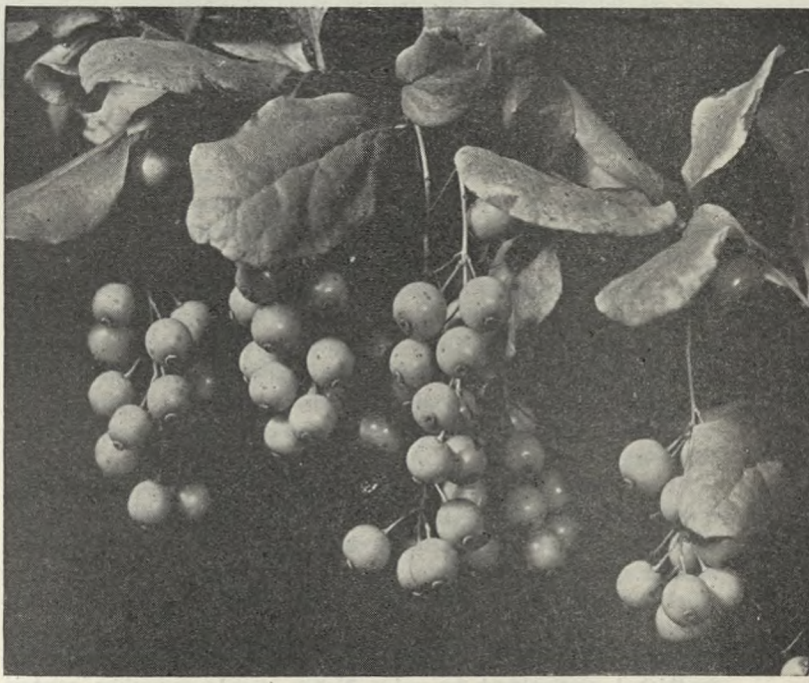

20. Owoce berberysu koreańskiego (*Berberis koreana*) są bardzo dekoracyjne w okresie przebarwiania liści

najbliższe drzewo kasztanowca japońskiego (*A. turbinata*). Jest on bardzo podobny do pospolitego u nas kasztanowca białego, tylko o kwiatostanach jeszcze okazalszych i dużych bezkolczastych, brązowawych owocach. Za nim rośnie również piękny okaz kasztanowca żółtego (*A. octandra*) o żółtych kwiatach i kulistych, gładkich owocach. Pochodzi z Ameryki Północnej, u nas czasem spotykany w parkach.

Nieco dalej widzimy okazałe drzewo kasztanowca czerwonego (*A. carnea*), który jest mieszańcem dwóch gatunków: kasztanowca białego (*A. hippocastanum*) i czerwonokwiatowego kasztanowca krwistego (*A. pavia*) Kasztanowiec czerwony odznacza się nieco pomarszczonymi, ciemnozielonymi liśćmi i karminowoczerwonymi kwiatami. Owoców prawie nie zawiązuje. Często sadzony w parkach i w miastach.

Obok rosną dwa mniejsze drzewka kasztanowca plamistego (*A. neglecta*) w dwóch odmianach: var. *georgiana* i var. *lanceolata* (Ameryka Północna). Drzewa tego gatunku odznaczają się słabym wzrostem, wąskimi, lancetowatymi listkami i gładkimi owocami.

Bliżej drogi, przed szeroką koroną kasztanowca japońskiego, rośnie grupa kilku krzewów jaśminowca panieńskiego (*Philadelphus virginalis*). Jest to mieszaniec wyhodowany w szkółkach V. Lemoine'a w Nancy, odznaczający się dużymi, półpełnymi, czystobiałymi kwiatami. Kwitnie późno i bardzo obficie.

Wracając do sekcji 4 (z lewej strony drogi) zwrócić należy uwagę na gęste krzewy tawuły mongolskiej (*Spiraea uratensis*), które tworzą tutaj zwarte grupy wysokości do 2 m. Gatunek ten został niedawno sprowadzony do Arboretum. Odznacza się obfitym kwitnieniem (czerwiec) i silnym wzrostem, może być polecany na szpalery i do parków.

Niedaleko rośnie kilka dużych krzewów forsycji zwisłej (*Forsythia suspensa*) pochodzącej z Chin, o długich, zwisających gałązkach i liściach często 3-listkowych. Złocistożółte kwiaty są duże, dzwonkowate, o szeroko rozchylonych płatkach. Wyhodowano z niej powszechnie uprawiane u nas odmiany forsycji, nazywane wspólną nazwą *F. intermedia*.

Nieco dalej od drogi rosną piękne okazy kasztanowca plamistego w odmianie wąskolistnej (*A. neglecta v. lanceolata*) i żółtej (*A. neglecta v. georgiana*). Pierwsza z nich ma kwiaty czerwone, a druga żółte i czerwonawe.

Dochodzimy do miejsca, gdzie droga skręca łagodnym łukiem w lewo. Z prawej strony (sekcja 2) rośnie piękna grupa topoli szarych o jasnej korze na pniach. Naprzeciw tej grupy (na sekcji 4) rośnie kilka rzadkich i oryginalnych krzewów. Należy przede wszystkim zwrócić uwagę na niewysoki krzew hebanowca wschodniego (*Diospyros kaki*) o dużych, ciemnozielonych liściach. W swojej ojczyźnie (Japonia,

21. Obficie kwitnące krzewy lilaka japońskiego (*Syringa japonica*)

Chiny) i w krajach o łagodnym klimacie jest to drzewo do 12 m wysokie, często uprawiane dla jadalnych, soczystych i słodkich owoców. U nas marznie w surowsze zimy i pozostaje tylko niskim krzewem. Nie kwitnie także i nie owocuje.

Nieco dalej rosną wysokie krzewy o drzewkowatym pokroju i szerokich liściach. Jest to lilak japoński (*Syringa japonica*), który ma drobne, białe kwiaty o duszącym zapachu (czerwiec — lipiec), zebrane w okazałe szerokie wiechy. Jest on przedstawicielem odrębnej grupy systematycznej lilaków zbliżonych do ligustru. Cenny krzew ozdobny, często wyrastający w niewysokie drzewka.

Za lilakami japońskimi rośnie szeroki krzew styrakowca japońskiego (*Pterostyrax hispida*) o dość dużych, eliptycznych liściach i białych, drobnych kwiatach, zebranych w zwisające, okazałe wiechy. Zakwita w czerwcu, zwykle obficie. Krzew bardzo dekoracyjny, rzadko uprawiany, jednak nieco wrażliwy na mrozy.

W pobliżu styrakowca (z jednej i drugiej strony) rosną młode, ale piękne okazy grujecznika japońskiego (*Cercidiphyllum japonicum*), z którym już spotykaliśmy się na innych sekcjach (2 i 3).

22. Kwiaty styrakowca japońskiego (*Pterostyrax hispida*) zebrane w okazałe, zwisające wiechy

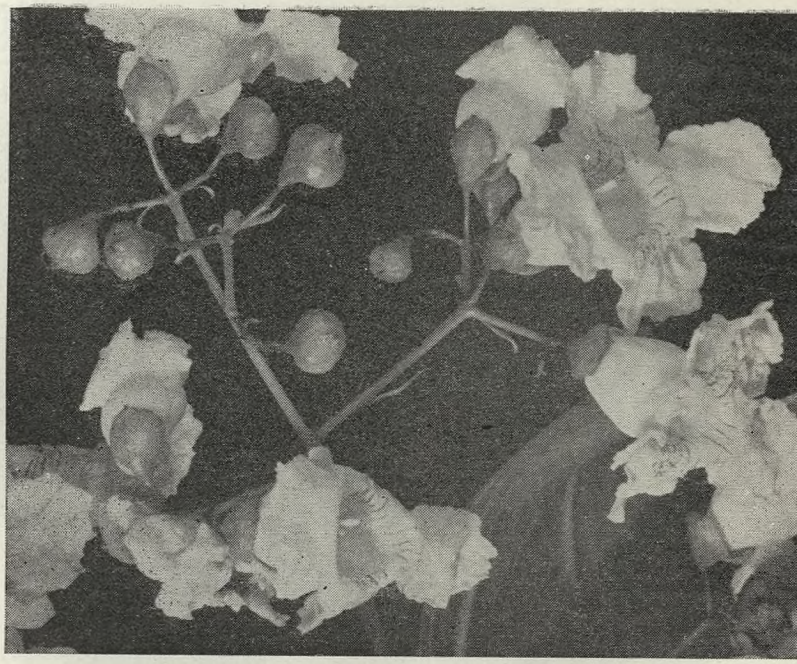

23. Kwiaty surmii (*Catalpa hybrida*)

Wśród berberysów mijamy wysokie krzewy lilaków, szczególnie efektowne w okresie kwitnienia. Rosną tutaj gatunki mało znane, jak np. lilak Julii (*Syringa Julianae*) pochodzący z Chin o bardzo drobnych, pachnących, jasnolila lub białawych kwiatach i piękny lilak Swegincowa (*S. Sweginzowii*) również pochodzący z Chin o kwiatach z długą rurką korony, zabarwionych na kolor czerwonofioletowy. Są one zebrane w okazałe rozpierzchłe wiechy i rozwijają się dopiero w czerwcu.

Za grupą krzewów lilaka Swegincowa widoczne są smukłe sylwetki północnoamerykańskiej sosny żółtej (*Pinus ponderosa*) o długich, ciemnozielonych igłach. Jest ona odporna na mrozy i bardzo dekoracyjna, jednak rzadko sadzona w parkach.

Idąc drogą jeszcze dalej mijamy szeroki krzew piwonii drobnokwiatowej (*Paeonia Delavayi*) o grubych, czerwonobrązowych, nierozgałęzionych pędach i dużych, głęboko powcinanych liściach. W końcu maja lub w czerwcu na końcach pędów ukazują się brązowoczerwone

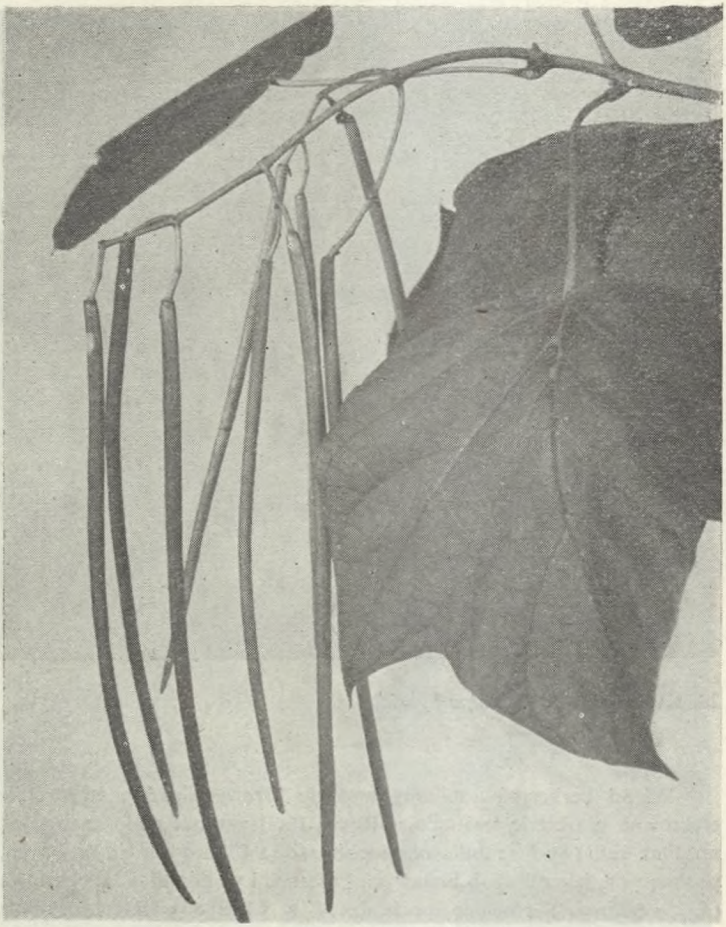

24. Oryginalne owoce (łuszczyny) surmii (*Catalpa hybrida*)

kwiaty o średnicy do 5 cm. Krzew ten pochodzi z Chin i jest stosunkowo odporny na mrozy.

W głębi (około 8 m od drogi) rośnie samotne drzewko rzadkiej magnolii Loebnera (*Magnolia Loebneri*), która jest podobna do znanej nam już z sekcji 3 magnolii gwiaździstej (*M. stellata*), lecz rośnie od niej silniej. Przed rozwojem liści (kwiecień — maj) drzewko pokrywa się

obficie dużymi białymi kwiatami. Magnolia Loebnera jest odporna na mrozy i bardzo dekoracyjna w czasie kwitnienia.

W głębi tej części sekcji 4, poza grupą sosny żółtej i widoczną z prawej strony dużą grupą żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis*), a także bliżej drogi wśród krzewów berberysów i licznych młodych okazów grujecznika, rozmieszczona jest kolekcja oryginalnych drzew o dużych, często klapowanych liściach i białych lub żółtych, najczęściej plamistych kwiatach z dwuwargową koroną. Zwane są one po polsku surmiami lub wprost katalpami (*Catalpa*). Rodzaj ten obejmuje około 10 gatunków w Ameryce Północnej i wschodniej Azji. Kilka z nich odznacza się dość znaczną odpornością na mrozy i te są uprawiane w parkach, a także sadzone przy ulicach i na skwerach miejskich. Surmie wyrastają zazwyczaj w niewysokie drzewa o szerokiej kopulastej koronie. Kwitną późno (lipiec), niektóre gatunki i odmiany bardzo obficie i efektownie. W jesieni i przez całą zimę wiszą na drzewie liczne owoce w postaci długich, wąskich, wałeczkowatych łuszczyn, zawierających spłaszczone i oskrzydlone nasiona.

Najefektowniejszymi kwiatami (różowo-białe i fioletowo nakrapiane) odznacza się rosnąca także w kolekcji surmia zwyczajna (*C. bignonioides*) o sercowatych, nieklapowanych liściach oraz mieszaniec tego gatunku — surmia pośrednia (*C. hybrida*), także o kwiatach białych, żółto i purpurowo nakrapianych. Mniej efektowne kwiaty (żółtawe i fioletowo nakrapiane w gardzieli) posiada licznie reprezentowana w kolekcji surmia żółtokwiatowa (*C. ovata*) pochodząca z Chin i bardziej od innych wytrzymała na mrozy. Jej liście są płytko klapowane.

Na końcu sekcji 4, za wspomnianą wyżej grupą żywotników, rosną 3 piękne okazy świerka dwubarwnego (*Picea alcockiana*), pochodzącego z Japoni, o spłaszczonych, ciemnozielonych igłach z białymi paskami od spodu. Szyszki niewielkie (6 - 10 cm) o zaokrąglonych łuskach, czerwonawe przed dojrzeniem. Jest to gatunek rzadko u nas spotykany, odporny na mrozy i wysoce dekoracyjny.

SEKCJA 5

Położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie sekcji 4 i obejmuje wilgotne, podmokłe łąki przecięte szerokim kanałem, wypływającym z bagnistego stawku na sekcji 2, oraz część suchszą, nieco wyżej położoną, gdzie umieszczono kolekcję brzóz, leszczyn i cisów. Sekcja ta podzielona jest wyżej wspomnianym kanałem na dwie części oznaczone na planach jako 5a i 5b. W części 5b rośnie niewiele drzew i krzewów (podmokła

łąka), a o grupie kasztanowców w pobliżu potężnej topoli późnej już pisaliśmy przy omawianiu sekcji 4. Pozostała więc do scharakteryzowania część 5a. Zwiedzanie proponujemy rozpocząć od mostku na kanale przecinającym aleję jesionową, która stanowi granicę między sekcją 5, 7 i częściowo 8.

Tuż za kanałem, z lewej strony, na gruncie silnie podmokłym, a wiosną zalewanym, rosną liczne drzewa wierzb stanowiące małą kolekcję tego rodzaju. Nie ma tu jednak gatunków szczególnie godnych uwagi poza interesującą odmianą piramidalną wierzby białej (*Salix alba* '*Pyramidalis*'). Drzewa tej wierzby charakteryzują się wąską, regularną koroną, prostym pniem i czerwonymi pędami. Grupa kilkunastu okazów rośnie niestety dość daleko od alei jesionowej i zasłonięta jest drzewami innych wierzb. Chcąc je zobaczyć trzeba przejść łąkę nad skrajem kolekcji brzóz. Obok tych wierzb, również na końcu łąki, posadzona została duża grupa metasekwoji chińskiej (*Metasequoia glyptostroboides*), widoczna z alei jesionowej. Jest to największe skupienie (kilkadziesiąt egzemplarzy) tego drzewa w Arboretum Kórnickim. Odznaczają się one tutaj najbujniejszym wzrostem. Przyczynia się do tego niewątpliwie wilgotna, torfiasta gleba, która okazuje się dla metasekwoji bardzo odpowiednim podłożem. Bliżej scharakteryzowaliśmy tę interesującą i oryginalną roślinę iglastą przy omawianiu sekcji 3.

Tuż za mostkiem przy alei jesionowej rośnie wspaniały okaz derenia drzewiastego (*Cornus controversa*), a obok niego na łące — drugi, mniejszy egzemplarz. Wyglądają one szczególnie efektownie w okresie kwitnienia (koniec maja). Bardziej szczegółowa charakterystyka tego gatunku podana była przy sekcji 4.

Aleją jesionową dochodzimy do najbliższego skrzyżowania i skręcamy w lewo na drogę stanowiącą granicę między sekcją 5 i 6. Z lewej strony ciągnie się długim pasem kolekcja brzóz. Trudno tu omawiać szczegółowo różne gatunki, tym bardziej że z kilkoma interesującymi zapoznaliśmy się już przy sekcji 3, gdzie również rośnie część kolekcji tego rodzaju. Poprzestaniemy zatem na bardziej ogólnej charakterystyce brzóz wymieniając tylko gatunki najrzadsze. Rodzaj ten liczy w ogóle 40 gatunków w umiarkowanej i północnej strefie półkuli północnej. Wspólną cechą jest biała kora na pniu łuszcząca się okrężnie cienkimi płatami. Podobne są także u wielu gatunków liście i owoce. W naszej kolekcji reprezentowane są niemal wszystkie znane gatunki. Brak tylko kilku niskich, krzaczastych brzóz wysokogórskich lub północnych. Wiele gatunków brzóz osiąga pokaźne rozmiary i te mają w niektórych regionach geograficznych poważne znaczenie gospodarcze, tym bardziej że ich twarde drewno jest cenione w wielu gałęziach przemysłu. Do najcenniejszych pod tym względem należą nasze brzozy krajowe — gru-

25. Grupa wierzby białej piramidalnej (*Salix alba* '*Pyramidalis*') na sekcji 5

czołkowata (*Betula verrucosa*) i omszona (*B. pubescens*), północnoamerykańska brzoza papierowa (*B. papyrifera*) o dużych liściach i białej korze na pniu, a także wschodniosyberyjska brzoza mandżurska (*B. platyphylla*) znana w kilku odmianach geograficznych. Niektóre gatunki brzóz rosną w górach, jak np. środkowoazjatycka brzoza turkiestańska (*B. turkestanica*), brzoza kaukaska na Kaukazie (*B. Raddeana*) czy brzoza himalajska (*B. utilis*). Wszystkie te gatunki również znajdują się w naszej kolekcji. Niesposób nie wymienić kilku bardzo oryginalnych i charakterystycznych gatunków często niepodobnych do brzozy, z jaką najczęściej kojarzy nam się ta nazwa. Brzozę Maksimowicza, żółtą i wiśniową poznaliśmy już na sekcji 3. Tutaj chcielibyśmy zwrócić uwagę na brzozę daurską (*B. davurica*) o kędzierzawo postrzępionej korze na pniu i gałęziach. Pochodzi ona z północno-wschodniej Azji, a w naszej kolekcji rośnie w pobliżu jesionowej alei i tworzy niewysokie drzewka. Podobną korą na pniu, nawet jeszcze więcej postrzępioną i czerwonobrązową, odznacza się północnoamerykańska brzoza nadrzeczna (*B. nigra*), która rośnie w kolekcji od strony wilgotnej łąki (niedaleko od alei jesionowej). Jej liście są grubo ząbkowane, jak u żadnej innej brzozy.

Niezwykle oryginalnym i rzadko w uprawie spotykanym gatunkiem jest także japońsko-chińska brzoza Schmidta (*B. Schmidtii*) o ciemnej, prawie czarnoszarej korze. Drewno tego gatunku jest bardzo twarde. W kolekcji rośnie kilka okazów przy płytkim rowie przecinającym tę sekcję.

Również przy tym rowie rośnie piękny egzemplarz japońskiej brzozy Ermana (*B. Ermani*), która charakteryzuje się gładką, białą korą. Niedaleko, między wspomnianym rowkiem a potężnym drzewem topoli czarnej (*Populus nigra*), rosną dwa najpiękniejsze w Arboretum drzewa brzozy czarnej (*Betula obscura*) o ciemnoszarej i płytko spękanej korze w dolnej części pnia. Brzoza czarna jest właściwie odmianą pospolitej brzozy gruczołkowatej (*B. verrucosa*), od której różni się tylko zabarwieniem kory. Czasem spotykana w lasach (Podkarpacie).

Od strony wilgotnej łąki i kolekcji wierzb rosną piękne drzewa brzozy żółtej (*B. lutea*) o szarożółtej korze oraz jedyny w tej kolekcji okaz brzozy kulistokotkowej (*B. globispica*), która pochodzi z Japonii i ma ciemną korę podobną do olszy. Należy także zwrócić uwagę na krzew brzozy niskiej (*B. humilis*), która wyrasta do 2 m wysokości, pochodzi z północnej strefy Eurazji i rośnie także dziko w Polsce na glebach torfowiskowych (Pomorze, Podlasie, Lubelskie). Brzoza niska jest u nas gatunkiem reliktowym, tzn. pozostałością flory występującej na naszych ziemiach u schyłku okresu lodowcowego.

Wśród kolekcji brzóz rośnie kilka interesujących krzewów. Blisko łąki zwraca uwagę duża skupina wysokich (do 2,5 m) krzewów trzmieliny

26. Fragment kolekcji brzóz na sekcji 5. Widok zimowy

brodawkowatej (*Evonymus verrucosa*). Jej zielonkawe pędy są gęsto pokryte czarnymi brodawkami i stąd szorstkie. Bardzo oryginalne są żółtawoczerwone owoce, które dojrzewając pękają i wówczas widoczne są czarne, błyszczące nasiona, otoczone do połowy szkarłatną osnówką. Trzmielina ta występuje dość pospolicie w Polsce środkowej i wschodniej, zwłaszcza na suchych, słonecznych i wapiennych glebach.

Zwrócić także należy uwagę na liczne, wysokie krzewy kaliny o szerokich, grubych, pomarszczonych, zimozielonych liściach i pędach okrytych szarym kutnerem. Rosną one w pobliżu rowku przecinającego kolekcję brzóz. Kaliny te są mieszańcami między hordowiną (*Viburnum lantana*) i kaliną sztywnolistną (*V. rhytidophyllum*), otrzymanymi w Kórniku w latach trzydziestych. Otrzymały one nazwy *V. kórnicense* i *V. Zamoyskianum*. Odznaczają się znaczną odpornością na mrozy w przeciwieństwie do zimozielonej kaliny sztywnolistnej pochodzącej z Chin, która niestety u nas przemarza. Podobnie jak u hordowiny ich owoce są przed dojrzeniem czerwone, a dojrzewając czernieją.

Pragniemy z kolei zwrócić uwagę na niektóre rzadkie drzewa i krzewy rosnące przy drodze prowadzącej w kierunku alpinarium, na którą skręciliśmy z alei jesionowej. Tuż za skrzyżowaniem rośnie znacznych

rozmiarów topola berlińska (*Populus berolinensis*). Jest to drzewo około 27 m wysokie o dość zwartej, regularnej koronie i prostym pniu. Topola ta jest mieszańcem syberyjskiej topoli laurolistnej (*P. laurifolia*) i powszechnie uprawianej u nas w kraju tzw. topoli włoskiej (*P. nigra 'Italica'*). Dzięki silnemu wzrostowi, odporności na suszę i innym zaletom bardzo szybko rozpowszechniła się w uprawie w wielu krajach, między innymi i w Polsce.

Kilka kroków dalej rośnie gęsty, szeroki krzew o lancetowatych liściach, żółtych, drobnych kwiatach i owłosionych pędach. Jest to zadrzewnia nadbrzeżna (*Diervilla rivularis*) pochodząca z Ameryki Północnej, która odznacza się dużą odpornością na mrozy i czasem jest spotykana w parkach.

Obok, także przy drodze, rośnie niewielki drzewkowaty krzew podobny do jarzębiny, lecz o drobnych, nieregularnie pierzastych liściach. Jest to mieszaniec powstały ze skrzyżowania jarzębiny (*Sorbus americana*) i aronii (*Aronia melanocarpa*). Nosi on łacińską nazwę rodzajową, która jest kombinacją nazw rodzajowych rodziców — *Sorbaronia sorbifolia*. Polskiej nazwy brak. Sorbaronia jest jednym z przykładów międzyrodzajowego mieszańca, jakich wiele znamy w rodzinie różowatych. Tuż za wspomnianą wyżej kępą zadrzewni nadbrzeżnej rośnie inny mieszaniec z tej grupy. Jest to *Amelasorbus Jackii*. Został on znaleziony w górach stanu Idaho w Ameryce Północnej w 1925 r., a więc powstał bez udziału człowieka. Za jego rodziców przyjmuje się świdośliwę kwiecistą (*Amelanchier florida*) i miejscową jarzębinę (*Sorbus scopulina*). Mieszaniec ten ma liście pojedyncze, ostro piłkowane, podobne do świdośliwy, a między nimi tu i ówdzie widoczne są liście pierzaste, najczęściej z jedną lub dwoma parami małych listków i dużym listkiem szczytowym. Kwiaty białe w niewielkich wydłużonych wiechach, owoce czarnoczerwone z sinym nalotem, wielkości grochu.

Kilka kroków dalej (bliżej brzóz) rośnie trzeci przedstawiciel międzyrodzajowych mieszańców, o tyle interesujący, że otrzymany przed wojną w Kórniku. Jest to *Amelasorbus Raciborskiana* (aroniojarząb Raciborskiego), drzewko wysokości 3 - 3,5 m, o szerokiej luźnej koronie. Liście bardzo zmienne — od pojedynczych i płytko klapowanych do pierzastych. Kwiaty białe, owoców prawie nie zawiązuje. Jest mieszańcem świdośliwy azjatyckiej (*Amelanchier asiatica*) i bliżej nieznanej jarzębiny (*Sorbus sp.*) Wyrasta w drzewka do 6 m wysokie, o szerokiej koronie.

Tuż obok aroniojarzębu rośnie duży krzew pnący o długich, silnych pędach i szerokich, kolistych liściach, długości do 18 cm. Jest to dławisz wielkolistny (*Celastrus angulata*) pochodzący z Chin i u nas niezupełnie odporny na mrozy.

Bliżej drogi, za kępą zadrzewni, rośnie bardzo rzadko u nas spoty-

kany hebanowiec wirginijski (*Diospyros virginiana*), który w swojej ojczyźnie (Ameryka Północna) oraz w krajach o łagodnym klimacie, wyrasta w drzewa do 20 m wysokie. Jego duże, żółtawe lub pomarańczowe i soczyste owoce są jadalne. W tym celu drzewo to jest w wielu krajach uprawiane (np. rejon śródziemnomorski). U nas nie kwitnie i nie owocuje, ponieważ przemarza podczas surowych zim. Inne gatunki hebanowca ze wschodniej Azji (*D. lotus, D. kaki*) są jeszcze bardziej wrażliwe na mrozy.

W niewielkiej odległości od kępy zadrzewni rośnie najpiękniejszy w Arboretum okaz klonu pochodzącego z Japonii (*Acer cissifolium*) o trójlistkowych, miękko owłosionych liściach i drobnych owocach w długich, zwisających gronach. Gatunek ten jest przedstawicielem odrębnej grupy klonów o liściach pierzastych i bliskim krewniakiem pospolicie u nas uprawianego klonu jesionolistnego (*A. negundo*). Odznacza się dość dużą wytrzymałością na mrozy i jest bardzo dekoracyjny, jednak prawie nieznany w uprawie (spotyka się tylko w ogrodach botanicznych i arboretach).

W głębi sekcji widoczne jest potężne, stare drzewo topoli czarnej (*Populus nigra*) o szerokiej koronie i zasychających już grubych konarach. Topola czarna jest gatunkiem krajowym występującym w dolinach większych rzek. W dawnych czasach była bardzo pospolita i razem z kilkoma innymi gatunkami tworzyła szczególny typ lasów, zwanych łęgowymi lub aluwialnymi. Drzewo tutaj rosnące jest jednym z dwu ostatnich egzemplarzy tego gatunku (podobny rośnie jeszcze na sekcji 8) na terenie Arboretum. We wstępie do niniejszego przewodnika wspominaliśmy, że w początku XIX w. wysadzono na terenie parku aleje topolowe, których ostatnią pamiątką jest właśnie ta topola. Do niedawna rosło w pobliżu jeszcze jedno drzewo topoli, najpotężniejsze, jakie się w ogóle zachowało do naszych czasów, które jednak zostało zwalone przez burzę w 1968 r.

Na wysokości mniej więcej potężnej topoli rozpoczyna się kolekcja leszczyn ciągnąca się aż do najbliższego skrzyżowania i kręgu w pobliżu alpinarium (sekcja 3). Leszczyny są znanymi powszechnie krzewami o smacznych jadalnych owocach (orzechy laskowe). Istnieje około 15 gatunków w tym rodzaju. Niektóre wyrastają w drzewa, jak poznana już przez nas leszczyna turecka (sekcja 2) i leszczyna chińska (sekcja 3), pozostałe rosną krzewiasto. W uprawie znane są także liczne odmiany, najczęściej pochodzenia mieszańcowego, o dużych, pełnych owocach. W całej Polsce rośnie dziko jeden gatunek — leszczyna pospolita (*C. avellana*) spotykana w lasach i zaroślach. W naszej kolekcji rośnie około 12 gatunków i kilka odmian. Wspomnimy tu tylko najważniejsze i szczególnie oryginalne.

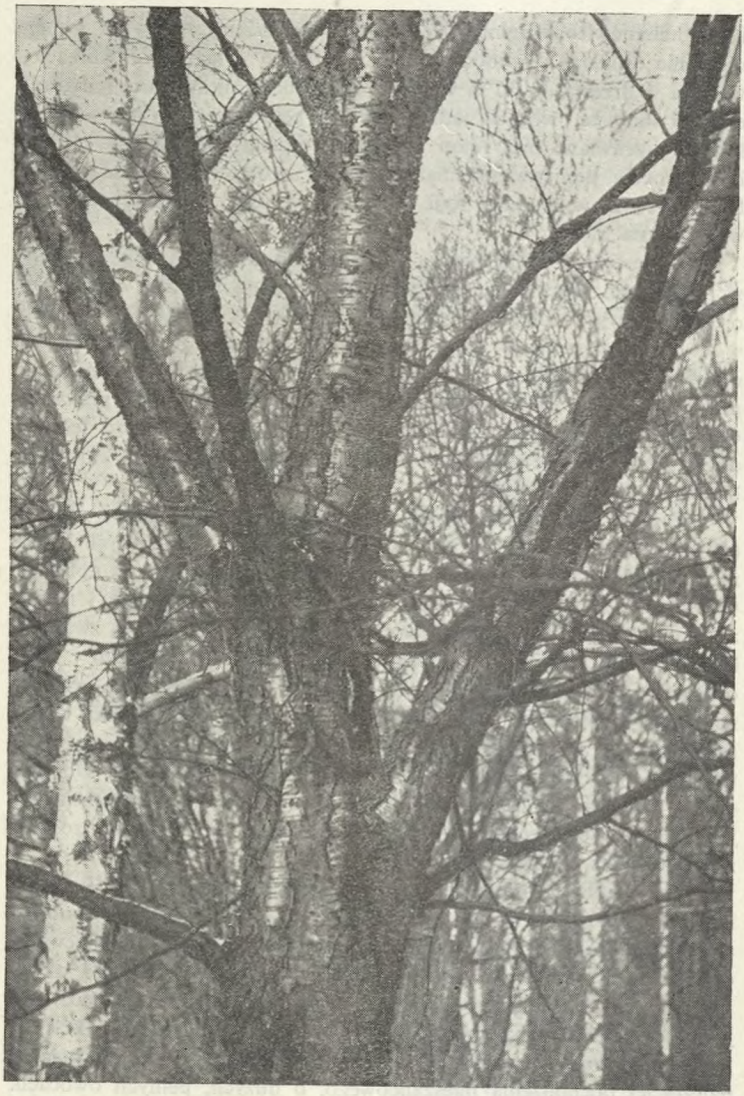

27. Fragment pnia i konarów brzozy żółtej (*Betula lutea*)

Niedaleko topoli czarnej (bliżej drogi) rosną wysokie krzewy (7 - 8 m) leszczyny amerykańskiej (*C. americana*), której liście przebarwiają się w jesieni na kolor czerwony. Owocuje słabo i tylko nieliczne nasiona są pełne i zdrowe. Odznacza się silniejszym wzrostem niż leszczyna pospolita.

Nieco dalej, tuż przy rowku przecinającym drogę, rośnie dość duży krzew odmiany strzępolistnej naszej leszczyny (*C. avellana 'Quercifolia'*) o liściach pierzasto, głęboko klapowanych i bardzo drobnych owocach. Odmianę tę można czasem spotkać w parkach.

Za rowkiem rośnie niewysoki, szeroko rozgałęziony krzew leszczyny rogatej (*C. cornuta*), która pochodzi z Ameryki Północnej i charakteryzuje się oryginalnymi okrywami owocowymi. Tworzą one dość długą rurkę okrytą kłującymi szczecinkami. Owoce drobne. Podobna do niej jest leszczyna japońska (*C. Sieboldiana*), także o długiej, rurkowatej okrywie nasiennej. W kolekcji rośnie duży krzew tego gatunku w pobliżu purpurowolistnej leszczyny południowej (*C. maxima 'Purpurea'*), z daleka widocznej i wyróżniającej się spośród innych trwałym, czarnopurpurowym zabarwieniem liści. Także jej owoce są purpurowe. Leszczyna południowa pochodzi z południowo-wschodniej Europy i Małej Azji. Jest nieco wrażliwa na mrozy. Posiada bardzo smaczne owoce w cienkiej łupinie, które niestety u nas są zjadane przez ptaki i wiewiórki jeszcze przed pełnym dojrzewaniem. Gatunek ten jest formą wyjściową dla wielu cennych odmian owocowych.

Już przy kręgu, na skrzyżowaniu dróg, rośnie jedyny w Arboretum krzew żółtolistnej odmiany leszczyny pospolitej (*C. avellana 'Aurea'*) o czerwonawożółtych pędach i żółtych liściach. Obok (przy pniu brzozy) zwraca uwagę bardzo oryginalna odmiana naszej leszczyny o falisto poskręcanych pędach oraz zdeformowanych liściach. Jest to odmiana pogięta (*C. avellana 'Contorta'*), odznaczająca się słabym wzrostem.

Wśród kolekcji leszczyny widzimy kilka wysokich topoli. Uwagę zwraca pokaźnych rozmiarów drzewo topoli szarej (*P. canescens*) o pniu pokrytym płytko spękaną, szarą korą i liściach grubo ząbkowanych, szarokutnerowatych. Przypominamy, że topola szara jest mieszańcem topoli białej i osiki, spotykanym czasem w dolinach naszych rzek. Za topolą szarą rośnie jedyny w Arboretum okaz topoli kalifornijskiej (*P. trichocarpa*) z grupy topoli balsamicznych. Jej liście są od spodu srebrzystobiałe. Drzewa tego gatunku (zachodnie wybrzeże Ameryki Północnej) wyrastają w swej ojczyźnie do wysokości 60 m. U nas topola ta rośnie źle i przemarza, jednak ma doniosłe znaczenie w hodowli nowych odmian.

Przy kręgu wreszcie rośnie najstarszy i największy okaz chińskiej

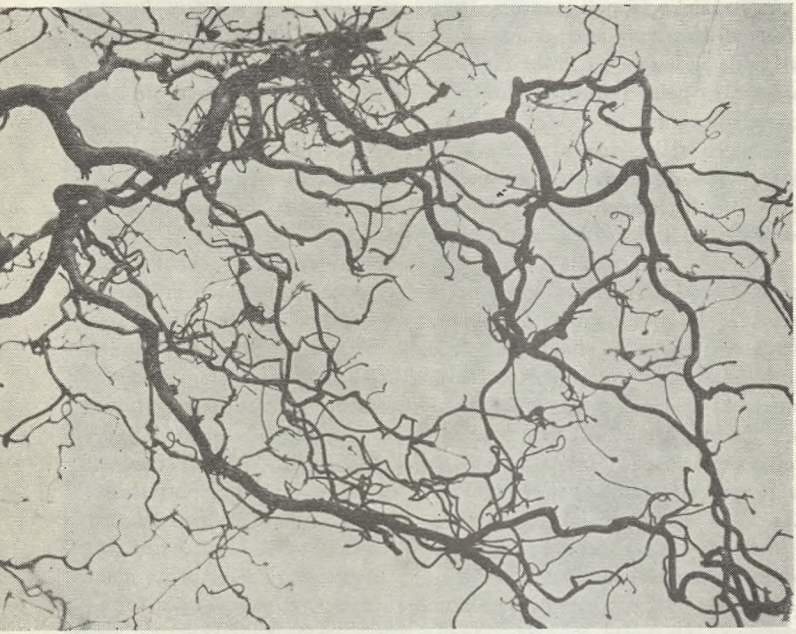

28. Dziwacznie powyginane gałązki oryginalnej odmiany leszczyny *Corylus avellana 'Contorta'*

topoli Wilsona (*P. Wilsonii*) o grubych ciemnozielonych, błyszczących pędach, zakończonych dużymi pączkami, oraz szerokich tępojajowatych liściach. Na wiosnę w chwili rozwijania liście są pokryte gęstym, srebrzystym kutnerem. Jest ona przedstawicielem reliktowej grupy gatunków topoli (3 gatunki w Chinach i 1 w Ameryce Północnej) charakteryzujących się między innymi bardzo dużymi liśćmi.

Z kręgu, skręcając w lewo, wchodzimy na teren sąsiadujący z alpinarium. Tuż przy pniu brzozy (z lewej strony) rośnie szeroki krzew bukszpanu japońskiego (*Buxus Harlandii*) o żółtozielonych, grubych liściach. Jest on wrażliwy na niskie temperatury, marznie podczas surowych zim i nie spotyka go się w parkach. Za krzewem bukszpanu widzimy duże, szeroko rozgałęzione okazy cisów (*Taxus baccata*), które tutaj właśnie znajdują doskonałe warunki wzrostu ze względu na wilgotną glebę i ocienienie. Za nimi zlokalizowano też niewielką kolekcję tych krzewów, która obejmuje przede wszystkim odmiany i mieszańce cisa

pospolitego. W obrębie kolekcji cisów, już blisko łąki, rośnie jedyny w Arboretum i bardzo oryginalny buk o czerwonych liściach z jasnoróżowym brzegiem. Jest to odmiana dwubarwna (*Fagus silvatica 'Roseomarginata'*), bardzo rzadko spotykana w uprawie, szczególnie efektowna na wiosnę w chwili rozwijania liści.

Tu także znajduje się niewielka kolekcja olch (*Alnus*). Bardzo oryginalna jest olcha kamczacka (*A. fruticosa*) o dużych, jajowatych liściach i długich kotkach. Wyrasta w niewysokie krzewy (pokrewna naszej górskiej olszy zielonej — *A. viridis*). Niespotykana w uprawie, a bardzo wytrzymała na mrozy i dekoracyjna. Obok rośnie także olcha zielona (*A. viridis*), zwana również kosą olchą, która wyrasta w krzewy do 2 m wysokie. Dziko rośnie we wschodnich Karpatach tworząc rozległe i gęste zarośla wśród kosodrzewiny.

SEKCJA 6

Graniczy z sekcją 5 i zajmuje dość znaczny obszar. Podzielona jest drogą na dwie odrębne części oznaczone na planie jako sekcja 6a i 6b. Na terenie tej sekcji znajdują się liczne i bardzo bogate kolekcje drzew i krzewów. Do najważniejszych należą kolekcje suchodrzewów (*Lonicera*), kalin (*Viburnum*), grabów (*Carpinus*), buków (*Fagus*) i skrzydłoorzechów (*Pterocarya*). Tutaj także znajduje się niewielka kolekcja krzewów zwanych kolcosiłami (*Acanthopanax*). W części sekcji 6a zachowały się wspaniałe okazy wysokich drzew, głównie rodzimych. Są to białe topole, lipy, buki, brzozy, modrzewie oraz graby i dęby. Na szczególną uwagę zasługuje malownicza grupa potężnych topoli białych o prostych, kolumnowych pniach i gęstych koronach. Drzewa te, z daleka widoczne, liczą około 150 lat i wszystkie są męskie, najwidoczniej wegetatywnie rozmnożone z jednego egzemplarza.

Przegląd drzew i krzewów rozpoczynamy od skrzyżowania dróg, gdzie zbiegają się sekcje: 5a, 6a i 8. Tutaj kończy się aleja jesionowa, z którą już spotkaliśmy się wcześniej, a miejsce jesionów zajmują na krótkim odcinku drogi wspaniałe, często wielopienne okazy amerykańskiego klona srebrzystego (*Acer dasycarpum*) o głęboko klapowanych liściach z ostro zakończonymi wierzchołkami. Od spodu liście są srebrzystobiałe, a w jesieni przebarwiają się na żółto lub pomarańczowo. Drzewo to kwitnie bardzo wcześnie na wiosnę, już w końcu marca lub w kwietniu, a owoce dojrzewają w końcu maja lub w czerwcu. Klon srebrzysty odznacza się szybkim wzrostem i odpornością na mrozy. Często u nas spotykany w parkach i przy drogach.

Przy drodze wysadzonej klonami srebrzystymi mijamy z lewej strony kolekcję grabów (*Carpinus*). Są to niewysokie drzewka o szerokich koronach. Spośród znanych około 25 gatunków w naszej kolekcji reprezentowanych jest 7. Rośnie tu kilka okazów graba amerykańskiego (*C. caroliniana*), który jest podobny do graba pospolitego (*C. betulus*), jednak ma krótsze i tępo zakończone okrywy nasienne. Wyrasta tylko w niewysokie drzewka. Grab wschodni (*C. orientalis*) z południowo-wschodniej Europy i Małej Azji charakteryzuje się drobnymi liśćmi i owłosionymi pędami. Wyrasta także tylko w małe drzewka. Bardzo oryginalne są graby wschodnioazjatyckie. Najpiękniejszy wśród nich to grab sercowaty (*C. cordata*) pochodzący z Japonii, Korei i północnych Chin, o liściach szerokich, sercowatych, na brzegu drobno i ostro piłkowanych. Owocostany szyszkowate z dachówkowato zachodzącymi na siebie okrywami nasiennymi, przypominają „szyszki" chmielu. Jest odporny na mrozy, niestety nieznany u nas w szerokiej uprawie. Rośnie również słabo, często krzewiasto. Grab japoński (*C. japonica*) ma podobne, chmielowate owocostany i wąskie, ostro piłkowane liście z wyraźnymi, bardzo licznymi parami nerwów. Wyrasta u nas w niewielkie drzewka lub krzewy, jest odporny na mrozy i również bardzo dekoracyjny, jednak nieznany w uprawie. Uwagę zwraca grab Turczaninowa (*C. Turczaninovii*) z Chin i Korei, wyrastający w niewysokie drzewka o pierzastych gałązkach i drobnych liściach. Jest bardzo odporny na mrozy, lecz także niespotykany w uprawie.

Z odmian graba pospolitego zasługują na uwagę rosnące w kolekcji 2 piękne okazy odmiany stożkowatej (*C. betulus* '*Fastigiata*') o zwartej, gęstej koronie i wyprostowanych gałęziach oraz odmiana strzępolistna (*C. betulus* '*Quercifolia*') o liściach głęboko, ostro klapowanych.

Wśród grabów (od strony drogi między sekcjami 6a i 5a) rosną dwa drzewka z łuszczącą się korowiną, z liśćmi bardzo podobnymi do grabu. Jest to chmielograb japoński (*Ostrya japonica*). W swej ojczyźnie wyrasta w drzewa o wysokości do 25 m. U nas rośnie wolno i osiąga 10 - 12 m wysokości. Odporny na mrozy i bardzo dekoracyjny, jednak nieznany w uprawie. W parkach spotyka się czasem chmielograb europejski (*O. carpinifolia*) pochodzący z południowo-wschodniej Europy.

Za grabami mijamy przy drodze niewielką kolekcję śnieguliczek (*Symphoricarpus*). Są to niewysokie krzewy o cienkich, wiotkich gałązkach, pojedynczych liściach i gąbczastych, kulistych, najczęściej białych owocach, które długo pozostają na krzewie po opadnięciu liści. Śnieguliczki pochodzą głównie z Ameryki Północnej (tylko jeden gatunek rośnie w Chinach). Dobrze rosną w miejscach silnie zacienionych (pod koronami drzew) i są bardzo odporne na suszę. U nas często jest sadzona i zdziczała śnieguliczka białojagodowa (*S. albus*) o dużych gąbczastych

29. Szyszkowate, podobne do chmielu owocostany grabu japońskiego (*Carpinus japonica*)

owocach, osadzonych na końcach pędów. Dzięki odroślom korzeniowym rozrasta się coraz szerzej zajmując znaczną powierzchnię. Jej drobne, różowobiałe kwiaty są bardzo miododajne. Ten gatunek także jest w kolekcji reprezentowany. Obok rosną inne, podobne gatunki amerykańskie, jak np. śnieguliczka miękka (*S. mollis*) o miękko owłosionych pędach, śnieguliczka zachodnia (*S. occidentalis*) itp.

Wśród śnieguliczek rośnie niewysoki krzew suchodrzewu sinego (*Lonicera coerulea*) o czerwonobrązowych pędach (zimą) i sinozielonych, szerokoeliptycznych liściach. Wkrótce po rozwoju liści pojawiają się mało widoczne, żółtawobiałe kwiaty, zwykle zwisające na krótkiej szypułce. Już w czerwcu dojrzewają granatowoniebieskie, wydłużone jagody pokryte również sinym nalotem. Krzew ten, o rozległym zasięgu geograficznym (od Europy przez północną Azję aż do Japonii), znany jest w licznych odmianach. Odznacza się dużą odpornością na mrozy.

Oryginalny i dekoracyjny, lecz rzadko uprawiany w parkach i zieleńcach. Wyrasta do 2 m wysokości.

W głębi widoczne jest samotnie rosnące drzewo starego buka o potężnej, wysokiej koronie i prostym pniu. Buki znajdują doskonałe warunki wzrostu na terenie Arboretum i wiele wspaniałych okazów tego pięknego drzewa będziemy jeszcze spotykali na innych sekcjach.

Naprzeciw buka, bliżej drogi, rośnie szeroko rozgałęzione drzewko (około 4 m wysokości) klonu uciętego (*Acer truncatum*), który pochodzi z północnych Chin i odznacza się pięcioklapowymi liśćmi z szeroką, prostą podstawą. W jesieni liście przebarwiają się na kolor żółtopomarańczowy. Odporny na mrozy i bardzo dekoracyjny.

Nieco dalej, przy drodze, spotykamy 2 niewysokie drzewka (8 - 10 m) buka Siebolda (*Fagus Sieboldii*), gatunku pochodzącego z Japonii i bardzo rzadko spotykanego nawet w ogrodach botanicznych. Liście na brzegu są karbowano-ząbkowane, bardzo różne od naszego buka zwyczajnego (*F. silvatica*). Buk Siebolda jest odporny na mrozy, jednak rośnie u nas słabo.

W głębi widzimy stare drzewo modrzewia europejskiego (*Larix decidua*) o prostym, grubym pniu. Mierzy ono około 30 m wysokości i liczy 100 - 120 lat.

Nieco dalej, tuż przy drodze, zwraca uwagę niewysokie drzewo buka o bardzo szerokiej koronie i dużych, ostro ząbkowanych liściach. To buk amerykański (*Fagus grandifolia*), niespotykany u nas w uprawie, chociaż także odporny na mrozy. W swej ojczyźnie wyrasta w drzewa do 30 m wysokie, u nas pozostaje tylko niskim drzewkiem z szeroką, parasolowatą koroną.

Za bukiem amerykańskim mijamy 2 niewielkie jodły jednobarwne (*Abies concolor*), a za nimi należy zwrócić uwagę na niepokaźne, niskie drzewko (1,5 m wysokości) buka lśniącego (*Fagus lucida*). Jest to jedyny okaz tego rzadkiego gatunku (pochodzi z zachodnich Chin) w Arboretum i prawdopodobnie jedyny w Polsce. Obok rośnie grupa kilkunastu krzewów tawuły pochodzącej z Chin (*Spiraea lookstromii*) o efektownych, bladoróżowych kwiatach w płaskich, szczytowych podbaldachach. Gatunek niedawno sprowadzony do Arboretum i poza Kórnikiem nieznany jeszcze w uprawie.

Dochodzimy do kręgu, gdzie promieniście rozchodzi się 5 dróg. Skręcamy w lewo szeroką drogą obok drewnianego pawilonu, mijamy z lewej strony gonne, wysokie drzewa buków oraz stare graby i dochodzimy do bramy wjazdowej. Stąd zawracamy tą samą drogą, aby zapoznać się z licznymi drzewami i krzewami rosnącymi na sekcji 6b. Mamy ją teraz po prawej stronie.

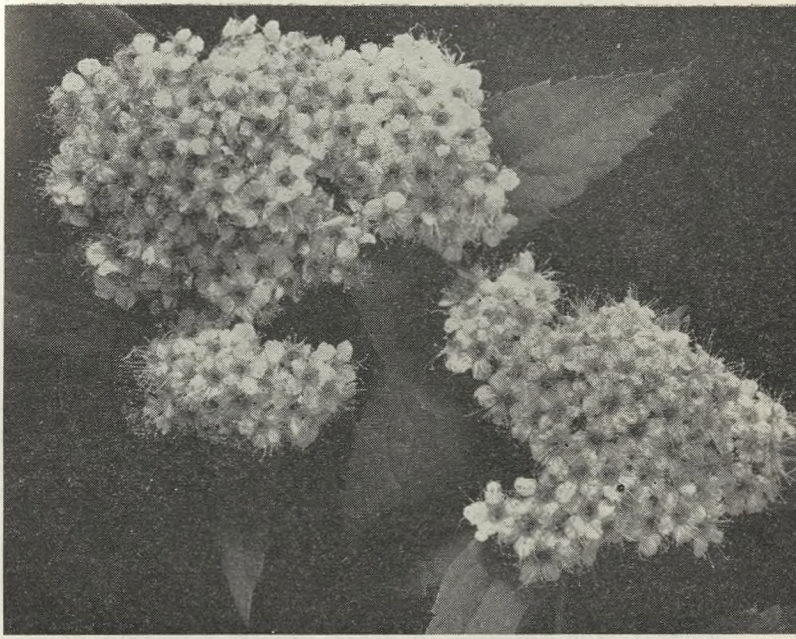

30. Kwiatostany tawuły (*Spiraea lookstromii*)

Wspomnieć tylko należy, że brama, przy której jesteśmy, łączy stare arboretum z nowym. Obszar nowego arboretum (sekcje 24 - 37) nie jest dostępny dla zwiedzających ze względu na jego ściśle naukowy charakter i niepełne jeszcze przystosowanie dydaktyczno-turystyczne.

Przy bramie zwraca uwgę grupa młodych cisów, które zostały tu posadzone w 1955 r. Blisko cisów i tuż przy drodze rośnie wysokie drzewo orzesznika siedmiolistkowego (*Carya laciniosa*) o prostym pniu pokrytym korą łuszczącą się długimi, twardymi płatami. Orzeszniki należą do rodziny orzechowatych, posiadają pierzaste, duże liście i grubościenne orzechy okryte zieloną, często grubą, pękającą po dojrzeniu okrywą. Niektóre gatunki mają smaczne jadalne owoce, jak np. północnoamerykańska *C. pecan*, która jest wrażliwa na mrozy i u nas nie może być uprawiana. Orzesznik siedmiolistkowy pochodzi również z Ameryki Północnej, jest bardzo odporny na mrozy, a w jesieni jego liście przebarwiają się na kolor brązowożółty. W głębi widoczne są

jeszcze piękniejsze drzewa tego gatunku, osiągające wysokość ponad 30 m. Liczą około 120 lat i zostały tu posadzone w czasach Tytusa Działyńskiego.

W tej części sekcji 6b zlokalizowana jest także kolekcja skrzydłoorzechów (*Pterocarya*), drzew również z rodziny orzechowatych o dużych, pierzastych liściach i drobnych, oskrzydlonych owocach zebranych w długie, zwisające grona. Są to bardzo oryginalne drzewa, efektowne przez całe lato i w jesieni, kiedy ich liście żółkną. Znanych jest 8 gatunków w Azji wschodniej; jeden gatunek rośnie na Kaukazie (*P. fraxinifolia*). W naszej kolekcji znajdują się liczne okazy skrzydłoorzecha kaukaskiego (*P. fraxinifolia*), który wyrasta w drzewa do 35 m wysokie, często wielopienne, lub tworzy szerokie kępy rozrastające się dzięki odroślom korzeniowym. W młodości jest nieco wrażliwy na mrozy. Najlepiej rośnie na żyznych i wilgotnych glebach.

Blisko drogi rośnie także piękny okaz skrzydłoorzecha chińskiego (*P. stenoptera*) o liściach do 40 cm długich. Wrażliwszy na mrozy niż skrzydłoorzech kaukaski.

W głębi sekcji, za wysokimi drzewami orzesznika i w szpalerze żywotnika olbrzymiego, rośnie potężne wielopienne drzewo skrzydłoorzecha Rehdera (*P. Rehderiana*). Jest to mieszaniec skrzydłoorzechów kaukaskiego i chińskiego, który odznacza się szybkim wzrostem i osiąga znaczne rozmiary. Drzewo w naszej kolekcji liczy zaledwie około 40 lat i mierzy 30 m wysokości. Dotychczas nieznany w uprawie.

Wśród kolekcji skrzydłoorzechów (przy drodze i w głębi) znajduje się niewielka kolekcja żylistków (*Deutzia*). Pełna kolekcja tych pięknych krzewów została posadzona przed 10 laty na sekcji 2. Tutaj możemy oglądać następujące gatunki i efektowne odmiany, zwłaszcza w czasie kwitnienia. Żylistek długolistny z zachodnich Chin (*D. longifolia*) kwitnie różowo w czerwcu. Trzy piękne krzewy tego gatunku rosną w pobliżu samotnego orzesznika siedmiolistkowego. Obok znajduje się jeden niewielki i rzadko ugałęziony krzew odmiany żylistka o dużych, ciemnoróżowych kwiatach (*D. hybrida 'Magicien'*). Nieco dalej, tuż przy drodze, rosną wysokie krzewy żylistka japońskiego w odmianach Waterera (*D. scabra 'Watereri'*) i śnieżnobiałej (*D. scabra 'Candidissima'*). Pierwsza z nich ma kwiaty pojedyncze, białe i z zewnątrz różowawe, druga pełne i czystobiałe. Obydwie odmiany kwitną późno (koniec czerwca — lipiec) i bardzo obficie.

Mijamy drzewo morwy białej (*Morus alba*) o szerokiej koronie, największe w Arboretum. Na skrzyżowaniu dróg skręcamy w prawo. Znajduje się tu kolekcja krzewów z rodziny araliowatych, o pędach pokrytych kolcami i dłoniasto złożonych liściach. Czarne owoce (pestkowce) zebrane są w gęste główki. Kwiaty niepozorne. Są to kolcosiły

(*Acanthopanax*) pochodzące z południowo-wschodniej Azji, u nas nieznane w uprawie poza kolekcjami ogrodów botanicznych. Spośród kilku gatunków w naszej kolekcji zasługuje na uwagę kolcosił Henry'ego (*A. Henryi*), krzew do 3 m wysoki, odporny na mrozy. Obok niego na narożniku, rosną 2 niskie (do 80 cm), gęste krzewy oryginalnej odmiany tego gatunku (*A. Henryi 'Nanus'*), która odznacza się słabym, karłowatym wzrostem i została otrzymana w Arboretum Kórnickim w latach trzydziestych.

Za skrzyżowaniem mijamy wysokie (do 3m) i szeroko rozgałęzione krzewy kolcosiłu japońskiego (*A. divaricatus*). Jest on bardzo odporny na mrozy i corocznie obficie owocuje. Również silnym wzrostem odznacza się rosnący nieco dalej kolcosił Simona (*A. Simonii*) ze środkowych Chin oraz kolcosił bezszypułkowy (*A. sessiliflorus*) pochodzący z północnych Chin, także bardzo odporny na mrozy.

Nieco dalej, za drzewem kasztanowca żółtego (*Aesculus octandra*), rośnie niewysoki krzew o grubych, pałkowatych, nierozgałęzionych pędach gęsto pokrytych cienkimi, igłowatymi kolcami oraz o dużych, szerokich, ostro klapowanych liściach, także pokrytych na nerwach kolcami. Jest to bliski krewniak kolcosiłów — *Oplopanax horridus* (brak polskiej nazwy). W swojej ojczyźnie (Alaska do Kalifornii) osiąga do 4 m wysokości i tworzy trudne do przebycia zarośla. W jesieni dojrzewają szkarłatnoczerwone owoce zebrane w duże, szczytowe wiechy. Również i ten krzew jest odporny na mrozy, lecz niespotykany u nas w uprawie.

Wchodzimy teraz w obręb bogatej kolekcji suchodrzewów, która znajduje się po prawej stronie drogi (sekcja 6b), a głównie po lewej (sekcja 6a). Rodzaj ten (*Lonicera*) liczy ponad 100 gatunków występujących na półkuli północnej. Są wśród nich pnącza i krzewy niepnące, rośliny o liściach zimozielonych i opadających na zimę, gatunki wysokogórskie (te najczęściej rosną nisko) i nizinne (niektóre bardzo silnie rosnące). Bogata zmienność dotyczy także liści, kwiatów i owoców. Kwiaty są niewielkie najczęściej dwuwargowe, osadzone zwykle po dwa na wspólnej szypułce. Owoce — jagody najczęściej czerwone lub czarne. Niektóre gatunki odznaczają się bardzo obfitym kwitnieniem i owocowaniem i te są pięknymi krzewami ozdobnymi. Wiele suchodrzewów uprawia się szeroko w parkach i zieleńcach ze względu na ich skromne wymagania siedliskowe, szybki wzrost i duże walory dekoracyjne. Nasza kolekcja suchodrzewów liczy około 80 gatunków i odmian. Możemy więc zwrócić uwagę tylko na najbardziej interesujące. Z kilkoma gatunkami już zapoznaliśmy się przy omawianiu poprzednich sekcji (zwłaszcza 3).

Za kolekcją kolcosiłów rosną tuż przy drodze niewysokie, rzadko

ugałęzione i niepozorne krzewy suchodrzewu kosmatoowocowego (*L. chaetocarpa*) o szorstko owłosionych liściach, pędach i okrywach owocowych. Gatunek ten pochodzi z Chin, ma stosunkowo duże, żółtawe, rurkowate i zwisające kwiaty oraz jaskrawoczerwone owoce otoczone dużymi, zielonkawobiałymi podsadkami. Jest odporny na mrozy, lecz niespotykany w uprawie.

W pobliżu (także przy drodze) rośnie kilka niewysokich krzewów suchodrzewu gruczołkowego (*L. tenuipes*) o czerwonobrązowych pędach (w zimie) i gruczołkowato owłosionych liściach. Kwiaty różowe, zwisające, zwykle pojedynczo osadzone na długiej szypułce. Pochodzi z Japonii i jest także odporny na mrozy. Krzew oryginalny i rzadko u nas spotykany.

W głębi rosną 3 wysokie i szeroko rozgałęzione krzewy suchodrzewu Maacka w odmianie późnej (*L. Maackii 'Podocarpa'*) o dużych białych kwiatach i efektownych, szkarłatnoczerwonych owocach, bardzo długo utrzymujących się na gałązkach. Jest to jeden z najpiękniejszych suchodrzewów, dotychczas mało u nas znany w uprawie.

Mijamy buk amerykański (*Fagus grandifolia*) o szerokiej koronie. Z innych buków, w znajdującej się tutaj kolekcji, zasługują na uwagę: buk japoński (*F. japonica*) o niebieskawozielonych, prawie całobrzegich liściach, który rośnie u nas słabo i wyrasta w niewysokie drzewka; buk wschodni (*F. orientalis*) o dużych, odwrotnie jajowatych liściach, silnie rosnący i bardzo dekoracyjny. Piękny okaz tego buka rośnie w głębi sekcji 6b, przy rowie stanowiącym granicę z sekcją 3. Buk wschodni pochodzi z południowo-wschodniej Europy (Bałkany, Krym, Kaukaz) i jest blisko spokrewniony z naszym rodzimym bukiem (*F. silvatica*).

Przy drodze, za bukiem amerykańskim, rosną 2 interesujące gatunki suchodrzewów. Jest to suchodrzew Standisha, (*L. Standishii*) pochodzący z Chin o wąskich, lancetowatych, półzimozielonych liściach. Kwiaty białe z różowym odcieniem, o silnym, konwaliowym zapachu, pojawiają się wcześnie na wiosnę (marzec - kwiecień), przed rozwojem liści. Owoce szkarłatnoczerwone, zrośnięte ze sobą podstawami. Krzew bardzo oryginalny i dekoracyjny, jest jednak wrażliwy na mrozy i przemarza podczas surowych zim. Jego mieszańcem z innym gatunkiem chińskim (*L. fragrantissima*) jest obok rosnący suchodrzew Purpusa (*L. Purpusii*), który charakteryzuje się szerokimi, skórzastymi, także półzimozielonymi liśćmi i podobnymi kwiatami oraz owocami. Jest nieco odporniejszy na mrozy, jednak także marznący u nas w surowe zimy.

Wracamy do sekcji 6a (z lewej strony drogi), gdzie znajduje się najwięcej suchodrzewów. W pobliżu wysokiego drzewa klonu polnego

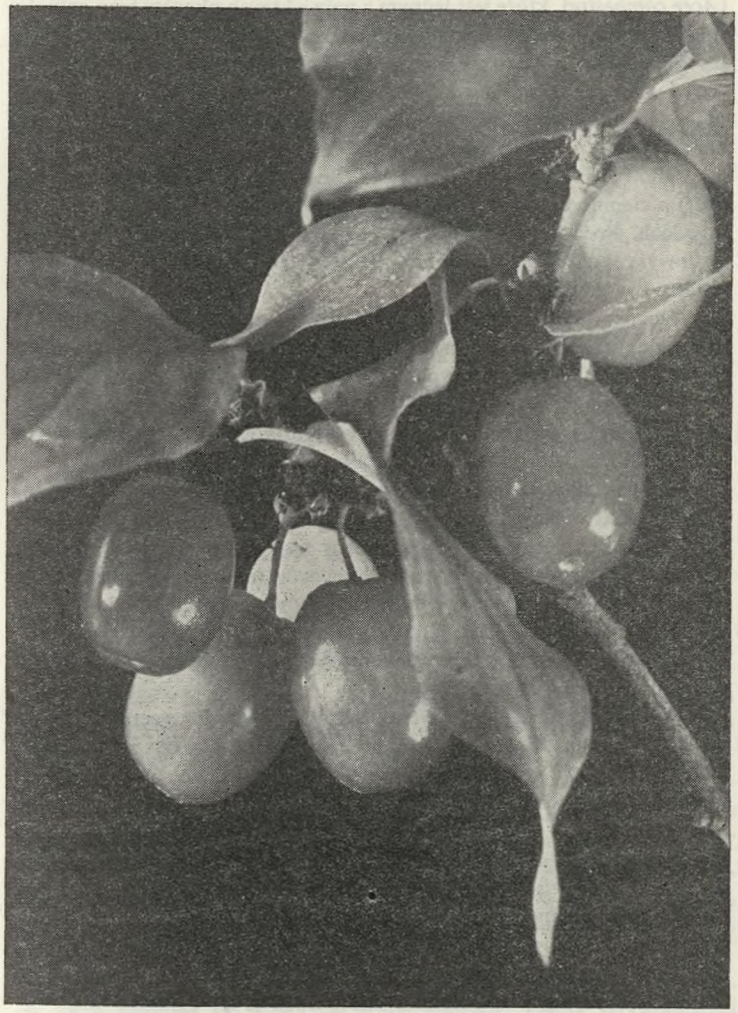

31. Owoce derenia właściwego (*Cornus mas*) w stanie dojrzałym są czerwono zabarwione i nadają się na przetwory

(*Acer campestre*), które jest jednym z największych okazów tego gatunku w Arboretum, rosną wysokie krzewy suchodrzewu mandżurskiego (*L. chrysantha*) o szerokoeliptycznych, owłosionych liściach i jasnożółtych kwiatach. Jagody koralowoczerwone, bardzo dekoracyjne. Suchodrzew ten odznacza się silnym wzrostem (do 3 m wysokości) i jest bardzo odporny na mrozy.

Obok rośnie niewysoki krzew suchodrzewu wschodniego (*L. orientalis*) o ciemnoróżowych lub fioletowych, drobnych kwiatach i czarnych jagodach. Pochodzi z Małej Azji i jest blisko spokrewniony z naszym krajowym suchodrzewem czarnym (*L. nigra*), który dziko rośnie w Karpatach i w Sudetach.

Tuż przy drodze widzimy oryginalny suchodrzew alpejski (*L. alpigena*) o dużych, ciemnozielonych liściach i brudnoczerwonych kwiatach osadzonych na długich szypułkach. W sierpniu dojrzewają ciemnoczerwone jagody wielkości małej wiśni, bardzo dekoracyjne. Dziko rośnie w górach środkowej i południowej Europy. Jest odporny na mrozy i zasługuje na szersze rozpowszechnienie w uprawie.

Kilka kroków dalej mijamy wspaniale rozrośnięte drzewko derenia właściwego (*Cornus mas*) o szerokiej koronie. Jest to gatunek z południowo-wschodniej Europy, bardzo odporny na suszę i dawniej uprawiany w parkach i ogrodach dla smacznych owoców, nadających się zwłaszcza na przetwory. Żółte, drobne kwiaty zebrane w niewielkie wiązki ukazują się przed rozwojem liści (marzec - kwiecień). Dereń właściwy jest odporny na mrozy oraz bardzo dekoracyjny w okresie kwitnienia i dojrzewania owoców (wrzesień).

W pobliżu potężnego drzewa topoli białej rosną szeroko rozrośnięte krzewy suchodrzewu tatarskiego w odmianie syberyjskiej (*Lonicera tatarica 'Sibirica'*) o ciemnoróżowych, dużych kwiatach i pomarańczowych jagodach. Suchodrzew tatarski jest jednym z najczęściej uprawianych gatunków w parkach i zieleńcach. Znane są liczne odmiany o różnym zabarwieniu kwiatów i owoców. Pochodzi z południowo-wschodniej Europy i Azji środkowej.

Kilkanaście metrów za topolą białą przy drodze rosną 3 krzewy oryginalej odmiany suchodrzewu zwyczajnego (*L. xylosteum 'Nana'*) o szerokim, gęstym ugałęzieniu i regularnym pokroju. Odmiana ta została wyhodowana w Kórniku około 1932 r.

Dochodzimy do płytkiego rowu przecinającego drogę (naprzeciw kolekcji brzóz) i tu rozpoczyna się niewielka kolekcja kalin (*Viburnum*). Spotykamy wśród nich bardzo interesujące i oryginalne gatunki. Kaliny reprezentowane są przez około 120 gatunków w umiarkowanej strefie półkuli północnej. Liczne gatunki zimozielone, wrażliwe na mrozy, nie mogą być uprawiane w naszych warunkach.

Tuż za wspomnianym wyżej rowkiem, pod koroną topoli białej, rośnie kalina japońska (*V. tomentosum*) o podłużnie jajowatych i ostro ząbkowanych liściach, które w jesieni przebarwiają się efektownie na kolor brunatnoczerwony.

Kilka kroków dalej rosną 3 niewysokie krzewy kaliny Burkwooda (*V. Burkwoodii*) o drobnych, skórzastych, błyszczących liściach (półzimozielone) i bladoróżowych lub białych kwiatach z silnym, przyjemnym zapachem, zebranych w zwisające półkuliste kwiatostany. Zakwita w końcu maja. Jest to mieszaniec znanej już kaliny koreańskiej (*V. Carlesii*) i kaliny zimozielonej z Chin (*V. utile*), który odznacza się dość wysoką odpornością na mrozy.

Obok rośnie niewysoki i szeroki krzew kaliny ząbkowanej (*V. dentatum*) z Ameryki Północnej o szerokich, prawie okrągłych i grubo ząbkowanych liściach. Gatunek także nieznany w uprawie poza ogrodami botanicznymi.

Tuż za kaliną ząbkowaną rosną wysokie krzewy kaliny śliwolistnej (*V. prunifolium*), która odznacza się eliptycznymi, ostro piłkowanymi liśćmi (w jesieni szkarłatnoczerwone) i kremowobiałymi kwiatami w niewielkich podbaldachach. Owoce granatowoczarne z sinym nalotem. Krzew północnoamerykański, bardzo odporny na mrozy, niestety nieznany w szerokiej uprawie. Podobnym gatunkiem jest kalina kanadyjska (*V. lentago*), jeszcze silniej rosnąca i również bardzo odporna na mrozy. Piękne krzewy tego gatunku rosną na sekcji 6a wśród kolekcji grabów (z drogi niewidoczne).

Dochodzimy do kręgu i skrzyżowania dróg przy alpinarium. Skręcamy w lewo na drogę oddzielającą sekcję 6a od sekcji 5a (z prawej strony znajduje się znana nam już kolekcja leszczyn).

Tuż za rowkiem rośnie w odległości kilku metrów od drogi niewysoki krzew kaliny wonnej (*V. fragrans*) pochodzący z Chin. Odznacza się on bardzo wczesnym kwitnieniem. Różowawe, pachnące kwiaty ukazują się przed rozwojem liści (marzec - kwiecień). Liście eliptyczne, ostro piłkowane, z klinowatą nasadą. Krzew dość odporny na mrozy, bardzo oryginalny, lecz u nas prawie nieznany w uprawie. Nieco dalej rośnie drugi, również okazały krzew tego gatunku.

Mijamy rosnący tuż przy drodze platan (*Platanus acerifolia*). W głębi znajduje się niewielka grupa chińskiej kaliny sztywnolistnej (*V. rhytidophyllum*) o dużych, jajowatolancetowatych, sztywnych i pomarszczonych, zimozielonych liściach z szarobiałym kutnerem od spodu. Ta oryginalna kalina jest jednak wrażliwa na mrozy i u nas często przymarza. Bardzo rzadko kwitnie i owocuje. Kwiaty i owoce podobne do kaliny hordowiny, z którą jest blisko spokrewniona i łatwo daje mieszańcę.

Mijamy malowniczą grupę potężnych topoli białych o prostych, gładkich pniach. Przed nimi rosną krzewy północnoamerykańskiej kaliny (brak polskiej nazwy) — *V. scabrellum*, o szerokojajowatych, odlegle ząbkowanych liściach i granatowoczarnych owocach.

Przy następnym drzewie platana rośnie jedna z najoryginalniejszych kalin w naszej kolekcji. Jest to kalina Siebolda (*V. Sieboldii*) pochodząca z Japonii, która w swej ojczyźnie wyrasta nawet w niewysokie drzewka. U nas pozostaje krzewem. Podłużnie eliptyczne liście po roztarciu wydają bardzo nieprzyjemną woń. Kwiaty kremowobiałe w stożkowatych kwiatostanach (maj - czerwiec). Owoce jasnoczerwone, po dojrzeniu niebieskoczarne. Odporna na mrozy, lecz nieznana w szerokiej uprawie.

Z innych kalin, dalej rosnących wzdłuż drogi, wymienić należy efektowną kalinę koreańską (*V. Carlesii*) o różowawych, silnie pachnących kwiatach zebranych w główkowate kwiatostany. Zakwita w maju, a owoców najczęściej u nas nie zawiązuje.

Przed nami z lewej strony kolekcja grabów, z którą już zapoznaliśmy się na początku tej sekcji.

SEKCJA 7

Położona jest w pobliżu zamku i przylega do fosy zamkowej. Zajmuje teren podmokłej łąki wzdłuż głównego kanału oraz część wyżej położoną (w pobliżu zamku), która została w dawnych wiekach sztucznie nasypana na bagnach. Stąd gleba jest tu żyzna, o czym świadczy bujny wzrost wielu drzew i krzewów. Zwiedzanie tej sekcji zaczynamy od mostku w alei jesionowej (w tym miejscu zbiegają się sekcje: 5a, 5b, 8 i 7).

Aleja jesionowa została wysadzona na grobli przecinającej wilgotne łąki. Rosną tu dwa gatunki jesionów: wyniosły (*Fraxinus excelsior*), którego jest więcej i osiąga większe rozmiary oraz pensylwański (*F. pennsylvanica*). Jesiony w tej alei liczą około 80 lat. Na końcu alei jesionowej (bliżej zamku) rośnie potężna topola późna (*Populus euramericana 'Serotina'*) o grubym, wysokim pniu pokrytym głęboko spękaną korowiną i bardzo szerokiej koronie z licznymi „gniazdami" jemioły. Jest to najpotężniejsze drzewo w Arboretum. Liczy około 170 lat i osiągnęło już kres swego życia, o czym świadczą zasychające w koronie konary. Topola ta jest mieszańcem europejskiej topoli czarnej (*P. nigra*) i amerykańskiej topoli czarnej (*P. deltoides*), powstałym w zachodniej Europie około 1750 r. Pod nazwą topoli kanadyjskiej (*P. canadensis*) była do niedawna szeroko uprawiana w wielu krajach, także i u nas w Polsce.

Ostatnio wprowadza się do uprawy inne mieszańce z tej grupy, odporniejsze od topoli późnej na różne choroby i szybciej rosnące.

Na sekcji 7 znajduje się kolekcja jaśminowców (*Philadelphus*) i dawna kolekcja żylistków (*Deutzia*).

Wśród kolekcji jaśminowców zasługują na uwagę liczne krzewy jaśminowca japońskiego (*Ph. satsumanus*), bardzo wcześnie kwitnące, o kwiatach kremowobiałych i słabo pachnących. Jest to krzew odporny na mrozy, jednak nie wprowadzony jeszcze do szerokiej uprawy. Rosną tu także (w pobliżu potężnej topoli od strony alei jesionowej) liczne krzewy jaśminowca chińskiego (*Ph. sericanthus*) o drobnych, czystobiałych i bezwonnych kwiatach zebranych w długie wielokwiatowe grona.

Obok pnia topoli późnej rośnie niewielki krzew jaśminowca plamistego (*Ph. purpureo-maculatus 'Etoile Rose'*) o dużych, pojedynczych kwiatach z płasko rozpostartymi płatkami i ciemnoróżową plamą w nasadzie korony. Kwitnie najpóźniej ze wszystkich jaśminowców (lipiec), a jego kwiaty odznaczają się silnym, przyjemnym zapachem.

W kolekcji znajduje się kilka odmian jaśminowca panieńskiego (*Ph. virginalis*), który jest mieszańcem wyhodowanym we Francji i szeroko znanym w uprawie. Odmiana *'Girandole'* rośnie w pobliżu topoli późnej (ma pełne, czystobiałe kwiaty i kwitnie nadzwyczaj obficie w końcu czerwca). Odmiana *'Virginal'*, jedna z najpiękniejszych (rośnie bliżej zamku), odznacza się bardzo dużymi, półpełnymi kwiatami i kwitnie później (koniec czerwca — lipiec).

Na pniu topoli później wspina się interesujący pnącz o dużych, trójlistkowych liściach wspaniale czerwieniejących jesienią. Jego pędy i gałęzie silnie przytwierdzają się do pnia za pomocą drobnych korzonków wrastających w szczeliny kory. Jest to sumak jadowity (*Rhus radicans*) pochodzący z Ameryki Północnej. Roślina ta wykazuje silne właściwości parzące i niebezpieczne jest dotykanie jej liści oraz pędów. Oparzenia są bolesne i długotrwałe.

Od potężnej topoli kierujemy się w stronę zamku. Mijamy piękne krzewy znanego nam już żylistka różowego (*Deutzia rosea*) oraz duży, szeroki krzew pigwowca pośredniego (*Chaenomeles superba*) o pięknych, amarantowoczerwonych, dużych kwiatach ukazujących się na gałązkach wcześnie na wiosnę (przed liśćmi). Owoce pigwowca są duże, jabłkowate, po dojrzeniu żółtawe i bardzo aromatyczne. Pigwowiec pośredni jest mieszańcem dwu wschodnioazjatyckich gatunków (*Ch. japonica* i *Ch. speciosa*). W uprawie, w krajach Europy zachodniej o łagodniejszym klimacie, znane są bardzo liczne odmiany tego mieszańca o różnej barwie kwiatów.

Za pigwowcem i licznymi tutaj krzewami jaśminowców widoczna

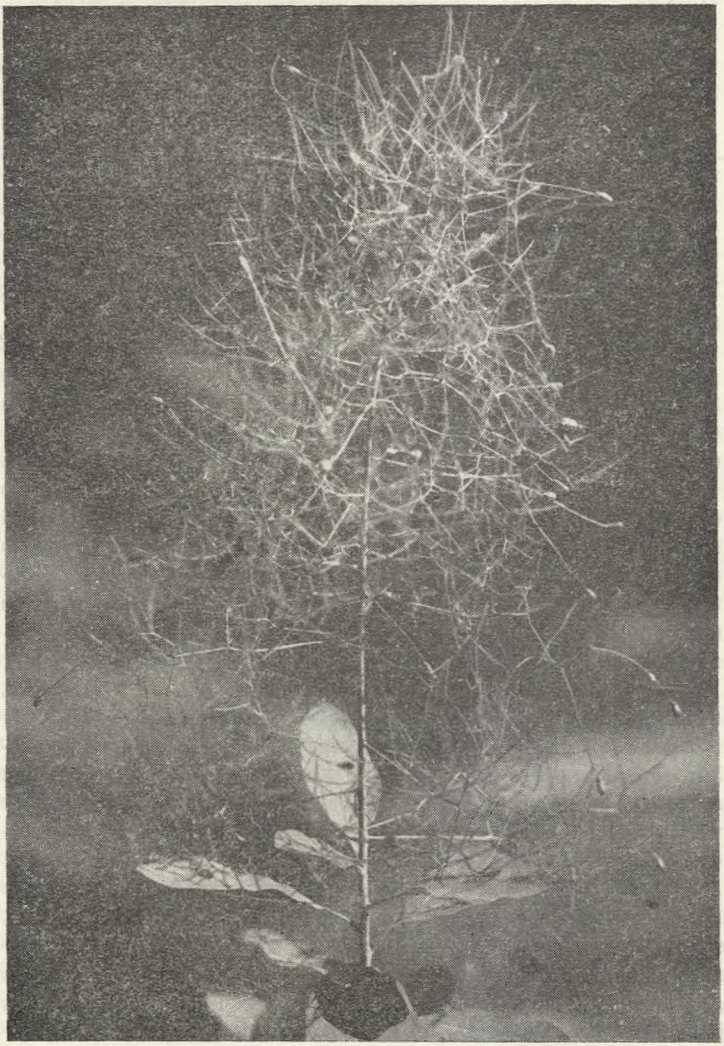

32. Oryginalny owocostan perukowca pokryty delikatnymi włoskami. Na końcach rozgałęzień widoczne drobne nasiona

jest duża grupa wspaniałych okazów bożodrzewu Giralda (*Ailanthus Giraldii*) o szerokich koronach i bardzo dużych, pierzastych liściach. Jest to gatunek pochodzący z Chin, bardzo podobny do spotykanego w niektórych parkach bożodrzewu gruczołkowatego (*A. glandulosa*). Drzewa te odznaczają się szybkim wzrostem, bardzo efektownym ulistnieniem, jednak są nieco wrażliwe na mrozy.

Do sekcji tej (7) należy również wąski pas nabrzeża fosy zamkowej od wejścia głównego aż do części frontowej zamku od strony Arboretum (południowej). Rosną tutaj piękne okazy rzadkich drzew i krzewów. Tuż przy wejściu zwraca uwagę wysokie drzewo kłęka kanadyjskiego (*Gymnocladus dioicus*) o szerokiej koronie i bardzo dużych, podwójnie pierzastych liściach. Okaz ten został posadzony w latach czterdziestych lub pięćdziesiątych ubiegłego wieku. Nieco dalej od wejścia rosną krzewy berberysu koreańskiego (*Berberis koreana*) i Thunberga (*B. Thunbergii*), a za nimi, tuż nad brzegiem fosy, wspaniały krzewiasty okaz perukowca zwyczajnego w odmianie purpurowej (*Cotinus coggygria 'Purpureus'*) o purpurowych liściach i niezwykle efektownych owocostanach, pokrytych purpuroworóżowymi włoskami. Ten oryginalny krzew pochodzi z południowo-wschodniej Europy i z Azji, jest bardzo odporny na suszę i często sadzony w parkach.

Za grupą żywotników rośnie przy mostku przerzuconym przez fosę duży, samotny okaz limby (*Pinus cembra*) o charakterystycznej, walcowatej i gęstej koronie. Drzewo to zawiązuje na wierzchołku szyszki, które jednak są niszczone przez wiewiórki jeszcze przed ich dojrzeniem.

Wracając do części sekcji 7, z lewej strony drogi, zwrócić należy uwagę na okazałe drzewo orzesznika pięciolistkowego (*Carya ovata*) i rosnącą obok na niewielkiej polanie wspaniałą sosnę czarną (*Pinus nigra*) o szerokiej, parasolowatej koronie. Orzesznik pięciolistkowy pochodzi z Ameryki Północnej i jest czasem sadzony w parkach. Jego liście przebarwiają się w jesieni na kolor żółty.

Sosna czarna, której wiele starych okazów rośnie w Arboretum na innych sekcjach (np. 16, 21) pochodzi z krajów Europy południowej. Jest to drzewo odporne na mrozy, bardzo dekoracyjne i często u nas sadzone w parkach, a dawniej także w lasach.

Za czarną sosną (kierując się w lewo z głównej drogi przy fosie) rośnie niewysoki, krzewiasty okaz lipy amerykańskiej (*Tilia glabra*) o dużych liściach i żółtawych, późno zakwitających kwiatach (lipiec). Ten gatunek lipy, niezupełnie u nas odporny na mrozy, jest także czasem sadzony w parkach.

W głębi widoczne jest nieduże drzewo choiny kanadyjskiej (*Tsuga*

canadensis) o drobnych igłach i również drobnych szyszeczkach widocznych na gałązkach. Choina kanadyjska jest bardzo pięknym drzewem ozdobnym, odpornym na mrozy, jednak wolno rosnącym. W sprzyjających warunkach osiąga wysokość do 15 m.

Za choiną rośnie wysokie drzewo igliczni pospolitej (*Gleditsia triacanthos*) o luźnej koronie i pierzastych liściach. W jesieni dojrzewają brunatne, taśmowate i poskręcane strąki, które przez całą zimę pozostają na drzewie. Na pniu widoczne są wielokrotnie rozgałęzione, ostre ciernie. Gatunek ten pochodzi z Ameryki Północnej i jest u nas spotykany w parkach.

Bliżej drogi znajduje się kolekcja żylistków. Z tymi krzewami zetknęliśmy się już parokrotnie. Tutaj rosną stare krzewy żylistka gładkiego (*Deutzia glabrata*), pochodzącego z Korei, o dużych białych kwiatach i jedyny w naszym Arboretum niewysoki krzew żylistka koreańskiego (*D. coreana*) o niepozornych, białych kwiatach, najwcześniej zakwitających (początek maja). Za starym bukiem rosną niskie krzewy żylistka Siebolda (*D. Sieboldiana*), pochodzącego z Japonii, o bardzo efektownych, białych kwiatach w wyprostowanych, niewielkich wiechach.

Za kolekcją żylistków, w głębi tej części sekcji 7, widoczne jest drzewo o bardzo szerokiej koronie i grubym, wysokim pniu. To znany nam już kłęk kanadyjski (*Gymnocladus dioicus*), najpiękniejszy okaz tego gatunku w Arboretum Kórnickim i jeden z największych w Polsce. Liczy około 130 lat.

Bliżej zamku (po prawej stronie drogi) należy zwrócić uwagę na potężne drzewo starego graba (*Carpinus betulus*) o niskim pniu i bardzo szerokiej koronie. Wiek jego szacuje się na około 200 lat. Nasz grab rzadko osiąga takie rozmiary.

Również naprzeciw kolekcji żylistków i wysokiego buka, rosnącego na narożniku, znajduje się rzadki okaz żywotnika koreańskiego (*Thuja koraiensis*) o gałązkach pokrytych od spodu kredowym nalotem. Żywotnik koreański rośnie bardzo wolno i krzaczasto w odróżnieniu od jego amerykańskich krewniaków. Jest odporny na mrozy, ale nieznany w szerokiej uprawie.

SEKCJA 8

Położona jest w sąsiedztwie sekcji 7 i graniczy z nią poprzez kanał. Znaczną jej część zajmują wilgotne łąki z grupami olch, wierzb i jesionów wzdłuż wspomnianego kanału. W części wyżej położonej (od strony

sekcji 6a i 11) znajdują się kolekcje licznych gatunków tawuły (*Spiraea*) oraz klonów. Ponadto wysadzono tu niewielkie kolekcje pęcherznicy (*Physocarpus*), kłokoczki (*Staphylea*) i czeremchy (*Padus*).

Trasę zwiedzania najlepiej rozpocząć niedaleko miejsca, gdzie zakończyliśmy przegląd sekcji 7, a mianowicie od mostku betonowego na kanale pośród wilgotnych łąk.

Tuż za mostkiem z prawej strony rośnie niewielkie drzewo (około 10 m) wiązu drobnolistnego (*Ulmus parvifolia*) pochodzącego z Chin. Odznacza się drobnymi, skórzastymi i błyszczącymi liśćmi. Gatunek ten jest rzadko spotykany nawet w kolekcjach dendrologicznych.

Z jednej i drugiej strony drogi wysadzono nad kanałem kilka gatunków czeremchy. Rośnie tu czeremcha wirginijska (*Padus virginiana*) z Ameryki Północnej o kwiatach białych w niewielkich zwisających gronach i purpurowoczerwonych owocach. Wyrasta w krzewy do 3 m wysokie. Z lewej strony drogi zwracają uwagę silnie rosnące, drzewkowate okazy czeremchy zwyczajnej (*P. racemosa*), obficie okrywające się w początku maja zwisającymi gronami białych kwiatów. Czeremcha występuje licznie w Arboretum jako gatunek dziko rosnący, zwłaszcza na glebie wilgotnej i torfiastej.

Kilkanaście metrów za mostkiem, gdzie teren nieco się wznosi, rozpoczyna się bogata kolekcja tawuł (*Spiraea*). Rodzaj ten obejmuje około 80 gatunków krzewów występujących w umiarkowanej strefie półkuli północnej. Wiele z nich uprawia się od dawna w parkach i ogrodach jako efektowne i mało wymagające rośliny ozdobne. Ponadto w uprawie otrzymano liczne mieszańce i odmiany, często bardzo cenne i obficie kwitnące. Przykładem jest tu zwłaszcza tawuła wczesna (*S. arguta*) o drobnych, białych kwiatach, wcześnie zakwitających i obficie okrywających cienkie gałązki (*S. Thunbergii* × *multiflora*). Innym mieszańcem, bardzo często uprawianym w parkach i ogrodach, jest tawuła Van Houtte'a (*S. Vanhouttei*) nadzwyczaj obficie kwitnąca (*S. cantoniensis* × *S. trilobata*). W naszej kolekcji zebrano kilkadziesiąt gatunków i wiele odmian oraz mieszańców.

Z lewej i prawej strony drogi widzimy wysokie, silnie rosnące krzewy tawuły mongolskiej (*S. uratensis*) rzadko spotykanej w naszych parkach, ale bardzo dekoracyjnej. Z lewej strony, tuż za tawułą mongolską, rosną niskie, szerokie krzewy tawuły Małgorzaty (*S. Margaritae*) o różowych kwiatach zebranych w płaskie, okazałe kwiatostany. Kwitnie bardzo obficie w czerwcu. Jest także mieszańcem tawuły japońskiej i wspaniałej (*S. japonica* × *superba*).

Z prawej strony drogi widoczne jest niewysokie drzewko o szerokiej koronie, swobodnie rosnące wśród krzewów tawuły i forsycji. Jest to wiązowiec zachodni (*Celtis occidentalis*), drzewo północno-

33. Obficie kwitnący krzew tawuły mongolskiej (*Spiraea uratensis*) na sekcji 8

amerykańskie o niesymetrycznych, szorstkich liściach z długim, ostrym wierzchołkiem i drobnych, kulistych, żółtawobrązowych owocach. Osiąga znaczne rozmiary (do 30 m wysokości), jednak u nas najczęściej pozostaje niskim drzewem. Odporny na mrozy i czasem spotykany w parkach.

Tuż przy drodze rosną 3 niewysokie krzewy o ostro ząbkowanych lub nawet klapowanych liściach i różowych kwiatach zebranych w drobne grona. Jest to neilia porzeczkowa (*Neillia ribesoides*) z zachodnich Chin, rzadko u nas spotykana nawet w ogrodach botanicznych.

Bliżej skrzyżowania dróg, już pod koronami klonów srebrzystych, rosną krzewy kłokoczki (*Staphylea*). Najwspanialej rozrośnięty okaz to znana nam już z sekcji 3 kłokoczka trójlistkowa (*S. trifolia*) z Ameryki Północnej. Niedaleko rośnie także kłokoczka południowa (*S. pinnata*) występująca dziko w lasach południowo-wschodniej Polski. Odznacza się białymi kwiatami w zwisających, okazałych gronach (maj) i pięciolistkowymi liśćmi.

Na skrzyżowaniu dróg skręcamy w prawo (droga wysadzona

klonami srebrzystymi). Z prawej strony należy zwrócić uwagę na najpiękniejszy w Arboretum okaz topoli wielkolistnej (*Populus lasiocarpa*) znanej nam już z sekcji 2. Jest to równocześnie najstarsze drzewo tego oryginalnego gatunku w Arboretum. Liczy około 45 lat.

Pod koroną tej topoli rosną 2 krzewy różowca białego (*Rhodotypos kerrioides*) o liściach ostro piłkowanych i białych, dość dużych kwiatach pojedynczo osadzonych na gałązkach. Błyszczącoczarne, niewielkie owoce, złożone są z 4 pestkowców. Krzew ten pochodzi z Japonii oraz z Chin i czasem sadzony jest w parkach.

Mijamy z prawej strony duże grupy różnych tawuł (niskie i wysokie), a nieco głębiej widoczne także szerokie krzewy pęcherznicy (*Physocarpus*) o trójklapowych liściach i łuszczącej się korze na starszych gałęziach. Kwiaty podobne do tawuły, białe lub różowawe, zebrane w niewielkie baldachogrona. Owoce — szeleszczące po dojrzeniu, pęcherzowato rozdęte mieszki. Kilka gatunków tego rodzaju występuje w Ameryce Północnej i we wschodniej Azji. W naszej kolekcji rosną wysokie i szerokie krzewy pęcherznicy amurskiej (*P. amurensis*), silnie rosnące krzewy pęcherznicy kalinolistnej (*P. opulifolius*) i inne.

Przy drodze zwraca uwagę grupa niewysokich krzewów o trójklapowych liściach i łukowato przeginających się pędach. Jest to tawulec Tanaki (*Stephanandra Tanakae*), krzew z rodziny różowatych pochodzący z Japonii. W czerwcu ukazują się na gałązkach białe kwiaty zebrane w niewielkie baldachogrona. W jesieni liście przebarwiają się efektownie na czerwono lub pomarańczowo.

Nieco dalej przy drodze mijamy wysokie krzewy silnie rosnącej tawuły Wilsona (*Spiraea Wilsonii*) ze środkowych Chin o białych kwiatach w gęstych, kulistawych baldachogronach obficie pokrywających gałązki. Jest to oryginalny gatunek nieznany szerzej w uprawie.

Tuż obok rośnie wysokie drzewo dębu burgundzkiego (*Quercus cerris*), który występuje dziko w południowej Europie i w Małej Azji, a u nas jest czasem sadzony w parkach. Odznacza się eliptycznymi liśćmi z nieregularnie klapowanym brzegiem i dużymi, frędzelkowatymi miseczkami.

W pobliżu starej sosny czarnej rosną 2 niewysokie okazy pięknej jodły koreańskiej (*Abies koreana*) o krótkich, tępych igłach pokrytych od spodu kredowobiałym nalotem. W niektóre lata widzieć można na wierzchołkach tych drzewek oryginalne szyszki, zielone lub fioletowe, sterczące pionowo i rozpadające się po dojrzeniu.

Przy drodze rośnie kilka dużych, kępiastych krzewów złotlina japońskiego (*Kerria japonica*) o nagich zielonych pędach, ostro piłkowanych liściach i żółtych kwiatach pojedynczo osadzonych na końcach krótkich gałązek. Złotlin jest efektownym krzewem ozdobnym, od-

34. Wierzchołek jodły koreańskiej pokryty obficie licznymi szyszkami

pornym na mrozy. W parkach i ogrodach spotyka się czasem odmianę tego gatunku o kwiatach pełnych (*K. japonica 'Pleniflora'*).

Dochodząc do skrzyżowania dróg i kręgu mijamy na narożniku szeroko rozrośniętą kępę tawliny chińskiej (*Sorbaria assurgens*) o dużych, pierzastych liściach i okazałych wiechach kwiatów. Krzew ten rozrasta się szeroko za pomocą podziemnych rozłogów i odrośli korzeniowych. Jest wytrzymały na mrozy i na suszę. Bywa sadzony w parkach.

Z kręgu skręcamy w prawo i za kępą tawliny widzimy jeden z najpiękniejszych w Arboretum okazów cisa. Tworzy on tutaj drzewo około 12 m wysokie z szeroko ścielącymi się dolnymi gałęziami.

Nieco dalej rośnie przy drodze krzewiasty okaz klonu tatarskiego (*Acer tataricum*), który pochodzi z południowo-wschodniej Europy. Jego liście pięknie przebarwiają się jesienią na kolor czerwony. Jest odporny na suszę i na mrozy, czasem sadzony w parkach.

Za klonem tatarskim rośnie kilka młodych okazów jodeł. Jest wśród nich piękny egzemplarz jodły arizońskiej (*Abies arizonica*) o srebrzystych igłach, jodła nikko (*A. homolepis*) z Japonii o sztywnych igłach i efektownej sylwetce korony oraz niewielkie drzewo jodły kaukaskiej (*A. nordmanniana*), która w swojej ojczyźnie dorasta do 60 m wysokości, a u nas nierzadko można ją spotkać w parkach.

Należy zwrócić uwagę na jeszcze jeden egzemplarz jodły o srebrzystych, gęstych igłach i nieregularnej koronie (około 1,2 m wysokości). Jest to jodła szlachetna w odmianie błękitnej (*A. nobilis 'Glauca'*), jedna z najpiękniejszych jodeł, ale wrażliwa na mrozy i u nas bardzo słabo rosnąca. Pochodzi z zachodniej Ameryki Północnej.

Grupa sosen rosnąca tuż za jodłą szlachetną to północnoamerykańska sosna wydmowa (*Pinus contorta* var. *Murrayana*) o charakterystycznie, drobno spękanej korowinie. Jest odporna na mrozy, jednak mało u nas znana w uprawie.

W głębi widoczna jest potężna topola czarna (*Populus nigra*) z zamierającą już koroną.

Przy drodze, za sosną wydmową, rosną szerokie krzewy jałowca sawiny (*Juniperus sabina*), który występuje w górach południowej i środkowej Europy aż po Kaukaz i Syberię. W Polsce rośnie dziko tylko w Pieninach. Nieco dalej od drogi widoczne są szerokie krzewy jałowca chińskiego w odmianie płożącej (*J. chinensis 'Pfitzeriana'*), który także ma łuskowate igły ściśle przylegające do gałązek. Jest to jeden z najpiękniejszych jałowców, bardzo odporny na mrozy i często sadzony w parkach i ogrodach.

Tutaj rozpoczyna się bogata kolekcja klonów (przechodzi także na lewą stronę drogi — sekcja 11). Rodzaj ten obejmuje około 115

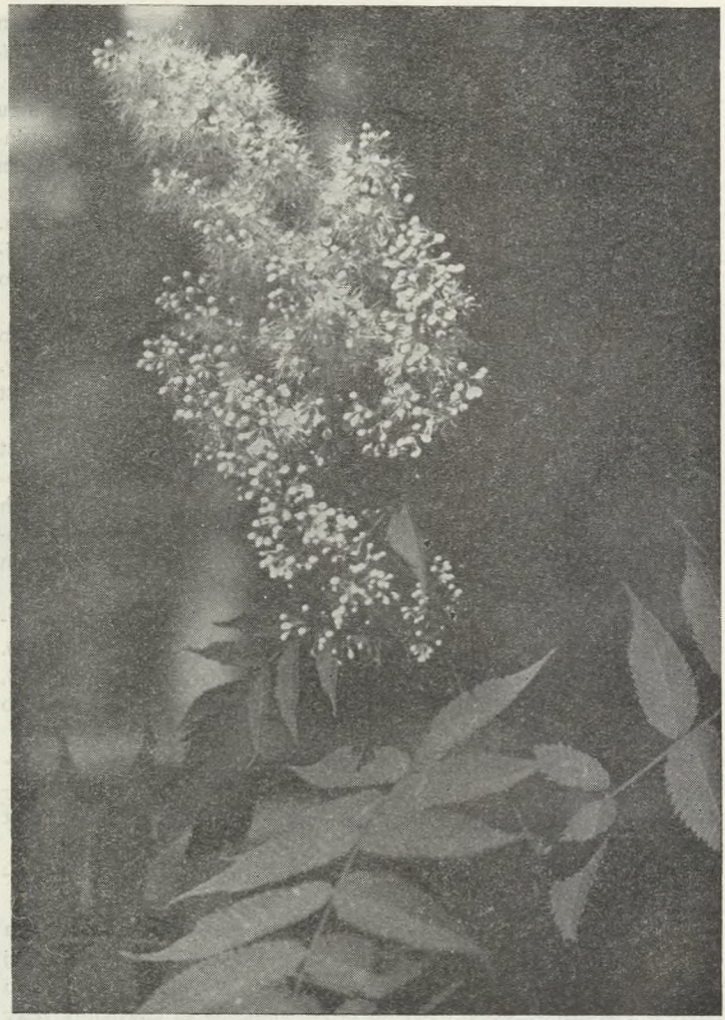

35. Tawlina chińska (*Sorbaria assurgens*)

36. Grupy drzew i krzewów iglastych w pobliżu zamku, w szacie zimowej

gatunków o niezwykle szerokiej skali zmienności liści. Wśród nich jest wiele bardzo efektownych drzew i krzewów ozdobnych, często sadzonych w parkach. Wszystkie klony odznaczają się intensywnym przebarwieniem liści w jesieni na różne odcienie kolorów żółtych, pomarańczowych i czerwonych.

Blisko drogi, za jałowcem sawińskim, rośnie krzewiasty, niewielki okaz północnoamerykańskiego klonu wielkolistnego (*Acer macrophyllum*) o bardzo dużych, 3 - 5-klapowych liściach. Niestety jest on wrażliwy na mrozy i nie może być u nas szerzej uprawiany. Młode egzemplarze tego gatunku rosną nieco dalej, również blisko drogi.

Obok rośnie klon włoski (*A. opalus*) o tępo klapowanych liściach, podobny do naszego jawora (*A. pseudoplatanus*), tylko słabo rosnący (najczęściej krzewiasto). Pochodzi z południowej Europy.

W głębi tej sekcji rosną krzewy południowoeuropejskiego klonu

francuskiego (*A. monspessulanum*) o małych, trójklapowych liściach. Gatunek ten jest blisko spokrewniony z naszym klonem polnym (*A. campestre*) i również wyrasta w niewysokie drzewa. Klon trójklapowy (*A. Buergerianum*) z Japonii i wschodnich Chin rośnie u nas tylko krzewiasto. Odznacza się drobnymi 3-klapowymi liśćmi. Jest wrażliwy na mrozy i rzadki nawet w ogrodach botanicznych.

Klon pensylwański (*A. pennsylvanicum*) należy do grupy gatunków o kwiatach rozdzielnopłciowych i dwupiennych, to znaczy męskich i żeńskich na osobnych drzewach. Bardzo oryginalna jest gładka, jasno paskowana kora na pniu i gałęziach. Kwiaty i owoce zebrane są w długie, zwisające grona. Rosną tu dwa drzewkowate okazy tego gatunku (męski i żeński).

Nieco dalej przy drodze mijamy jeszcze grupę kilku gatunków tawuły. Jest wśród nich duży krzew tawuły kantońskiej (*Spiraea cantoniensis*) o białych kwiatach w drobnych podbaldaszkach. Pochodzi z Chin, odznacza się odpornością na mrozy i jest bardzo efektowna.

Obok rosną również wysokie krzewy tawuły Veitcha (*S. Veitchii*) o silnych, łukowato zwisających pędach i białych kwiatach. Także pochodzi z Chin i jest odporna na mrozy. W uprawie szerzej nieznana.

SEKCJA 9

Położona jest w pobliżu zamku i od strony zachodniej przylega do granicy Arboretum (ul. Zamkowa). Z wielu miejsc na tej sekcji widoczne jest Jezioro Kórnickie, a także las za jeziorem zwany Zwierzyńcem. W obrębie tej sekcji znajduje się stary staw, dzisiaj już zanieczyszczony, który jest pozostałością po ogrodzie francuskim z XVIII w.; kiedyś miał on bezpośrednie połączenie kanałem z jeziorem. Cały teren sekcji 9 jest wyżej położony i warunki glebowe dla drzew i krzewów są tu bardzo dobre. Znaczną część tej sekcji od strony granicy Arboretum zajmują grupy drzew krajowych, przede wszystkim olch, jesionów, klonów, jaworów, buków i grabów. W części przedzamkowej rosną liczne drzewa i krzewy iglaste tworzące malownicze grupy.

Zwiedzanie tej sekcji rozpoczynamy od skrzyżowania dróg w głównej alei lipowej, gdzie schodzą się sekcje 9, 10, 13 i 14. Będziemy się stąd posuwali drogą ku stawkowi, mając po prawej stronie sekcję 9 i widoczny w głębi zamek, a po lewej sekcję 13.

Na trójkątnym skrawku sekcji 9 rosną stare drzewa orzechów czarnych (*Juglans nigra*), najstarsze w Arboretum, liczące około 120 lat. Pnie pokryte są głęboko bruzdowaną, czarną korowiną, niektóre

37. Kwitnący krzew magnolii pośredniej (*Magnolia Soulangeana*) na sekcji 10, w pobliżu zamku

już mocno wypróchniałe. W jesieni można zauważyć na gałęziach liczne owoce podobne do orzecha włoskiego. Orzechy mają grubą skorupę i nieduże, trudne do wyjęcia jądro. Drewno czarnego orzecha o ciemnobrązowym zabarwieniu jest cenione w meblarstwie.

Pomiędzy drzewami orzechów rośnie grupa świerków serbskich (*Picea omorica*) o pięknej, wysmukłej sylwetce. Gatunek ten pochodzi z gór Bośni i jest odporny na niskie temperatury. W ostatnich latach drzewa tego świerka są niszczone przez bliżej nieznaną chorobę. Także i w naszym Arboretum zginęło wiele pięknych egzemplarzy.

Dochodzimy do następnego skrzyżowania dróg w pobliżu wspomnianego już stawku. Przy tym skrzyżowaniu rośnie największy w Arboretum okaz buka zwyczajnego o liściach postrzępionych (*Fagus silvatica 'Laciniata'*). Jest to odmiana spotykana w wielu parkach.

Skręcamy teraz w wąską dróżkę pod koroną buka strzępolistnego, tak że stawek pozostanie po lewej ręce. Dróżka prowadzi poprzez fragment lasu liściastego, między pniami wysokich jesionów, buków, klonów, lip, grabów i jaworów. Z prawej strony (kilkanaście metrów od tej dróżki) rośnie duża grupa skrzydłoorzecha (*Pterocarya fraxinifolia*). Poznaliśmy już ten gatunek na sekcji 6b. Tutaj wyrasta on w drzewa ponad 30 m wysokie, liczące około 120 lat. Są to najstarsze okazy w Kórniku i jedne z pierwszych, jakie zostały posadzone w kraju.

Wychodzimy na drogę w pobliżu parkanu i skręcamy w prawo w kierunku zamku. Mijamy dużą grupę wysokich świerków srebrnych (*Picea pungens 'Argentea'*) rosnących z jednej i drugiej strony drogi. Za świerkami z prawej strony, na skraju niewielkiej polanki, wysadzono wiele młodych drzew iglastych. Są tu jodły, sosny i świerki (różne gatunki). W głębi widoczne starsze okazy różnych drzew iglastych. Zwracają uwagę drzewa choiny kanadyjskiej (*Tsuga canadensis*) o drobnych igłach i szyszkach. Obok rośnie dość wysokie drzewo daglezji (*Pseudotsuga taxifolia*).

Tuż na skraju grupy drzew iglastych widoczna jest oryginalna odmiana świerka pospolitego o gęstej walcowatej koronie, ugałęzionej do samej ziemi. Jest to nowa, nieznana odmiana znaleziona we Fredrowie przez A. Wróblewskiego i stamtąd przywieziona do Kórnika (*Picea excelsa 'Fredrowiana'*).

Obok, bliżej drogi, rośnie najpiękniejszy w Arboretum okaz świerka serbskiego (*Picea omorica*) o wąskiej koronie z obwieszonymi gałęziami. Mijamy ten świerk, a za nim należy zwrócić uwagę na inną karłowatą odmianę świerka pospolitego (*Picea excelsa 'Microsperma'*) o szerokiej, bardzo gęstej koronie i drobnych gałązkach. Jest to jedna z bardzo wielu odmian karłowatych naszego świerka, który odznacza się pod tym względem ogromną zmiennością.

38. Grusza wierzbolistna o wąskich, lancetowatych liściach pokrytych szarym kutnerem. Kwiaty podobne do gruszy polnej

Z lewej strony drogi, nad fosą, widoczne jest w głębi samotne drzewo jodły greckiej (*Abies cephalonica*). Gatunek ten, dziko rosnący w południowo-wschodniej Europie, jest często spotykany w starych parkach. Szczególnie piękne są młode drzewka, kiedy zachowują pełne ugałęzienie od samej ziemi.

Dochodzimy do części przedfrontowej zamku. Tu zwracają uwagę przede wszystkim dwa symetrycznie posadzone, duże okazy magnolii pośredniej (*Magnolia Soulangeana*), które wczesną wiosną (kwiecień) przed rozwojem liści okrywają się bogato okazałymi kielichami różowawych kwiatów. Jest to jedna z najpiękniejszych magnolii, powszechnie sadzona w wielu krajach o łagodnym klimacie. U nas dość odporna na mrozy, jednak często przemarzają jej pąki kwiatowe i wówczas krzew nie kwitnie.

Nad fosą rośnie stare drzewo gruszy wierzbolistnej (*Pirus salicifolia*) o szerokiej, kopulastej koronie ze zwisającymi gałęziami: Wąskie, szarokutnerowate liście podobne są do wierzbowych i stąd rozpowszechniło się błędne przekonanie, że jest to grusza szczepiona na wierzbie (zwana potocznie „gruszką na wierzbie"). Gatunek ten pochodzi z Kaukazu, jest odporny na mrozy i czasem spotykany w parkach.

39. Pucharowate kwiaty magnolii pośredniej (*Magnolia Soulangeana*) zakwitają wcześnie na wiosnę

W pobliżu magnolii rośnie niewysoki, krzewiasty okaz cisa pospolitego o igłach żółtych (*Taxus baccata 'Aurea'*). Tę odmianę otrzymano w Arboretum Kórnickim w okresie międzywojennym. Złocistożółty kolor igieł jest szczególnie intensywny w okresie wzrostu młodych pędów (maj—czerwiec).

Przy magnolii skręcamy w prawo na główną aleję. Z prawej strony wśród drzew i krzewów iglastych zwracają uwagę piękne okazy różnych odmian pokrojowych i barwnych żywotnika zachodniego. Rośnie tu odmiana żółtawa (*Thuja occ. 'Lutescens'*) o gęstej koronie, wysokości około 6 m i żółtawo zabarwionych gałązkach.

Nieco dalej od drogi rośnie odmiana Hoveya (*Th. occ. 'Hoveyi'*) o kulistej koronie z wachlarzowatymi gałęziami ustawionymi pionowo.

Z prawej i lewej strony widoczne są smukłe, słupowe sylwetki odmiany kolumnowej (*Th. occ. 'Columna'*). Są to najpiękniejsze okazy w Arboretum mierzące do 10 m wysokości. Ich regularnie kolumnowe

korony nie są wynikiem przycinania, lecz naturalną cechą tej odmiany. Została ona wyhodowana w Młynianach na Słowacji, a rozpowszechniona w uprawie przez szkółki L. Spätha w Berlinie. Często sadzona w parkach i na cmentarzach.

Obok rosną podobne kolumnowe żywotniki tylko o gałązkach złocistożółtych. Jest to odmiana złocista (*Th. occ.* '*Aurescens*') otrzymana w Kórniku w 1932 r. i wprowadzona do uprawy przez szkółki tutejszego Zakładu. Należy do najpiękniejszych barwnych form żywotnika zachodniego. Wśród oglądanej grupy drzew iglastych rosną liczne krzewy cisów. Na szczególną uwagę zasługuje cis irlandzki złocisty (*Taxus baccata* '*Fastigiata Aurea*') o zwartej, kolumnowej koronie i żółtawych igłach. Rośnie bardzo wolno, ale jest stosunkowo odporny na mrozy. Odmiana cenna, lecz rzadko spotykana w uprawie. Drugi okaz, jeszcze piękniejszy, rośnie symetrycznie po przeciwnej stronie drogi (sekcja 10).

Wśród cisów z prawej strony, tuż przy wysokiej kolumnie żywotnika (*Th. occ.* '*Columna*'), rośnie jedyny w Arboretum, niewielki krzew sośnicy japońskiej (*Sciadopitys verticillata*) o długich, szerokich i płaskich igłach tworzących na końcach przyrostów rocznych charakterystyczne okółki. W swojej ojczyźnie, a także w okolicach o łagodniejszym klimacie, gatunek ten wyrasta w drzewa. W Polsce piękne okazy można spotkać w niektórych parkach dolnośląskich (Wrocław, Wojsławice). W Kórniku sośnica niestety przemarza i rośnie bardzo słabo.

SEKCJA 10

Położona jest w bezpośrednim sąsiedztwie sekcji 9, po drugiej stronie głównej alei biegnącej od zamku w kierunku południowym. Obejmuje teren wyżej położony (przy alei głównej), gdzie rosną liczne stare drzewa liściaste (buki, lipy, graby, jesiony, orzechy, klony itp.) i malownicze grupy drzew iglastych wysadzane tu w latach 1926 - 1936 oraz teren niskich łąk przylegających do głównego kanału. Przegląd ważniejszych drzew i krzewów zaczynamy w części przedzamkowej, przy wspomnianych już pięknych okazach magnolii pośredniej (*Magnolia Soulangeana*) i gruszy wierzbolistnej (*Pirus salicifolia*). Ponadto rosną tutaj okazy tych samych odmian żywotnika, z którymi zapoznaliśmy się już z drugiej strony drogi na sekcji 9.

Uwagę wszystkich zwiedzających zwraca natomiast potężny buk (*Fagus silvatica*) o bardzo szerokiej, rozłożystej koronie i niskim, gru-

bym pniu. Dolne konary wsparte są drewnianymi słupami, gdyż łamią się pod własnym ciężarem. Jest to najpiękniejszy okaz buka w Arboretum. Jego wiek ocenia się na około 200 - 250 lat. Pod rozłożystą koroną buka rozrasta się bluszcz pospolity (*Hedera helix*) tworząc zwarty kobierzec. Dawniej wspinał się także i na pień buka, jednak pędy wspinające zmarzły podczas ostatnich surowych zim.

Z prawej strony buka wyrastają strzeliste sylwetki wspaniałych świerków srebrnych (*Picea pungens 'Argentea'*), tworzące najpiękniejszą bodaj grupę tych drzew w Arboretum. Tak zwany świerk srebrny lub srebrzysty jest odmianą ogrodową północnoamerykańskiego gatunku — świerka kłującego (*P. pungens*), który odznacza się wysoką wytrzymałością na mrozy oraz odpornością na suszę. Świerki srebrne rozmnaża się najczęściej przez szczepienie. Przy mnożeniu z nasion otrzymuje się materiał niejednolity, jakkolwiek są wśród siewek okazy o pięknym srebrzystym zabarwieniu igieł.

W prawo od grupy świerków srebrnych ciągnie się wzdłuż głównej alei duża skupina różnych drzew i krzewów iglastych, dochodząca aż do poprzecznej drogi biegnącej skrajem wilgotnych łąk. Na pierwszym planie widzimy liczne, wąskie kolumny znanych nam już odmian żywotnika zachodniego — kolumnowej i złocistej. W głębi rosną wysokie drzewa żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis*) i żywotnika olbrzymiego (*Th. gigantea*). W części środkowej tej skupiny zwraca uwagę grupa kilku wspaniałych okazów świerka serbskiego (*Picea omorica*). Już blisko łąk i przy drodze, na którą za chwilę skręcimy w lewo z alei głównej, rosną świerki srebrzyste, a wśród nich największe okazy szpilkowatej odmiany cyprysika groszkowego (*Chamaecyparis pisifera 'Squarrosa'*) o drobnych, igiełkowatych, sinozielonych szpilkach. Jest to tzw. forma młodociana, czyli utrwalone stadium młodej siewki, kiedy to igły nie są łuskowate, lecz szpilkowate. Ta oryginalna i efektowna odmiana jest bardzo często sadzona w parkach, lecz tylko w wilgotnym i łagodnym klimacie drzewa osiągają większe rozmiary.

Na trawniku między grupą drzew iglastych a główną aleją rosną pojedyncze drzewa liściaste. Wśród nich znajduje się stary okaz orzecha czarnego (*Juglans nigra*), piękny egzemplarz orzesznika gorzkiego (*Carya cordiformis*) o drobnych, kulistych lub wydłużonych owocach z gorzkim jądrem oraz dwa duże drzewa jesiona amerykańskiego (*Fraxinus americana*), które rosną na narożniku blisko skrzyżowania dróg. W wielu krajach Europy, a także w Polsce, sadzi się przy drogach, w parkach, a nawet w lasach jesion pensylwański (*F. pennsylvanica*) i jego najczęściej nazywa się niesłusznie amerykańskim. Właściwy jesion amerykański, którego tu właśnie widzimy, jest drzewem bardzo

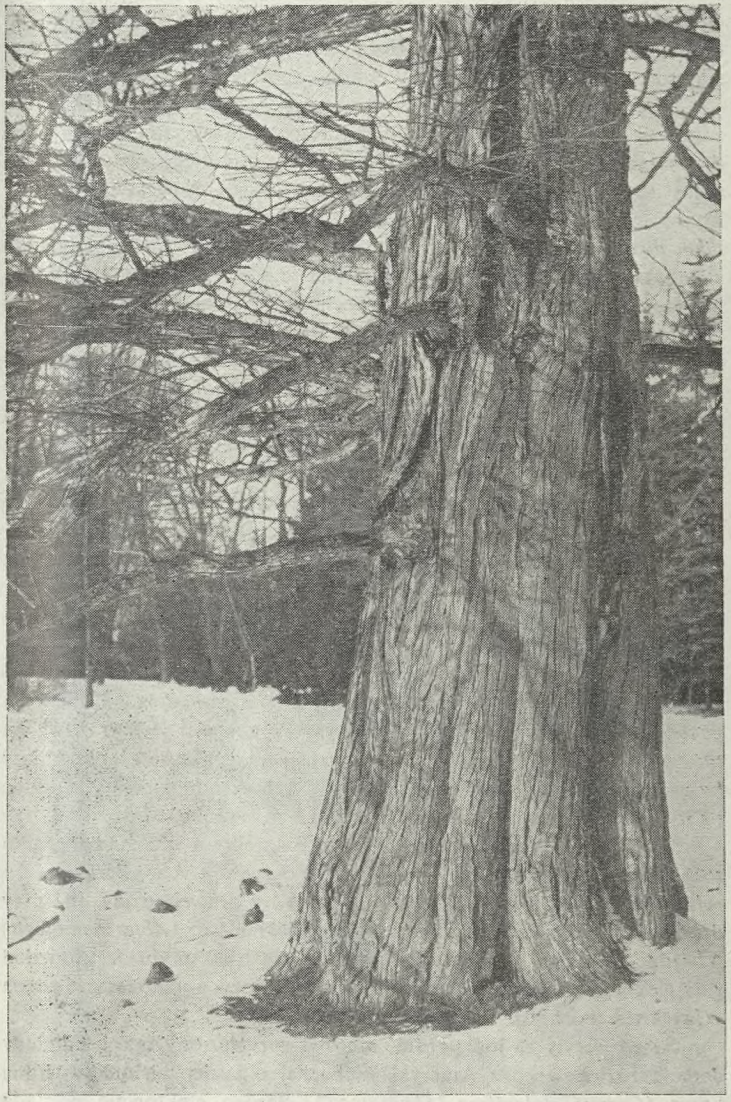

40. Nasada pnia cypryśnika błotnego na sekcji 14. Z lewej strony wystające spod śniegu korzenie oddechowe

dekoracyjnym, o liściach wspaniale przebarwiających się w jesieni na kolor purpurowy i żółty. Osiąga znaczne rozmiary (do 40 m) i charakteryzuje się szeroką koroną. Niestety rzadko spotykany w uprawie.

Skręcamy teraz w lewo i dochodzimy do otwartej przestrzeni łąk z prawej strony (sekcja 14). Mijamy z lewej opisywaną wyżej grupę drzew iglastych. Wśród szerokiej kępy cisa pospolitego wyrasta oryginalne drzewo iglaste o walcowatej koronie i wysokim prostym pniu pokrytym czerwonobrunatną korowiną. Jest to cypryśnik błotny (*Taxodium distichum*) o miękkich, jasnozielonych igłach, które opadają na zimę wraz z bocznymi pędami. W jesieni przybierają piękne czerwonobrunatne zabarwienie. Cypryśnik pochodzi z południowo-wschodniej Ameryki Północnej. Rośnie w dolinach rzek na glebach bagnistych i zalewanych wodą przez dłuższe okresy roku. W tych warunkach drzewo wytwarza specjalne korzenie oddechowe (pneumatofory), które są zbudowane z luźnej tkanki, wyrastają ponad powierzchnię wody i służą do zaopatrywania w powietrze systemu korzeniowego rozrastającego się w bagnistej glebie. Okaz cypryśnika, który tutaj widzimy, rośnie na glebie suchej, piaszczystej i pneumatoforów nie tworzy (tylko nieliczne od strony łąki i nieznacznie wystające ponad powierzchnię gleby). Natomiast wspaniałe pneumatofory wytworzył cypryśnik widoczny stąd na wilgotnej łące (sekcja 14). Obydwa drzewa liczą około 140 lat i zostały tu posadzone przez Tytusa Działyńskiego. Są prawdopodobnie najstarszymi okazami cypryśników w Polsce.

Za szerokim cisem, za którym rośnie cypryśnik, widoczna jest wysoka, strzelista korona jodły olbrzymiej (*Abies grandis*). Gatunek ten pochodzi z zachodnich terenów Ameryki Północnej i jest wrażliwy na mrozy. Odznacza się bardzo szybkim wzrostem i osiąga potężne rozmiary (w swojej ojczyźnie do 90 m wysokości). W Arboretum rosną liczne młode okazy, lecz ten jest największy (około 15 m wysokości).

Nieco dalej mijamy dużą grupę świerków srebrzystych. Na narożniku rośnie szeroki krzew leszczyny pospolitej o zwisających gałęziach (*Corylus avellana 'Pendula'*). Skręcamy w lewo i z prawej strony, tuż przy drodze, mijamy samotnie rosnący okaz jodły nikko (*Abies homolepis*) o bardzo regularnej koronie i srebrzystych igłach od spodu. Jest to jedna z najpiękniejszych jodeł, bardzo odporna na mrozy, a mało jeszcze znana w uprawie. Pochodzi z Japonii.

Nieco ukryty za jodłą rośnie szeroko rozgałęziony krzew odmiany derenia rozłogowego z Ameryki Północnej o jasnej, zielonkawożółtej korze (*Cornus stolonifera 'Flaviramea'*). Bardzo efektownie wygląda w okresie bezlistnym.

Za jodłą nikko przy drodze zwraca uwagę purpurowolistna odmiana berberysu zwyczajnego (*Berberis vulgaris 'Atropurpurea'*) o liściach

41. Aleja lipowa jenerałowej Zamoyskiej, w szacie zimowej. Aleja stanowi granicę między sekcjami 11 i 12

ciemnopurpurowych, szczególnie intensywnie zabarwionych w okresie rozwijania na wiosnę.

Kilka kroków dalej rosną dwa niewysokie krzewy oryginalnego jaśminowca baldaszkowego (*Philadelphus cymosus 'Norma'*) o dużych, czystobiałych kwiatach z płasko rozpostartymi płatkami. Jaśminowiec ten jest mieszańcem wyhodowanym we Francji, rzadko jednak spotykanym u nas w uprawie.

Z jednej i drugiej strony drogi rosną liczne krzewy różnych gatunków i odmian jaśminowców. Z niektórymi spotkaliśmy się już na innych sekcjach (3, 7). Jaśminowce odznaczają się obfitym kwitnieniem i są odporne na mrozy. Należą do najczęściej uprawianych krzewów ozdobnych. Jest jednak wiele wartościowych gatunków i odmian nieznanych w szerokiej uprawie lub po prostu zapomnianych.

Z prawej strony drogi teren obniża się dość gwałtownie i przechodzi w podmokłe łąki, zarośnięte w tej części krzewami derenia białego (*Cornus alba*), który rozrasta się bardzo szeroko dzięki pokładającym się i zakorzeniającym pędom. Z biegiem lat powstają duże kępy, bardzo malownicze zimą ze względu na intensywnie czerwony kolor pędów. W Arboretum Kórnickim derenie, a zwłaszcza syberyjski dereń biały, znajdują doskonałe warunki dla swego wzrostu (wilgotne, torfiaste łąki) i stąd na wielu sekcjach spotykamy ich szeroko rozrastające się zarośla.

Nad brzegiem łąk (z prawej strony drogi) rosną potężne drzewa jesionów, wiązów szypułkowych oraz olch, które również wymagają gleb wilgotnych. Z lewej strony drogi ponad krzewami jaśminowców wznoszą się także korony wysokich grabów, klonów, jaworów, lip i jesionów. Z drzew obcych rosną tutaj stare okazy czarnych orzechów (*Juglans nigra*), a bliżej zamku zasługują na uwagę dwie lipy obok siebie rosnące. Jest to potężna lipa srebrzysta (*Tilia tomentosa*), największa w Arboretum i może także w Polsce oraz niższa od niej, ale również stara lipa krymska (*T. euchlora*). Lipa srebrzysta, zwana także węgierską, pochodzi z południowo-wschodniej Europy. Odznacza się szybkim wzrostem, liście od spodu są szarosrebrzyste, podobnie jak młode pędy, a kremowe, bardzo silnie pachnące kwiaty rozwijają się dopiero w połowie lipca. Drzewo to spotyka się u nas w miastach, rzadziej przy drogach. W Arboretum Kórnickim sadzona była już w czasach Tytusa Działyńskiego, a więc przed około 130 laty.

Lipa krymska jest mieszańcem lipy drobnolistnej i kaukaskiej (*T. dasystyla*). Odznacza się błyszczącymi liśćmi, kwitnie także późno (lipiec) i doskonale rośnie w warunkach miejskich. Jest powszechnie stosowana do obsadzania ulic i dróg. Nie zawiązuje nasion (owoce płonne) i rozmnaża się w szkółkach przez okulizację.

Położona jest na wschodnim brzegu dużego stawu pośrodku Arboretum. Teren tylko przy stawie niżej położony, natomiast od strony sekcji 12 wyższy i o glebie piaszczystej. Znajduje się tutaj część kolekcji klonów przy drodze graniczącej z sekcją 8 oraz kolekcja lip przy kanale doprowadzającym wodę do stawu. Ponadto wysadzono tutaj niewielką kolekcję krzewów zwanych obielami (*Exochorda*) i dużą grupę różnych drzew iglastych. Znaczną powierzchnię tej sekcji (o wilgotniejszej glebie) zajmuje stary drzewostan liściasty złożony z olch, buków, lip, jesionów, klonów i grabów.

Granicę z sekcją 12 stanowi droga wysadzona na całej długości lipami wielkolistnymi (*Tilia platyphyllos*) i drobnolistnymi (*T. cordata*). Drzewa posadzone zostały bardzo gęsto obok siebie (1 m) i w takich warunkach wyrosły wysoko, tworząc gonne pnie i jednostronnie (na zewnątrz) rozwinięte korony. Wnętrze alei, latem zawsze cieniste, stwarza wrażenie wysokiego gotyckiego sklepienia wspartego na gęstej kolumnadzie pni. Aleja została wysadzona w początku lat osiemdziesiątych ubiegłego wieku i dawniej nazywana była aleją Jenerałowej Zamoyskiej[1].

Przegląd szczegółowy drzew i krzewów rozpoczynamy od wschodniego brzegu stawu. Będziemy się posuwali drogą między sekcją 11 i 8 w kierunku wschodnim (oddalając się od stawu). Nad stawem rosną malownicze grupy starych olch. Pod nimi wysadzono w ostatnich latach (przy drodze i w głębi) duże skupiny azalii pontyjskiej (*Rhododendron luteum*). Krzewy nie zdążyły się jeszcze rozrosnąć, ale w drugiej połowie maja obficie pokrywają się żółtymi, silnie pachnącymi kwiatami.

W niewielkiej odległości od stawu, tuż przy drodze, rośnie potężne drzewo buka o bardzo szerokiej, wysoko osadzonej koronie i gładkim, grubym pniu. Obok buka przy zamku jest to największy okaz tego pięknego drzewa w naszym Arboretum. Jego wiek ocenia się na około 200 lat. Osiągnął 32 m wysokości i 109 cm średnicy pnia.

Za kępą wysokich drzew rozpoczyna się kolekcja klonów. Z bardzo licznych gatunków wymienić należy następujące: klon głogolistny (*Acer crataegifolium*) pochodzący z Japonii, gdzie w lasach wyrasta w niewysokie drzewka (do 10 m). U nas rośnie krzewiasto. Odznacza się drobnymi, ostro klapowanymi liśćmi, czerwonawymi gałązkami i gładką, biało paskowaną korą na pniu. Jest nieco wrażliwy na mrozy. Klon okrągłolistny (*A. circinatum*) pochodzi z Ameryki Północnej. Tutaj rosną naj-

[1] Generałowa Jadwiga z Działyńskich Zamoyska (1830 - 1923) — siostra Jana Działyńskiego i matka Władysława Zamoyskiego, ostatniego właściciela Kórnika.

42. Różanecznik żółty (*Rhododendron luteum*)

piękniejsze okazy tego gatunku (blisko drogi), dorastające do 5 m wysokości. Liście wspaniale przebarwiają się jesienią na kolor czerwony. Klon trójlistkowy (*A. nikoense*) pochodzi z Japonii, gdzie w lasach wyrasta w drzewa. U nas tworzy tylko krzewy lub niewysokie drzewka (do 5 m). Liście bardzo oryginalne trójlistkowe, owłosione, w jesieni szkarłatnoczerwone. Jest dość odporny na mrozy, nieznany jednak w szerokiej uprawie. Klon japoński (*A. japonicum*) rośnie także blisko drogi. Odznacza się pięknymi, okrągłymi liśćmi z licznymi (7 - 11) ostrymi klapami. W jesieni przybierają one barwę intensywnie szkarłatnoczerwoną. Jeden z najefektowniejszych klonów wschodnioazjatyckich, stosunkowo odporny na mrozy.

Dalej od drogi rosną duże okazy znanego nam już klonu japońskiego o pierzastych liściach (*A. cissifolium*), klonu wielkolistnego (*A. macrophyllum*) oraz japońskiego również klonu Miyabe (*A. Miyabei*) o owłosionych pędach, korkowatych gałązkach i dużych, 5-klapowych liściach. Ten ostatni gatunek, tylko tutaj w Arboretum reprezentowany, jest niemal nieznany w uprawie.

Za kolekcją klonów zwrócić należy uwagę na szeroką kępę skrzydłoorzecha kaukaskiego (*Pterocarya fraxinifolia*), gatunku znanego nam już z sekcji 6b i 9.

Nieco dalej, tuż przy drodze, rośnie stare drzewo północnoamerykańskiego dębu błotnego (*Quercus palustris*), o niewielkich liściach z wąskimi, głęboko wciętymi klapami, które w jesieni przebarwiają się wspaniale na kolor czerwony. Gatunek ten jest blisko spokrewniony z dębem czerwonym (*Q. borealis*); w uprawie spotykany rzadziej.

W głębi na łące, poza grupą wysokich drzew, rosną wspomniane już wyżej obiele (*Exochorda*). Są to krzewy z rodziny różowatych, o białych, dość dużych kwiatach zebranych w wyprostowane grona. Kwitną w końcu maja lub w czerwcu, zwykle bardzo obficie. Są odporne na mrozy i nadzwyczaj efektowne. Z Chin pochodzą: obiela wielkokwiatowa (*E. racemosa*) i podobna do niej obiela Giralda (*E. Giraldii*), natomiast z Azji środkowej obiela Korolkowa (*E. Korolkowii*). Wszystkie 3 gatunki są reprezentowane w kolekcji.

Za grupą wysokich buków skręcamy z kręgu w prawo i wchodzimy w znaną nam już gęstą aleję lipową. Poprzez pnie widoczna jest z prawej strony duża grupa drzew iglastych, ciągnąca się pasem wzdłuż alei lipowej aż do kolekcji lip. W grupie tej rosną rzadkie w Arboretum i piękne okazy takich gatunków, jak na przykład znana nam już z innych sekcji japońska jodła nikko (*Abies homolepis*), która tutaj osiągnęła około 18 m wysokości. Jest to największe drzewo tego gatunku w Arboretum i prawdopodobnie najstarsze w Polsce (około 40 lat). Obok rośnie wysoki modrzew polski (*Larix polonica*) wyhodowany z nasion zebranych

43. Kwitnący krzew obieli wielkokwiatowej (*Exochorda racemosa*) na sekcji 11

w 1922 r. z drzew na górze Chełmowej[1]. Żywotnikowiec japoński (*Thujopsis dolabrata*) osiągnął tu około 4,5 m wysokości. Jest to największy i najstarszy okaz tego gatunku w Arboretum. Rośnie tu także wspaniały egzemplarz japońskiej jodły Veitcha (*Abies Veitchii*) o wąskiej koronie i srebrzystych igłach od spodu. Mierzy około 16 m wysokości i obradza szyszki. Nieznany u nas w uprawie żywotnik japoński (*Thuja Standishii*) osiągnął tu 7 m wysokości. Łuski od spodu znaczone są białym nalotem. Rośnie tu wreszcie jedyny w Arboretum okaz sosny rumelijskiej (*Pinus peuce*), która pochodzi z gór Półwyspu Bałkańskiego i jest podobna do amerykańskiej wejmutki (*P. strobus*). Jej igły są miękkie, zebrane po 5 w pęczku, a szyszki wydłużone, o miękkich, szerokich łuskach.

Kolekcja lip obejmuje kilkanaście (około 15) gatunków. Została tu wysadzona w latach dwudziestych i trzydziestych, tak że drzewa liczą około 40 lat. Niektóre z nich osiągnęły pokaźne rozmiary, np. kilka egzemplarzy lipy srebrzystej. Na świecie znanych jest około 30 gatunków lip w umiarkowanej strefie Europy, Azji i Ameryki. W naszych warunkach

[1] Rezerwat modrzewia polskiego w Górach Świętokrzyskich.

44. Gronowate kwiatostany obieli Giralda (*Exochorda Giraldii*)

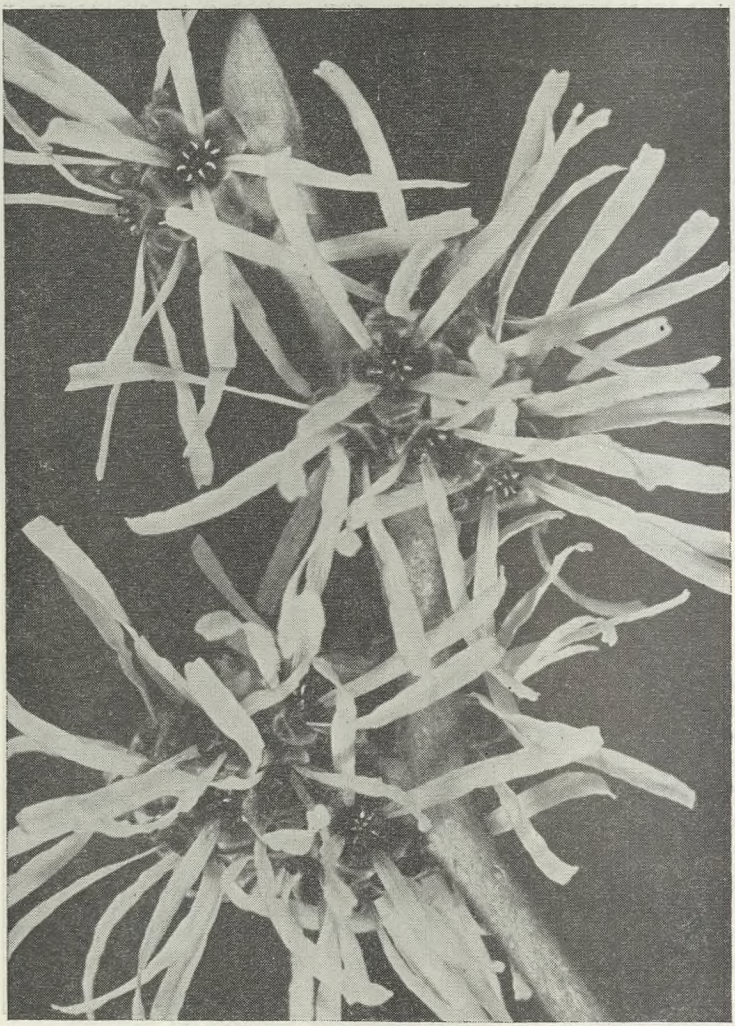

45. Kwiaty oczaru miękkowłosego (*Hamamelis mollis*) o długich, wstęgowatych płatkach rozwijają się w zimie lub wczesną wiosną

klimatycznych można z powodzeniem uprawiać liczne gatunki obce (azjatyckie i amerykańskie). Lipy są cennymi drzewami parkowymi, przydrożnymi oraz nadają się do zadrzewień miejskich i osiedlowych. Znana jest powszechnie wysoka wydajność nektarowa kwiatów lip, które gromadnie odwiedzają pszczoły. Niektóre gatunki są pod tym względem szczególnie cenne, jak np. nieznana u nas w uprawie lipa Maksimowicza (*Tilia Maximowicziana*). Brak miejsca nie pozwala na szczegółowe omówienie wszystkich, rosnących w kolekcji gatunków. Wspomnimy tylko najważniejsze. Wymieniona wyżej lipa Maksimowicza pochodząca z Japonii reprezentowana jest w kolekcji przez kilka okazałych drzew wysokości około 10 m. Liście jej są od spodu szarokutnerowate. Kwiaty jasnożółte, bardzo silnie pachnące, zakwitają w lipcu.

Lipa mongolska (*T. mongolica*) pochodzi z północnych Chin i Mongolii. Ma drobne, słabo klapowane liście (wyjątek wśród lip) z kępkami rudych włosków w kątach nerwów i drobne białe kwiaty rozwijające się w połowie lipca. Jest blisko spokrewniona z naszą lipą drobnolistną (*T. cordata*) i podobna do niej. W kolekcji rosną 2 egzemplarze wysokości około 8 m. Lipa japońska (*T. japonica*) rośnie u nas wolno i nie wyrasta w wysokie drzewa. Odznacza się drobnymi, sercowatymi liśćmi i kwiatami zebranymi w duże wierzchotki (po 7 - 40 kwiatów razem). Jedna z najpóźniej kwitnących lip (połowa lipca), bardzo miododajna. Podobna do niej jest lipa koreańska (*T. insularis*), bardzo późno u nas zakwitająca (po połowie lipca). Pień pokryty łuszczącą się korowiną. Jedno niewielkie drzewko rośnie w pobliżu rowu. Bardzo oryginalnym i rzadko spotykanym gatunkiem jest lipa chińska (*T. tuan*) o liściach całobrzegich i z ukośną nasadą. Niezupełnie odporna na mrozy.

SEKCJA 12

Położona jest po drugiej stronie alei lipowej i przylega całą swą długością do granicy Arboretum od strony ulicy Parkowej. Znaczną część tej sekcji zajmują rodzime drzewa liściaste (dęby, graby, lipy, jesiony, olchy). Rosną tu także piękne okazy świerków (*Picea excelsa*), modrzewi (*Larix europaea*) i wejmutek (*Pinus strobus*). W części od strony sekcji 6b zebrano kolekcje rzadkich i oryginalnych krzewów liściastych, głównie wschodnioazjatyckich. Znajdują się tu także niewielkie kolekcje hortensji (*Hydrangea*), oczarów (*Hamamelis*) i leszczynowców (*Corylopsis*). Zostały one wysadzone w pobliżu drogi, która łukiem wchodzi w głąb tej sekcji.

Przegląd drzew i krzewów rozpoczynamy od kręgu, gdzie schodzą się sekcje: 6, 8, 11 i 12. Stąd posuwamy się drogą obok drewnianego pawilonu, w kierunku widocznej bramy wjazdowej. W pawilonie urządzane są niewielkie wystawy różnych eksponatów z zakładowego muzeum dendrologicznego (próbki drewna, owoce, nasiona, szyszki, fotografie itp.).

Za pawilonem rośnie duży, drzewiasty okaz cisa, jeden z większych w Arboretum. Obok widoczny jest pokaźnych rozmiarów buk, za którym skręcamy w prawo.

Przy skrzyżowaniu z lewej strony zwraca uwagę niewielkie drzewko ambrowca amerykańskiego (*Liquidambar styraciflua*) o dłoniasto-5-klapowych liściach podobnych do klonu, które w jesieni przebarwiają się na czerwono. W swej ojczyźnie dorasta do 45 m wysokości. W Kórniku przemarza i rośnie słabo, ale już na Dolnym Śląsku (Wrocław) osiąga znaczne rozmiary.

Za ambrowcem widoczne jest niewielkie drzewko oryginalnej i bardzo rzadkiej lipy Henry'ego (*Tilia Henryana*). Gatunek ten pochodzi z Chin. Odznacza się dużymi liśćmi z licznymi ząbkami na brzegu zakończonymi ościstym wyrostkiem. Jest wrażliwy na mrozy i u nas często przemarza nie osiągając większych rozmiarów.

Niedaleko od skrzyżowania mijamy z lewej strony szeroki krzew lindery zwyczajnej (*Lindera benzoin*) o pojedynczych liściach, żółtych, drobnych kwiatach ukazujących się przed liśćmi oraz jaskrawoczerwonych, bardzo dekoracyjnych owocach, które niestety u nas nie zawiązują się. Lindera pochodzi z Ameryki Północnej i jest bardzo rzadko spotykana w uprawie.

Obok rosną 3 krzewy żółtolistnej odmiany jaśminowca wonnego (*Philadelphus coronarius 'Aureus'*). Liście są intensywnie żółto zabarwione, zwłaszcza wiosną.

W głębi zwracają uwagę wysokie, wielopienne drzewka grujecznika japońskiego (*Cercidiphyllum japonicum*), znane nam już z sekcji 2 i 3. Tutaj rosną one bardzo szybko, mierzą do 12 - 15 m wysokości i liczą około 40 lat. Liście grujecznika przebarwiają się w jesieni na kolor żółty i czerwonawy. Przed opadaniem oraz po opadnięciu wydają silny, przyjemny zapach. Wiosną w chwili rozwijania są brązowoczerwone.

Pośrodku kwatery między grujecznikiem japońskim rośnie kilka krzewów grujecznika wielkolistnego (*C. magnificum*). Pochodzi on również z Japonii, jednak w naszych warunkach rośnie słabo. Ma większe liście i gładką, niełuszczącą się korowinę na pniu.

Z prawej strony dróżki należy zwrócić uwagę na niewielki krzew szczęślina późnego (*Clerodendron trichotomum*), jedyny w Arboretum, o miękko owłosionych i nieprzyjemnie pachnących liściach. Późnym

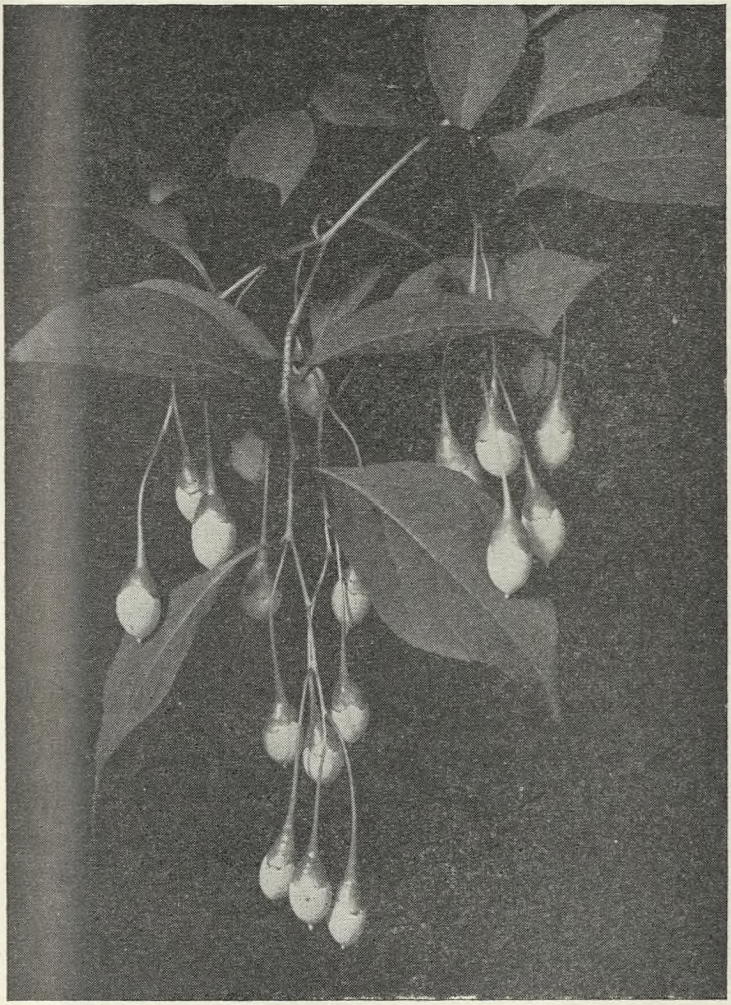

46. Oryginalne owoce styraksa japońskiego (*Styrax japonica*)

latem (sierpień) ukazują się oryginalne, czerwonawe kwiaty zebrane w wierzchotki. Gatunek ten pochodzi z Chin, Korei i Japonii. Wrażliwy na mrozy i nieznany w uprawie.

Również z prawej strony widoczne jest stare drzewo dębu błotnego (*Quercus palustris*) o wysokim pniu i szerokiej koronie. Liczy ono około 130 lat. W jesieni liście przebarwiają się na kolor brązowoczerwony.

Z lewej strony (naprzeciw dębu błotnego) rosną 2 szerokie krzewy kielichowca wonnego (*Calycanthus floridus*), do 1,5 m wysokie, o eliptycznych liściach i wiśniowobrązowych wonnych kwiatach. Kwitnie przez całe lato, lecz rzadko zawiązuje u nas owoce. Pochodzi z Ameryki Północnej i jest czasem spotykany w parkach.

Za krzewami kielichowca należy zwrócić uwagę na szeroko rozgałęziony krzew o wysokości do 2,5 m o szerokojajowatych, tępo ząbkowanych liściach, które wspaniale przebarwiają się w jesieni na kolor żółty, pomarańczowy i szkarłatny. Jest to parrocja perska (*Parrotia persica*). Rośnie dziko we wschodnim Zakaukaziu oraz w Iranie, gdzie tworzy niskie drzewa. Jej drewno jest niezwykle twarde. U nas przemarza w czasie surowszych zim.

Bliżej drogi rośnie niewysokie drzewko (około 5 m) aziminy trójłatkowej (*Asimina triloba*) o dużych, magnoliowatych liściach. Równocześnie z rozwojem liści rozkwitają brązowoczerwone kwiaty pojedynczo osadzone na gałązkach, z szeroko rozpostartymi płatkami i działkami. Owoce (u nas nie zawiązuje) jadalne, w smaku podobne do bananów. Pochodzi z Ameryki Północnej, jest wrażliwa na mrozy i niespotykana w uprawie. Nasz okaz jest prawdopodobnie jedyny w Polsce.

Z prawej strony zwrócić należy uwagę na 2 nieduże okazy hebanowców (*Diospyros Wilsonii* i *D. virginiana*). W krajach o łagodnym klimacie są one uprawiane jako drzewa owocowe, zwłaszcza liczne odmiany hebanowca wirginijskiego. W Kórniku marzną, nie kwitną i nie owocują.

W pobliżu rosną 2 krzewy dipelty junnańskiej (*Dipelta yunnanensis*) o żółtych i różowawych, dwuwargowych kwiatach z pomarańczowymi plamami w gardzieli. Dipelta jest blisko spokrewniona z suchodrzewami (*Lonicera*) i pochodzi z Chin (tylko 4 gatunki). Bardzo efektowna w okresie kwitnienia, lecz dotychczas u nas nieznana. W surowe zimy przemarza.

Po przeciwnej stronie drogi znajduje się wspaniały okaz styraksa japońskiego (*Styrax japonica*) wysokości do 5 m. W czerwcu rozwijają się białe, dzwonkowate kwiaty zwisające na cienkich szypułkach. Kwitnie niezwykle obficie i zawiązuje liczne zielonkawe owoce — pestczaki. Krzew bardzo dekoracyjny, ale nieznany w uprawie.

Droga łagodnym łukiem zakręca w lewo. Z prawej i lewej strony

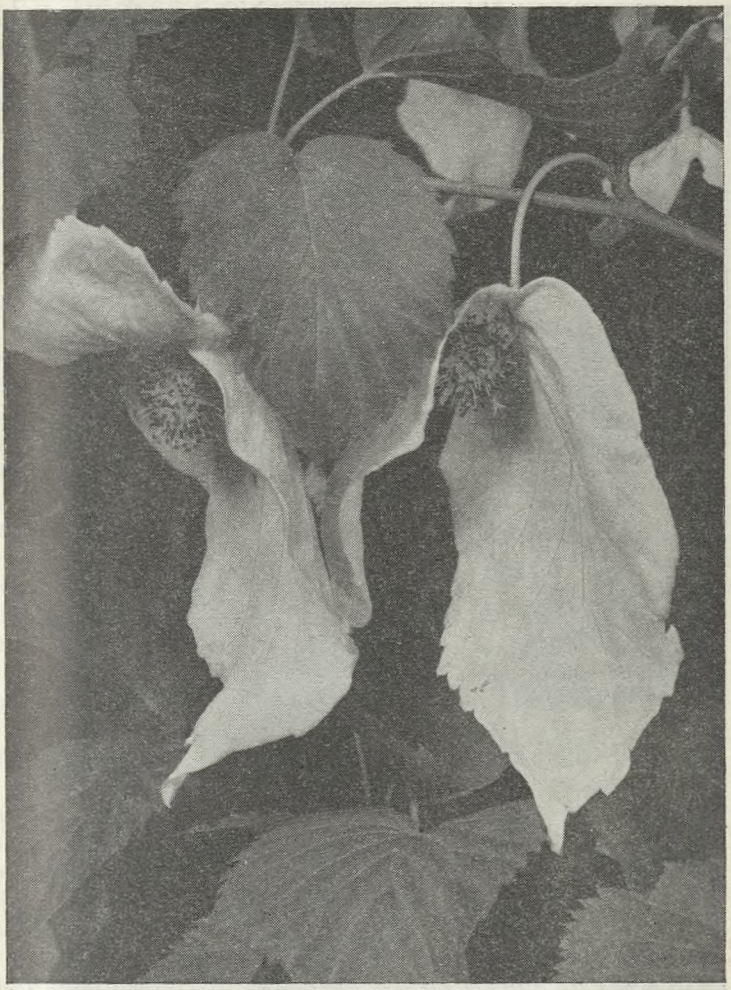

47. Oryginalne kwiatostany dawidii chińskiej z szerokimi, płatkowatymi podsadkami

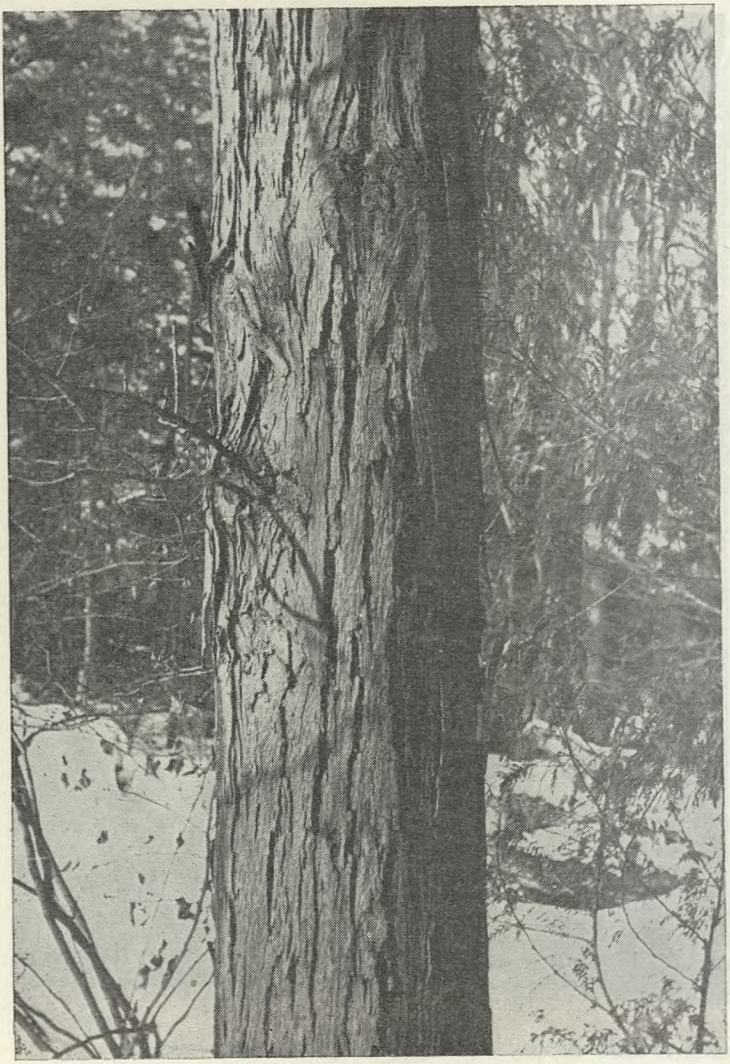

48. Fragment pnia orzesznika siedmiolistkowego (*Carya laciniosa*) z charakterystycznie łuszczącą się korowiną

mijamy liczne krzewy hortensji, nisko i wysoko rosnące. Na uwagę zasługuje oryginalna i rzadko spotykana hortensja Sargenta (*Hydrangea Sargentiana*) pochodząca z Chin (rośnie z prawej strony) o grubych kosmato owłosionych pędach i podobnie owłosionych dużych ciemnozielonych liściach. Kwiaty jasnolila w okazałych, płaskich baldachogronach.

Po lewej stronie drogi rośnie niska hortensja dębolistna (*H. quercifolia*) z Ameryki Północnej o dużych, głęboko klapowanych liściach i okazałych wiechach białych kwiatów. W jesieni liście pięknie czerwienieją. Krzew bardzo oryginalny i odporny na mrozy, ale szerzej w uprawie nieznany.

W pobliżu widoczne są 3 wysokie krzewy (około 3 m) hortensji drzewkowatej w odmianie wielkokwiatowej (*H. paniculata 'Grandiflora'*). Wiechowate duże kwiatostany składają się tylko z kwiatów płonnych (białe). Krzew odporny na mrozy i czasem spotykany w parkach. Z prawej strony drogi rosną również wysokie krzewy hortensji o dużych, baldachowatych kwiatostanach z brzeżnymi kwiatami płonnymi. Jest to hortensja żółtonerwowa (*H. xanthoneura*) pochodząca z Chin i dość odporna na mrozy.

Z lewej strony drogi, wśród hortensji, rośnie drzewkowaty okaz znanej nam już z sekcji 2 dawidii chińskiej (*Davidia involucrata*) o oryginalnych kwiatostanach wspartych dużymi, białymi podsadkami. Nieco dalej rośnie drugi egzemplarz tego gatunku.

Zwracają także uwagę liczne krzewy oczarów (*Hamamelis*) o szerokich, krótkoogonkowych liściach wspaniale przebarwiających się w jesieni na kolor szkarłatny. Największą osobliwością są kwiaty oraz ich niezwykłe pory zakwitania. U oczara wirginijskiego kwiaty (żółte z wąskimi, wstęgowatymi płatkami) ukazują się na gałązkach w jesieni po opadnięciu liści, a u oczara miękkowłosego (*H. mollis*) i japońskiego (*H. japonica*) w miesiącach zimowych (luty, marzec), jeśli tylko temperatura utrzymuje się powyżej 0°. Największe kwiaty ma oczar miękkowłosy (pochodzi z Chin). Wszystkie oczary są bardzo odporne na mrozy, jednak u nas rzadko spotykane w uprawie.

Z lewej strony drogi widoczne jest wysokie drzewo orzesznika siedmiolistkowego (*Carya laciniosa*). Kora na pniu łuszczy się długimi płatkami. Jest to jeden z najpiękniejszych okazów tego gatunku w Arboretum, corocznie obficie obradzający owoce. Nieco dalej rosną młodsze drzewa (z prawej strony) o dużych, pierzastych liściach.

W pobliżu orzesznika (tuż przy drodze) zwracają uwagę, zwłaszcza jesienią, niewysokie krzewy fotergilli amerykańskiej (*Fothergilla monticola*) o liściach podobnych do oczarów i wspaniale przebarwiających się jesienią na kolor pomarańczowy lub czerwony oraz o białych kwiatach

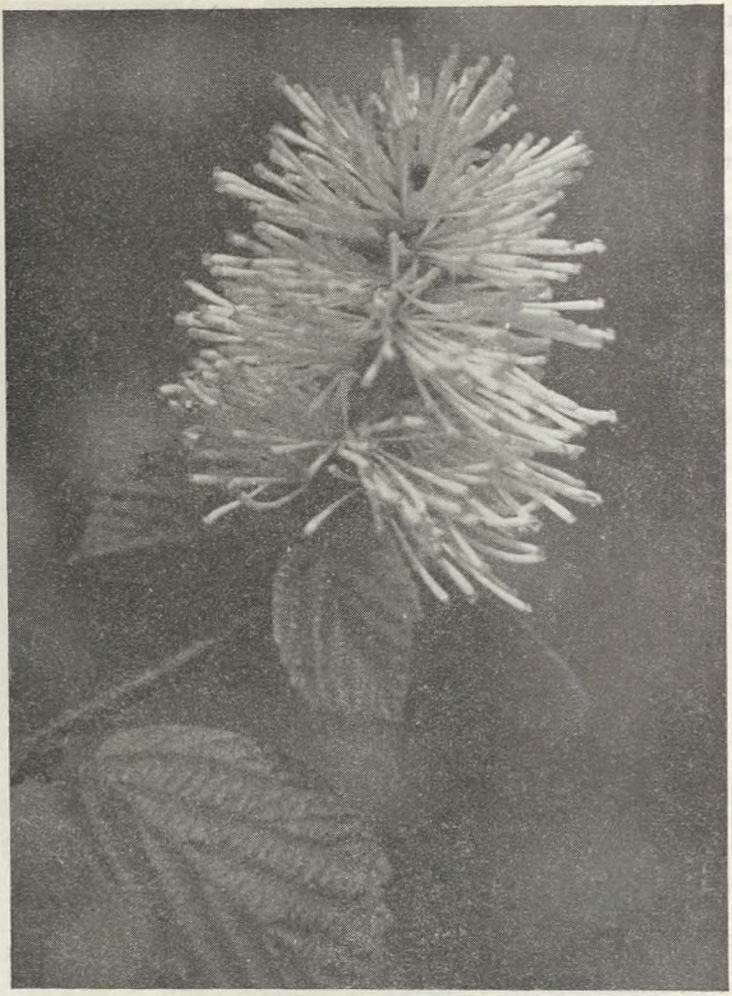

49. Kwiaty fotergilli o długich, rurkowatych koronach, zebrane na szczytach gałązek w główkowate kwiatostany

50. Żółte kwiaty leszczynowca (*Corylopsis*) ukazują się na gałązkach wcześnie na wiosnę, przed rozwojem liści

zebranych w krótkie kłosokształtne grona. Krzewy te są bardzo odporne na mrozy, lecz również nieznane w szerokiej uprawie.

Z prawej strony mijamy grupy starych i wysokich drzew. Są tu wspaniałe okazy modrzewi europejskich i czarnych olch. Szczególnie malownicza jest grupa olch składająca się z 5 potężnych pni. Ich korony wznoszą się do wysokości 33 m. Naprzeciw tej grupy olch rosną krzewy nieznanych nam jeszcze i bardzo rzadko spotykanych leszczynowców (*Corylopsis*) z rodziny Oczarowatych. Wszystkie gatunki leszczynowców pochodzą ze wschodniej Azji. Liście są szerokie, ząbkowane i regularnie unerwione. Żółte, dzwonkowate kwiaty w krótkich, zwisających gronach ukazują się wcześnie na wiosnę, przed rozwojem liści. W naszej kolekcji rosną obficie kwitnące krzewy leszczynowca kłosowego (*C. spicata*) z Japonii i leszczynowca szerokopłatkowego (*C. platypetala*) z Chin.

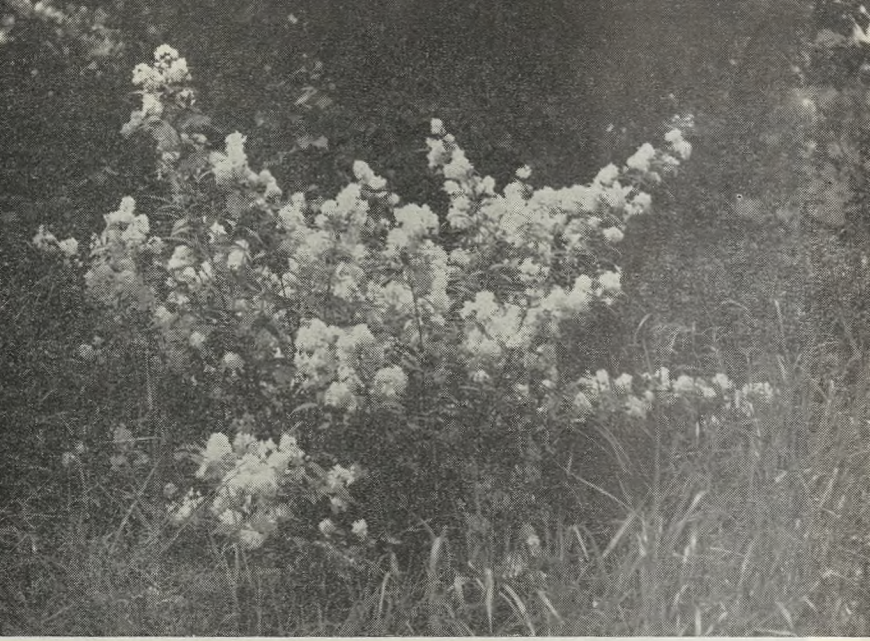

51. Kwitnący krzew żylistka japońskiego (*Deutzia gracilis*)

Z prawej strony drogi, pod koronami wysokich okazów grujecznika japońskiego, rośnie bardzo oryginalna porzeczka długogronowa (*Ribes longeracemosum*) z zachodnich Chin, o dużych, ostro klapowanych liściach i drobnych, czerwonych kwiatach, zebranych w bardzo długie (do 30 cm), zwisające grona. Jest odporna na mrozy, nieznana w uprawie i rzadko spotykana nawet w kolekcjach dendrologicznych.

Dochodzimy do szerokiej drogi i na lewym narożniku mijamy niskie krzewy suchodrzewu chińskiego (*Lonicera pileata*) o drobnych, zimozielonych liściach. Kwiaty niepozorne, zielonkawe, owoce fioletowo-czerwone, ukryte wśród liści. Krzew wrażliwy na mrozy, niespotykany w uprawie. Obok rośnie niewielkie drzewko morwy białej z silnie zwisającymi gałęziami (*Morus alba 'Pendula'*) i głęboko klapowanymi liśćmi.

Na prawym narożniku zwraca uwagę oryginalny gatunek jarzębiny Zahlbrücknera (*Sorbus Zahlbrückneri*) o pojedynczych, nieklapowanych liściach i drobnych, czerwonawych owocach. Pochodzi z Chin i Japonii i jest blisko spokrewniona z jarzębiną olszolistną (*S. alnifolia*), która rośnie w głębi przy parkanie. Obydwa gatunki są rzadko spotykane nawet w kolekcjach dendrologicznych.

Blisko bramy rosną piękne krzewy kolkwicji chińskiej (*Kolkwitzia amabilis*) o szorstko owłosionych liściach i pędach. Krzew ten kwitnie bardzo obficie w maju lub w czerwcu. Kwiaty różowawe z żółtą plamą w gardzieli, dzwonkowate, w niewielkich baldachogronach. Kolkwicja jest nadzwyczaj dekoracyjnym krzewem, ostatnio coraz szerzej spotykanym w uprawie. Dość odporna na mrozy.

Tuż przy bramie rośnie wysoka topola Simona (*Populus Simonii*), pochodząca z Chin, o gładkiej, jasnoszarej korze na pniu i drobnych, jajowatych, pod spodem szarosrebrzystych liściach. Drzewo to jest u nas często sadzone w parkach i przy drogach. Na wiosnę wcześnie rozwija liście. Odznacza się regularną gęstą koroną ze zwisającymi gałęziami.

Wracając od bramy mijamy z lewej strony (za zwisającą odmianą morwy) grupę dużych krzewów żylistków i jaśminowców. Tuż przy drodze rośnie żylistek Vilmorina (*Deutzia Vilmorinae*) o wzniesionych i łukowato zwisających pędach oraz czystobiałych kwiatach. Pochodzi z Chin i jest stosunkowo odporny na mrozy. Nieco dalej zwracają uwagę niskie, szerokie krzewy żylistka różowego (*D. rosea*), jednego z najpiękniejszych mieszańców (*D. gracilis* × *purpurascens*), o drobnych, jasnoróżowych kwiatach. Kwitnie w maju, nadzwyczaj obficie.

Za żylistkiem Vilmorina rosną 2 duże krzewy oryginalnej i rzadko u nas spotykanej odmiany jaśminowca plamistego (*Philadelphus purpureo-maculatus 'Etoile Rose'*) o późno zakwitających, silnie pachnących kwiatach z wiśniowoczerwoną plamą w nasadzie płatków.

SEKCJA 13

Położona jest przy zachodniej granicy Arboretum (od ul. Zamkowej) i obejmuje teren wyższy, w większości porośnięty starodrzewiem liściastym (graby, lipy, buki, klony). Jej granicę stanowi dość długi odcinek głównej alei lipowej. Na terenie tej sekcji znajduje się osobliwy budynek z ośmiokątną rotundą, zwany potocznie „Pawilonem". Obecnie mieści się w nim (w rotundzie) muzeum dendrologiczne obejmujące zbiory próbek drewna, owoców i nasion[1]. Przypuszcza się, że część budynku (rotunda) pochodzi z XVI w. i służyła kiedyś różnym celom (ptaszarnia, hodowla jedwabników, magazyny biblioteczne itp.).

W wieku XVIII tutaj rozciągał się ogród francuski z gęstymi szpalerami lipowo-grabowymi. Pozostałością po nim jest stara aleja lipowo-

[1] Muzeum nie jest udostępnione dla zwiedzających ze względu na ciasne pomieszczenie, nieprzystosowane dla celów turystyczno-dydaktycznych.

-grabowa biegnąca wzdłuż granicy Arboretum przy ulicy Zamkowej. Tytus Działyński wysadził tu u schyłku pierwszej połowy XIX w. bogate kolekcje drzew i krzewów liściastych. Pozostały do naszych czasów wspaniałe okazy orzeszników, magnolii, tulipanowców, dębów i innych. Zwrócimy na nie uwagę przy szczegółowym przeglądzie sekcji. W latach dwudziestych i trzydziestych bieżącego wieku A. Wróblewski założył na tej sekcji kolekcję różnych drzew iglastych (jodły, świerki, sosny).

Przegląd drzew i krzewów rozpoczynamy od skrzyżowania drogi z główną aleją, gdzie zbiegają się sekcje 9, 10, 13 i 14. Posuwamy się w kierunku zachodnim mając sekcję 13 po lewej ręce. Tu właśnie trafiamy na różne drzewa iglaste, przede wszystkim świerki i jodły. Wśród świerków zwrócić należy uwagę na piękne okazy świerka serbskiego (*Picea omorica*) oraz oryginalne formy zwisającej odmiany świerka pospolitego (*P. excelsa 'Pendula'*). Drzewka tej odmiany o zwisających gałęziach przyjmują rozmaite kształty i zwracają na siebie powszechną uwagę. Widoczne są wśród innych świerków od strony głównej alei lipowej. W środku grupy iglastych rosną liczne drzewa świerka japońskiego (*P. Koyamai*) o sztywnych, sinozielonych igłach i brązowoczerwonej korze na pniu, łuszczącej się dużymi płatami.

Przy drodze, na niewielkiej polance, rośnie stare drzewo czerwonolistnego buka (*Fagus silvatica 'Atropunicea'*). Liście, zwłaszcza po rozwinięciu na wiosnę, są ciemnoczerwone. Ta odmiana buka spotykana jest w wielu parkach.

W głębi za bukiem czerwonolistnym widoczna jest regularna korona jodły nikko (*Abies homolepis*) znanej nam już z wielu poprzednich sekcji.

Dochodzimy do grupy srebrzystych świerków o szczególnie intensywnym, sinoniebieskim zabarwieniu igieł. Za nimi rosną dość wysokie drzewa limby (*Pinus cembra*) o gęstych, cylindrycznych koronach. Przed limbami i świerkami srebrzystymi zwraca uwagę wysoki krzew bardzo podobny do graba. Jest to chmielograb europejski (*Ostrya carpinifolia*) pochodzący z południowo-wschodniej Europy, u nas czasem sadzony w parkach. Oskrzydlone orzeszki zebrane są w zwisające niewielkie „szyszeczki".

Na skrzyżowaniu dróg skręcamy w lewo. Mijamy niewielką łączkę otoczoną krzewiastym, szerokim cisem i starym jałowcem sawińskim (*Juniperus sabina*). W głębi za tą łączką zwraca uwagę gęsty, szerokokopulasty świerk wysokości do 5 m. Jest to rzadko spotykana odmiana — *Picea excelsa 'Pyramidalis Robusta'*, która jedynie tutaj rośnie w Arboretum. Jeszcze dalej za tym świerkiem wznoszą się potężne korony starych świerków pospolitych, pochylone przez wiatry. Świerki te liczą około 120 lat.

Obok wyniosłych świerków rośnie stary okaz tulipanowca amery-

kańskiego (*Liriodendron tulipifera*). Gatunek ten występuje w lasach wschodniej Ameryki Północnej. Odznacza się oryginalnymi, klapowanymi liśćmi z sercowato wyciętym wierzchołkiem. W czerwcu ukazują się na gałązkach kielichowate kwiaty o zielonkawych działkach kielicha i żółtozielonych płatkach zabarwionych od wewnątrz pomarańczowo. Tulipanowiec jest odporny na mrozy, bardzo dekoracyjny i spotykany w starych parkach, zwłaszcza w Polsce zachodniej.

Z prawej strony drogi rosną liczne stare drzewa, między innymi są tu najpiękniejsze w Arboretum magnolie drzewiaste (*Magnolia acuminata*) o dużych, szerokoeliptycznych liściach. Dwa okazy mierzące obecnie po 22 m wysokości zostały tu posadzone około 1852 r. W czerwcu ukazują się wśród liści zielonkawożółte kwiaty, trudne do zauważenia ze względu na swą barwę. Magnolia drzewiasta pochodzi z Ameryki Północnej. Jest odporna na mrozy.

Obok rośnie wysokie drzewo orzesznika pięciolistkowego (*Carya ovata*) o charakterystycznie łuszczącej się korze. Jest to także gatunek północnoamerykański, odporny na mrozy i spotykany w niektórych parkach Polski zachodniej.

Za magnolią, tuż przy drodze, widzimy wysokie drzewo miłorzębu (*Ginkgo biloba*) o prostym, pojedynczym pniu. Kilka kroków dalej, blisko drogi, zwraca uwagę potężne drzewo dębu czerwonego (*Q. borealis*) o gładkiej korze na pniu i ostro klapowanych liściach. Pochodzi również z Ameryki Północnej i jest powszechnie u nas uprawiany w lasach, parkach i przy drogach. Bardzo odporny na mrozy i suszę.

Nieco dalej od drogi (obok szerokiego cisa) rośnie największe w Arboretum drzewo jarzębiny szwedzkiej (*Sorbus intermedia*) o liściach pierzastoklapowanych, pod spodem szarokutnerowatych. W jesieni dojrzewają pomarańczowoczerwone owoce. Jarzębina szwedzka występuje u nas w stanie dzikim na Pomorzu zachodnim, a w innych rejonach kraju jest uprawiana w parkach i sadzona przy drogach.

Za jarzębiną szwedzką widoczne są stare drzewa buka i klonu polnego, ale szczególną uwagę należy zwrócić na 2 potężne świerki pospolite o koronach pochylonych przez wiatry, a mimo to górujących nad innymi drzewami. Są to najstarsze świerki w Arboretum. Jeden z nich, o rozdwojonym wierzchołku, liczy 170 lat, drugi — 152 lata. Mierzą 34 m wysokości, a średnica pnia wynosi 81 cm.

Między potężnymi świerkami rośnie największe w Arboretum drzewko kasztana jadalnego (*Castanea sativa*) osiągające wysokość około 7 - 8 m. Latem można widzieć na gałązkach kolczaste owoce, które jednak zawierają tylko płonne nasiona. Kasztan jadalny jest uprawiany dla smacznych owoców w krajach Europy południowej. Już na Śląsku (Wrocławskie) wyrasta w drzewa i obradza pełne nasiona.

Kierujemy się teraz drogą w lewo ku widocznemu budynkowi. Na narożniku, z prawej strony, rośnie drzewiasty okaz cisa, a po stronie przeciwnej potężne drzewo platana (*Platanus acerifolia*) o charakterystycznej, gładkiej korze łuszczącej się cienkimi, blaszkowatymi płatami. Po złuszczeniu kory pień ma świeżą, zielonkawoszarą barwę. U nas spotyka się w parkach (zwłaszcza w Polsce zachodniej) tylko platan klonolistny (*P. acerifolia*), który jest mieszańcem platana wschodniego (*P. orientalis*) z południowo-wschodniej Europy i Azji oraz platana zachodniego (*P. occidentalis*) z Ameryki Północnej. Te dwa gatunki są wrażliwe na mrozy i u nas przemarzają. Platany należą do bardzo efektownych drzew parkowych. W Arboretum rośnie kilka potężnych okazów, głównie w pobliżu wilgotnych łąk i nad rowami. Wymagania siedliskowe platana są zbliżone do topoli.

Obok platana rośnie stary dąb piramidalny (*Quercus robur 'Fastigiata'*) o zwartej, szerokowrzecionowatej koronie. W dużym zwarciu charakterystyczna sylwetka tego drzewa jest mało widoczna.

Za platanem i dębem rosną szerokie i wysokie krzewy pięknego oczaru miękkowłosego (*Hamamelis mollis*) o dużych szerokich liściach i jasnożółtych kwiatach zakwitających w marcu lub nawet w miesiącach zimowych (luty).

Bliżej drogi widzimy znaną nam już kolkwicję chińską (*Kolkwitzia amabilis*), krzew szczególnie efektowny w okresie kwitnienia (maj — czerwiec) oraz jesienią kiedy liście przebarwiają się wspaniale na czerwono.

W głębi rośnie lipa węgierska (*Tilia tomentosa*) o szarosrebrzystych liściach. Trzy drzewka są odroślami z pnia starego drzewa, które tu kiedyś rosło i zostało powalone przez burzę.

Za lipą rozpoczyna się duża grupa drzew iglastych. Przeważają różne gatunki jodeł. Z brzegu widzimy okazałe drzewa wspominanej już wielokrotnie japońskiej jodły nikko (*Abies homolepis*). Wewnątrz tej grupy rosną także piękne drzewa jodły mandżurskiej (*A. holophylla*) o długich igłach, jodły jednobarwnej (*A. concolor*) z Ameryki Północnej oraz oryginalnej jodły Veitchá (*A. Veitchii*), która także pochodzi z Japonii i odznacza się miękkimi igłami o kredowobiałym nalocie po spodniej stronie.

Posuwając się w stronę Pawilonu mijamy z lewej strony szeroki krzew do 6 m wysoki o pojedynczych liściach i oryginalnych oskrzydlonych owocach, przez cały rok wiszących na gałązkach. Jest to ośnieża czteroskrzydła (*Halesia tetraptera*), krzew z Ameryki Północnej, bardzo obficie kwitnący. Kwiaty białe, dzwonkowate, ukazują się w maju. Okaz ten, najstarszy w Arboretum, liczy około 120 lat i był tu zapewne posadzony razem z drzewami liściastymi (magnolie, orzechy, platan, dęby i inne) przez Tytusa Działyńskiego w połowie ubiegłego wieku.

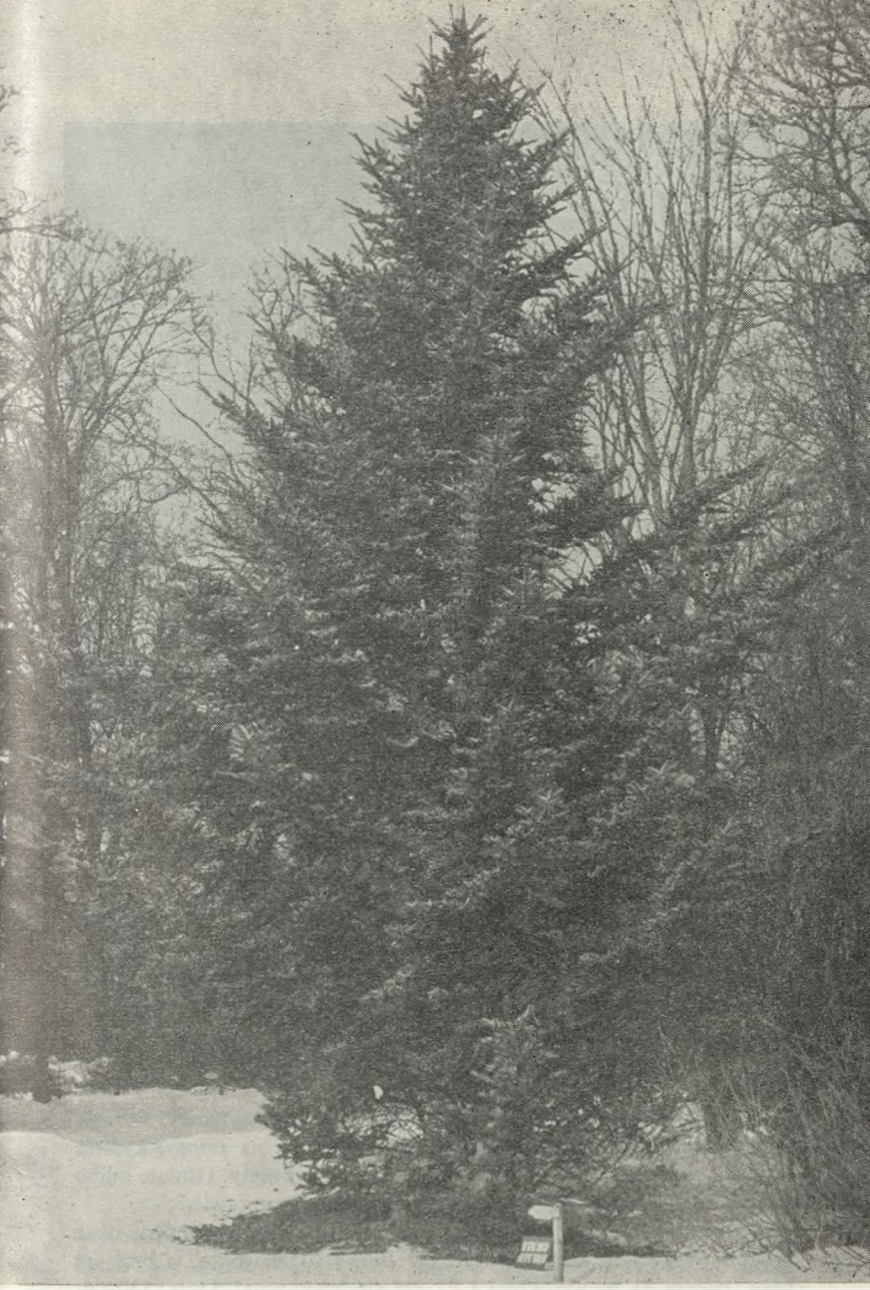

52. Jodła nikko (*Abies homolepis*) na sekcji 10

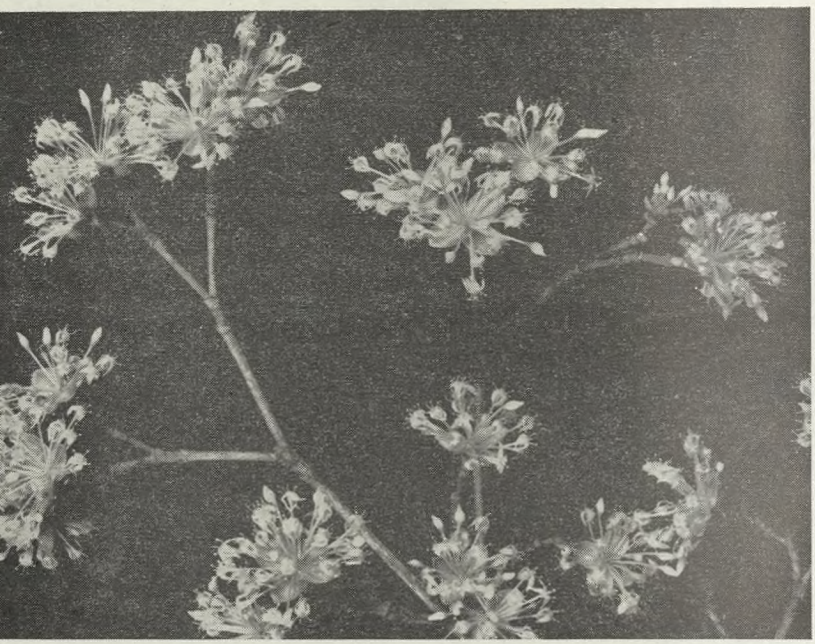

53. Kwiaty derenia właściwego (*Cornus mas*) ukazują się przed rozwojem liści

Nieco dalej od drogi rośnie również bardzo stary krzew oczaru wirginijskiego (*Hamamelis virginiana*), prawdopodobnie rówieśnik ośnieży czteroskrzydłej, który kwitnie późną jesienią (październik). Jego liście wspaniale przebarwiają się w jesieni na kolor żółty. Niestety krzew ten w ostatnich latach utracił kilka dużych gałęzi.

Nieco dalej za dużym krzewem ośnieży, rosną wysokie drzewkowate okazy innego gatunku — ośnieży drzewiastej (*Halesia monticola*). Pochodzi ona z południowo-wschodnich terenów Ameryki Północnej i wyrasta tu w drzewa do 30 m wysokie. Jest także odporna na mrozy, kwitnie obficie i ma jeszcze większe, dzwonkowate, białe kwiaty. Ośnieże mimo swych wysokich zalet dekoracyjnych nie są znane w uprawie.

Po prawej stronie drogi rośnie najpiękniejszy w Arboretum okaz tulipanowca, jeden z największych w Polsce. Drzewo to, o prostym pniu, mierzy 31 m wysokości i 77 cm średnicy pnia. Liczy 130 lat.

Z lewej strony drogi za ośnieżami posadzono kilka krzewów głogownika kosmatego (*Photinia villosa*). Jest to gatunek z rodziny różowatych, pochodzący zę wschodniej Azji, o ostro piłkowanych, pod spodem owłosionych liściach i białych drobnych kwiatach. W jesieni dojrzewają drobne, jaskrawoczerwone owoce, a liście zabarwiają się na kolor pomarańczowy i szkarłatny. Głogowniki osiągają tutaj wysokość do 4 m. Są odporne na mrozy i nadzwyczaj dekoracyjne.

W głębi za głogownikami rosną duże krzewy oczaru japońskiego (*Hamamelis japonica*) o kwiatach żółtych, pomarańczowych i czerwonawych, ukazujących się na gałązkach już w marcu. W jesieni ich liście przebarwiają się intensywnie na kolor pomarańczowy i szkarłatny.

Przy drodze z lewej strony mijamy duże krzewy (do 4 m) obieli wielkokwiatowej (*Exochorda grandiflora*), która pochodzi z Chin. W maju krzewy okrywają się obficie białymi kwiatami.

Nieco dalej od drogi zwrócić należy uwagę na samotne drzewo o wysokim, prostym pniu i szerokiej koronie. Jest to najstarszy i najpiękniejszy okaz orzesznika gorzkiego (*Carya cordiformis*). Liczy 120 lat i mierzy 27 m wysokości. Średnica pnia wynosi 62 cm.

W pobliżu rośnie także stare drzewko (około 100-letnie) derenia właściwego (*Cornus mas*). Jadalne, czerwone owoce wielkości małej śliwki dojrzewają we wrześniu. Używane były dawniej na przetwory, zwłaszcza nalewki i dla tych celów drzewo to kiedyś uprawiano.

Dochodzimy do Pawilonu. Na murze rotundy wspina się winobluszcz pięciolistkowy w odmianie murowej, pospolicie zwany dzikim winem (*Parthenocissus quinquefolia 'Murorum'*). Jest to krzew samoczepny, silnie przytwierdzający się do muru za pomocą specjalnych przylg na rozgałęzionych wąsach. W jesieni liście przyjmują krwistopurpurową barwę i wówczas cała ściana bundynku wygląda z daleka jak duża jaskrawa plama.

Tutaj kończymy przegląd drzew i krzewów na sekcji 13. Pozostała jej część, przylegająca do głównej alei lipowej, jest zajęta przez stary drzewostan liściasty, w którym przeważają graby i lipy. Rosną tu także pojedyncze okazy pięknych buków i wiązów.

SEKCJA 14

Niemal cały jej teren zajmują wilgotne, podmokłe łąki porośnięte wysokimi turzycami, a na wiosnę zazwyczaj zalane wodą. Rosną tutaj duże kępy wierzby szarej (*Salix cinerea*) oraz olchy i jesiony — wzdłuż kanału i przy głównej alei. Na tej sekcji rośnie także najpiękniejszy cy-

pryśnik błotny (*Taxodium distichum*), z licznymi korzeniami oddechowymi. Pisaliśmy już o nim przy sekcji 10.

Na skrzyżowaniu drogi z aleją lipową, gdzie zbiegają się sekcje 9, 10, 13 i 14 rośnie wspaniałe, potężne drzewo platana klonolistnego (*Platanus acerifolia*), jedno z wielu spotykanych w Arboretum. Liczy ono około 120 lat.

SEKCJA 15

Prawie całą powierzchnię tej sekcji zajmuje staw położony pośrodku Arboretum. Został on zbudowany na miejscu podmokłych łąk w 1954 r. przez nasypanie grobli, po której biegnie wzdłuż stawu droga. Właśnie na wilgotnym skrawku łąki, między tą groblą a kanałem, rosną młode drzewka cypryśnika błotnego (*Taxodium distichum*) posadzone tu około 1932 r. Szczególnie malowniczo wygląda grupa tych drzew w okresie jesieni, kiedy igły przebarwiają się na kolor rdzawobrązowy.

SEKCJA 16

Położona jest na zachodnim brzegu Arboretum w pobliżu Pawilonu i sekcji 13. Teren tej sekcji jest wyżej położony, o glebie piaszczystej. Tutaj także sięgał w wieku XVIII ogród francuski przebudowany następnie przez Tytusa Działyńskiego. Posadził on w jego miejsce liczne drzewa iglaste, przede wszystkim świerki zwyczajne, sosny wejmutki, sosny czarne, jodły oraz modrzewie europejskie. Obecnie są to drzewa około 120-letnie, o znacznych rozmiarach i malowniczych sylwetkach potężnych koron. Szczególnie piękny widok na grupy starych drzew iglastych rozciąga się z drogi przy Pawilonie. Obszerna polana otoczona jest z trzech stron wysokimi drzewami iglastymi.

Najbliżej Pawilonu zwracają uwagę 2 potężne wejmutki (*Pinus strobus*) o charakterystycznych dla tego drzewa, szeroko-stożkowatych koronach. Wejmutka pochodzi z Ameryki Północnej. Od wielu lat jest powszechnie uprawiana w całej niemal Europie. Sadzi się ją w parkach, a także były czynione próby uprawy w lasach. Należy do sosen 5-igłowych, o miękkich igłach i długich szyszkach. Obok wejmutki (z lewej strony) widoczna jest grupa starych modrzewi europejskich (*Larix decidua*) o wyniosłych, prostych pniach. Ich wysokość przekracza 30 m.

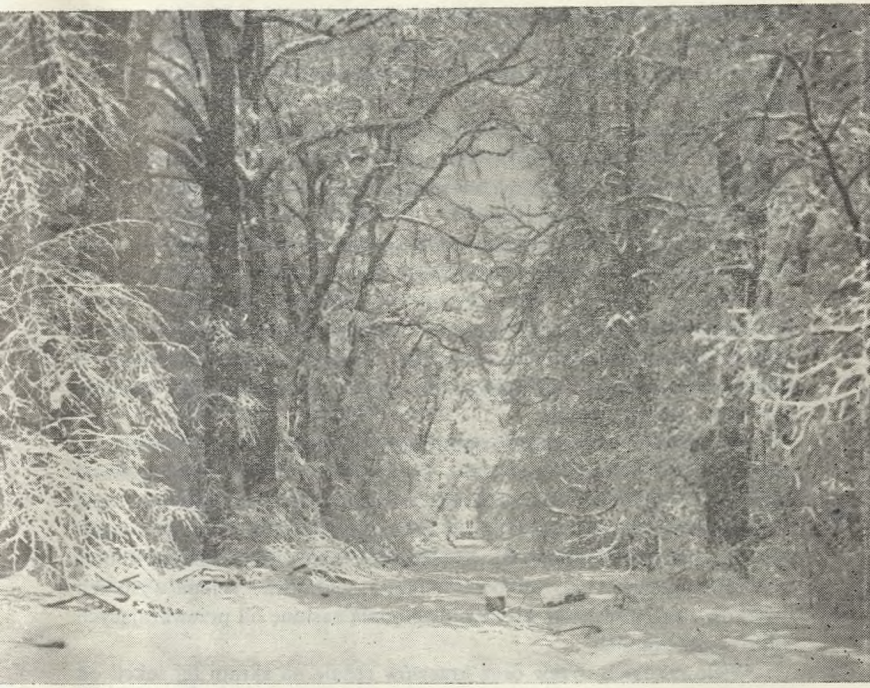

54. Stara aleja lipowa na pograniczu sekcji 16 i 17 po obfitych opadach śniegu w marcu 1970 r.

W tej partii rosną liczne, drzewiaste cisy (*Taxus baccata*). Jest to największe skupisko tych drzew w Arboretum. W miejscach silnie zacienionych, pod koronami drzew, pojawia się obfity samosiew cisa.

Wokół polany, patrząc od prawej ku lewej stronie, przeważają świerki zwyczajne, które mimo suchej gleby osiągnęły tu pokaźne rozmiary. Szczególnie interesujące jest drzewo świerka stojące pośrodku polany. Rosnąc swobodnie zachowało ono gałęzie na całej wysokości pnia i wykształciło bardzo regularną, szeroką, stożkowatą koronę. Przed kilkunastu laty wichura złamała to drzewo mniej więcej w połowie wysokości, wytworzyło ono jednak nowy wierzchołek i dzisiaj miejsce złamania jest z daleka niewidoczne.

Z lewej strony wspomnianego wyżej drzewa, pod ścianą świerków rośnie niewysoki, jedyny w Arboretum egzemplarz świerka Brewera

(*Picea Breweriana*), gatunku północnoamerykańskiego, bardzo rzadko spotykanego w uprawie. Charakteryzuje się spłaszczonymi igłami ustawionymi wokół pędów i wiotkimi, zwisającymi gałązkami. Jest odporny na mrozy.

Na polanie rosną także 2 sosny żółte (*Pinus ponderosa*) o długich i dużych, kulistych szyszkach. Gatunek ten pochodzi z Ameryki Północnej, jest bardzo odporny na mrozy, jednak rośnie u nas wolno. Spotykany czasem w parkach.

Przy drodze przed sosnami żółtymi (w pobliżu Pawilonu) ustawiono gruby pień dębu o zczerniałej powierzchni i również czarno zabarwionym drewnie. Pień ten został wykopany w dolinie Warty w Poznaniu w 1968 r., podczas prac ziemnych zmieniających koryto rzeki w okolicy Chwaliszewa. Na skutek długiego zalegania w wilgotnej glebie (może kilkaset lat) drewno nie uległo rozkładowi, lecz zmieniło barwę na niemal czarną.

Na odcinku głównej alei, stanowiącej granicę tej sekcji z sekcją 17, zachowały się najpiękniejsze stare lipy. Są to równocześnie najstarsze drzewa w Arboretum. Wiek ich oblicza się na 270–300 lat, a więc były tu posadzone w końcu XVII lub w początku XVIII w. Pnie tych sędziwych lip oraz grube konary są w większości wypróchniałe. Burze i huragany łamią gałęzie i nierzadko całe drzewa, jakkolwiek ściana wysokich świerków i sosen stanowi dla nich doskonałą zasłonę od przeważających wiatrów zachodnich.

Wiele rzadkich drzew oraz krzewów rośnie na skraju tej sekcji od strony granicy Arboretum (przy ul. Zamkowej). Można je obejrzeć przechodząc szeroką drogą biegnącą wzdłuż parkanu. Dojść tam można z szerokiego kręgu na głównej alei lipowej, drogą między sekcją 16 i 19. Przy tej drodze rosną także stare, dorodne okazy drzew iglastych. Przede wszystkim zwrócić należy uwagę na malowniczą grupę naszej sosny pospolitej (*Pinus silvestris*) i nieco dalej na wspaniałe drzewo sosny czarnej (*Pinus nigra*), największe w Arboretum.

Szeroka droga wzdłuż parkanu jest wysadzona z jednej strony gęstym szpalerem starych grabów, które są pozostałością po XVIII-wiecznym ogrodzie francuskim. Prawdopodobnie były one wówczas strzyżone i formowane. Po drugiej stronie tej drogi (od Arboretum) mieści się niewielka kolekcja świerków, wysadzona tu kilkanaście lat temu. Na uwagę zasługuje świerk tygrysi (*Picea polita*) o sztywnych, silnie kłujących igłach. Pochodzi z Japonii i niestety jest u nas wrażliwy na mrozy. Blisko drogi rosną 2 nieduże drzewka (około 4 m wysokości) świerka sachalińskiego (*P. Glehnii*) o drobnych igłach, pochodzącego również z Japonii i Sachalinu. Nieco w głębi widoczne są piękne okazy (do 10 m wysokie) zachodniochińskiego świerka szorstkiego (*P. asperata*) o dość

sztywnych, niebieskawozielonych igłach i łuszczącej się korowinie.

Wśród świerków zwraca uwagę potężna wejmutka (*Pinus strobus*) o gęstej, szerokostożkowatej koronie. Jest to jedno z najpiękniejszych drzew tego gatunku w Arboretum. Za nim rośnie stary, szeroko rozgałęziony okaz strączynu żółtego (*Cladrastis lutea*). Gatunek ten pochodzi z Ameryki Północnej i jest spotykany czasem w starych parkach. Odznacza się dużymi, pierzastymi liśćmi i białymi, motylkowatymi kwiatami zebranymi w długie, zwisające wiechy. Liście w jesieni przyjmują intensywne, złocistożółte zabarwienie, bodaj najpiękniejsze, jakie w ogóle spotykamy u drzew i krzewów.

Jeszcze dalej, już w pobliżu Pawilonu rosną wysokie, stare modrzewie europejskie (*Larix decidua*). Liczą one, podobnie jak i inne rosnące tu drzewa iglaste, około 120 lat. Obok modrzewi wznoszą się korony wysokich wejmutek i czarnych sosen.

Pod nimi, aż do Pawilonu, rozciągają się gęste zarośla cisów. Widzieliśmy je już od drugiej strony, poprzez polanę przed Pawilonem. Tutaj też rosną najwspanialsze i najstarsze w Arboretum drzewiaste okazy cisa. Liczą one 152 lata (policzono słoje rocznych przyrostów przy pomocy świdra Preslera) i mierzą 10 m wysokości oraz 41 cm średnicy pnia.

SEKCJA 17

Przeważnie są to wilgotne łąki. Od strony głównej alei, gdzie teren był kiedyś sztucznie nasypany, rosną drzewa krajowe (jesiony, klony, wiązy, topole białe) podszyte gęstymi zaroślami śnieguliczki i innych krzewów.

SEKCJA 18

Położona jest po przeciwnej stronie kanału. Zajmuje teren wyższy, z niewielkimi fragmentami łąk pomiędzy grupami drzew i krzewów.

Obok licznych gatunków krajowych (buki, graby, jesiony, olchy, klony, lipy, topole białe, dęby) rosną tu różne drzewa i krzewy obce, często rzadkie i wspaniale rozrośnięte. Na tej sekcji znajdują się kolekcje porzeczek (*Ribes*), szakłaków (*Rhamnus*) i wiązowców (*Celtis*). Szczegółowy

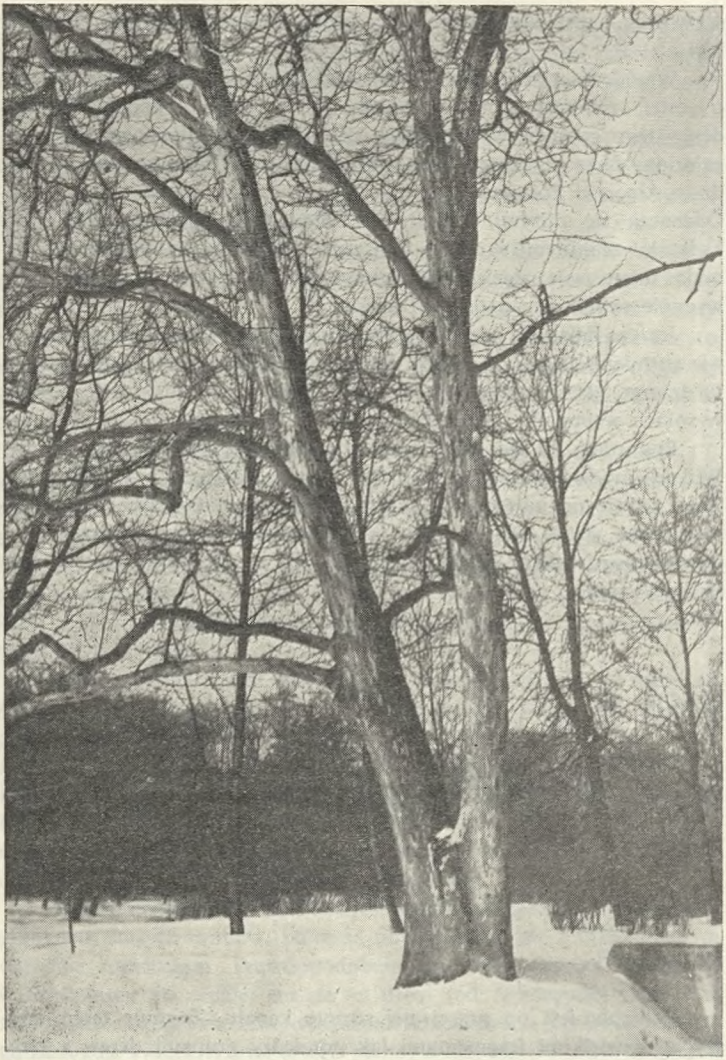

55. Stary platan na sekcji 18

przegląd rozpoczynamy od mostku, gdzie zbiegają się sekcje: 17, 18, 20 i 21.

Nad kanałem rosną stare drzewa platanów (jedno na sekcji 18 i dwa tuż przy mostku, z drugiej strony, na sekcjach 20 i 21) o nisko osadzonych, szerokich koronach i grubych pniach.

Za mostkiem, z lewej strony, ciągnie się wzdłuż kanału duża grupa drzew i krzewów oddzielona od następnej wąskim pasem łąki. Poprzez tę łąkę rozciąga się daleki widok na staw i za nim położone skupiny wysokich drzew. Przy kanale wysadzona została bogata kolekcja porzeczek (*Ribes*).

Tuż przy drodze, za mostkiem, rosną krzewy porzeczki krwistej (*R. sanguineum*) z Ameryki Północnej o miękko owłosionych liściach i efektownych, różowych lub czerwonych kwiatach zebranych w krótkie grona. Gatunek ten jest wrażliwy na mrozy i przemarza u nas podczas surowych zim.

Za wąskim pasem łąki rośnie przy drodze stare drzewo lipy amerykańskiej (*Tilia glabra*) o dużych liściach. Pień wypróchniały na skutek uszkodzeń mrozowych. Jest to najstarsze i największe drzewo tego gatunku w Arboretum.

Nieco dalej od drogi zwraca uwagę potężna topola (*Populus 'Serotina'*) o grubym, wysokim pniu pokrytym głęboko bruzdowaną korowiną. Jest to ten sam mieszaniec, z którym zapoznaliśmy się już przy sekcji 7, w pobliżu zamku.

Między lipą amerykańską a topolą późną rośnie szeroki krzew szakłaka wielkolistnego (*Rhamnus imeretina*) o dużych, szerokoeliptycznych liściach z wyraźną siecią nerwów. Ten oryginalny gatunek pochodzi z Kaukazu i można go u nas spotkać tylko w ogrodach botanicznych. Za topolą od strony łąk znajduje się niewielka kolekcja wiązowców (*Celtis*). Rosną tu także młode, około 35-letnie okazy tulipanowca (*Liriodendron tulipifera*) o szerokich, nisko osadzonych koronach. Spośród bardzo licznych gatunków wiązowców (około 70) tylko kilka może być uprawianych w naszym klimacie. Większość w tym rodzaju stanowią gatunki o zimozielonych liściach, występujące w ciepłym klimacie podzwrotnikowym. W naszej kolekcji widzieć możemy liczne drzewa wiązowca zachodniego (*C. occidentalis*), który pochodzi z Ameryki Północnej. W swojej ojczyźnie osiąga około 30 m wysokości. Jest najczęściej uprawianym gatunkiem w parkach Europy, spotykany także i u nas. Odznacza się szorstkimi liśćmi z niesymetryczną podstawą blaszki. Drobne, kuliste, żółtawobrązowe owoce zwisają na cienkich szypułkach.

Wśród wiązowców (blisko drogi prowadzącej do stawu) rosną 2 piękne drzewa brzostownicy japońskiej (*Zelkova serrata*), którą

spotkaliśmy już na sekcji 4. Pnie nisko rozgałęzione pokryte gładką korą.

Również przy drodze do stawu, pod koronami wiązowców, rosną gęste krzewy o długich, ciernistych pędach i żółtych, drobnych kwiatach bardzo wcześnie rozkwitających (kwiecień - maj). Jest to prinsepia mandżurska (*Prinsepia sinensis*), krzew z rodziny różowatych, bardzo odporny na mrozy, lecz dotychczas nieznany w uprawie. Drobne, purpurowe owoce (pestczaki) są jadalne.

Z drogi prowadzącej na groblę przy stawie wracamy do drogi głównej (między sekcją 18 i 21) i skręcamy w lewo. Tę część sekcji 18 zajmuje fragment lasu liściastego. Rosną tu piękne, wysokie drzewa dębów, klonów, grabów, jesionów, wiązów oraz topoli białych. Na szczególną uwagę zasługuje duża grupa bardzo wysokich jesionów (*Fraxinus excelsior*) rosnąca blisko drogi, o gładkich, gonnych pniach. Obok nich zachowało się potężne drzewo wiązu górskiego (*Ulmus montana*), jedno z wielu, jakie jeszcze kilka lat temu rosły w Arboretum, lecz zostały zniszczone przez groźną chorobę (tzw. holenderska choroba wiązów). Wiąz górski jest jednym z 3 gatunków krajowych, o szerokich liściach, często z zaznaczonymi klapami u młodych, silnie rosnących okazów.

Pod koronami jesionów i wiązu rośnie duża grupa śnieguliczki białojagodowej zajmująca kilka arów powierzchni. Nieco dalej, zwraca uwagę potężne drzewo topoli białej o szerokiej koronie i rozdwojonym pniu.

Z prawej strony drogi, przy parkanie, rosną liczne wysokie drzewa sosny czarnej (*Pinus nigra*) o prostych, wyniosłych pniach. Jest to największe skupisko tego drzewa w Arboretum. Sosny czarne osiągają tu wysokość 27 m, a ich wiek obliczono na 120 lat.

Jeszcze dalej za potężną białą topolą wychodzimy na niewielką łąkę otoczoną grupami wysokich drzew. Patrząc w kierunku stawu widzimy na łące sylwetkę starej brzozy (*Betula verrucosa*). Jest to jeden z najpiękniejszych okazów w Arboretum, bardzo efektowny o każdej porze roku.

Nad kanałem doprowadzającym wodę do stawu, który stanowi granicę tej sekcji z sekcją 11, rosną wspaniałe grupy starych olch o wysokich, prostych pniach. Za mostkiem rozpoczyna się znana nam już gęsta lipowa aleja.

Na wąskim skrawku tej sekcji między drogą a parkanem wysadzono w ostatnich latach różne drzewa iglaste (żywotniki, daglezje, jodły, sosny i świerki). Mają one w przyszłości stanowić wysoką ścianę zieleni odgradzającą Arboretum od drogi i powstającego tutaj osiedla mieszkaniowego.

SEKCJA 19

Położona jest przy zachodniej granicy Arboretum od strony ulicy Zamkowej (droga do Bnina). Zajmuje dość znaczną powierzchnię po obydwu stronach głównej alei, która na tym odcinku, a także dalej w kierunku południowym (sekcja 22), wysadzona jest dębami (*Quercus robur*). Aleja dębowa pochodzi z czasów Tytusa Działyńskiego i liczy około 130 lat.

Znaczną część sekcji 19 pokrywa las liściasty z niewielkim udziałem drzew iglastych (świerki, wejmutki, modrzewie). Tylko w części przylegającej do sekcji 16 znajdują się bogate kolekcje jodeł i irgi (*Cotoneaster*), posadzone tu na początku lat pięćdziesiątych. W ostatnich latach także wzdłuż drogi do Bnina (przy parkanie) wysadza się grupy różnych drzew iglastych, które mają spełniać rolę osłony i zamykać Arboretum od tej bardzo ruchliwej arterii komunikacyjnej.

Wspomnieć wypada, że na terenie tej sekcji znajdowały się w XVIII w. oranżerie, w których uprawiane były liczne rośliny południowe. Zostały one rozebrane przez Tytusa Działyńskiego w trakcie przebudowy parku i po przyłączeniu parceli dokupionych od strony Bnina (dzisiejsze sekcje 19, 20 21, 22 i 23). Po oranżeriach pozostało długie zagłębienie widoczne wzdłuż drogi stanowiącej granicę między sekcją 19 a 16. W tym wgłębieniu oraz na jego skarpach wysadzono kolekcję irgi (*Cotoneaster*). Rosną tu także piękne okazy jodeł.

Przegląd drzew i krzewów rozpoczynamy od kręgu na głównej alei lipowej. Będziemy się stąd posuwali w kierunku ul. Zamkowej, właśnie wzdłuż wspomnianego wyżej zagłębienia po starych szklarniach z XVIII w.

Z lewej strony blisko kręgu wysadzono w ostatnich latach grupę jodeł koreańskich (*Abies koreana*), które odznaczają się w pierwszym okresie dość szybkim wzrostem, jakkolwiek jest to gatunek słabo rosnący.

Wznosi się nad nimi jedno z największych w Arboretum drzew żywotnika zachodniego (*Thuja occidentalis*). Osiągnęło ono tutaj wysokość 20 m. Żywotnik zachodni był jednym z pierwszych drzew sprowadzonych z Ameryki Północnej do Europy (około 1545 r.). Dawniej często był sadzony w parkach, zwłaszcza w okresie ogrodów francuskich, w których zastąpić miał smukłe, śródziemnomorskie cyprysy. W parku kórnickim gatunek ten był sadzony już w XVIII w., a następnie bardzo licznie w połowie XIX w. Z tego właśnie okresu pochodzą drzewa rosnące dzisiaj w Arboretum, spotykane na wielu sekcjach.

Za wysokim drzewem żywotnika, w zagłębieniu, rośnie grupa jodeł greckich (*Abies cephalonica*) o regularnych, stożkowatych koronach.

Jodła ta (pochodzi z Grecji) jest stosunkowo odporna na mrozy, rośnie szybko i charakteryzuje się ostro zakończonymi, ciemnozielonymi igłami. Nieco dalej rośnie grupa 6 starych drzew jodły greckiej o pięknych koronach i prostych pniach. Liczą one 97 lat i mierzą 25 m wysokości. Były tu posadzone za czasów Jana Działyńskiego. Kórnickie okazy jodły greckiej należą do najstarszych w Polsce.

Wzdłuż drogi wysadzona została (z lewej strony) kolekcja irgi (*Cotoneaster*). Są to niewysokie krzewy z rodziny różowatych o drobnych, przeważnie okrągłych liściach, białych lub różowawych, mało atrakcyjnych kwiatach i kulistych, drobnych owocach barwy czarnej lub czerwonej. Szczególnie gatunki o owocach jaskrawoczerwonych przebarwiające liście na kolor pomarańczowy lub szkarłatnoczerwony, należą do nadzwyczaj efektownych i często uprawianych krzewów ozdobnych. Znanych jest około 60 gatunków irgi w umiarkowanej strefie półkuli północnej. Wśród nich przeważają rośliny obszarów górskich. Niektóre gatunki wysokogórskie odznaczają się niskim wzrostem, o pokładających się lub pełzających gałązkach (np. irga pozioma — *C. horizontalis*). W Polsce rośnie dziko na wapiennych, słonecznych skałkach irga zwyczajna (*C. integerrima*) o szaro owłosionych liściach i purpurowoczerwonych owocach. Wiele gatunków irgi, w tym także o liściach zimozielonych, to krzewy wrażliwe na mrozy i u nas często przemarzające.

W naszej kolekcji na uwagę zasługują szerokie, gęste krzewy irgi ostrolistnej (*C. acutifolia*) z północnych Chin, bardzo odporne na mrozy. Owoce czarne. Blisko nich rosną dość wysokie krzewy irgi pomarszczonej (*C. bullata*) o dużych, ciemnozielonych liściach i jaskrawoczerwonych owocach. Pochodzą z zachodnich Chin i są nieco wrażliwe na mrozy.

Bardzo silnym wzrostem odznacza się irga gronowa (*C. recemiflora*) o jasnoczerwonych owocach. Pochodzi z zachodniej i środkowej Azji. Szerokie krzewy do 3 m wysokości rosną za starymi jodłami greckimi.

Dochodzimy do drogi przy granicy Arboretum i skręcamy w lewo. Tuż za narożnikiem rośnie duża skupina młodych krzewów irgi syczuańskiej (*C. moupinensis*) o dużych owłosionych liściach, wspaniale przebarwiających się jesienią na kolor ciemnoczerwony. Owoce czarne.

Z prawej strony drogi, wzdłuż parkanu, znajduje się duża skupina nowo posadzonych drzew i krzewów iglastych. Była o nich wzmianka wyżej. Nie podajemy szczegółowego przeglądu gatunków ze względu na młody wiek tych roślin. Ze starych drzew, na tej części sekcji 19, pozostały stare lipy (*Tilia cordata*), potężna daglezja (*Pseudotsuga taxifolia*), która niestety zasycha, wyniosła sosna czarna oraz drzewiasta

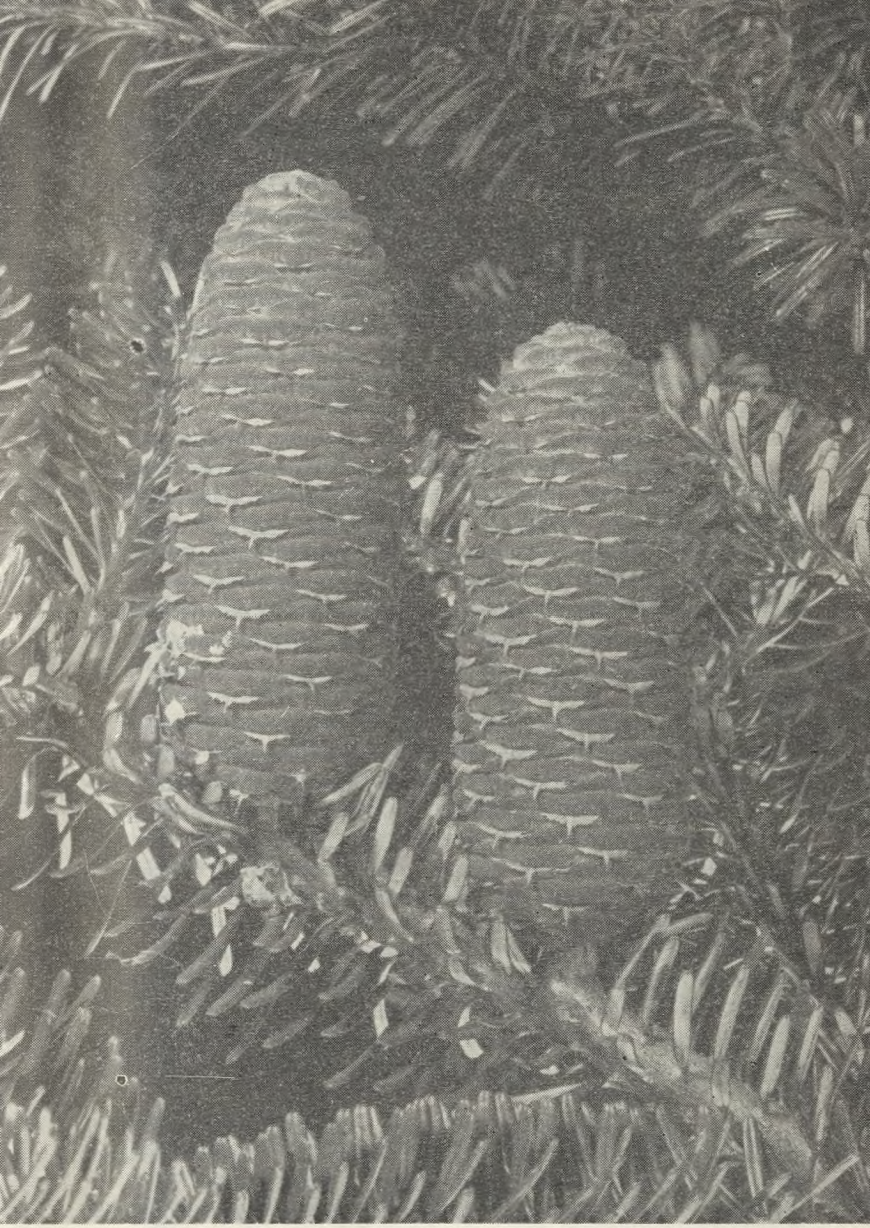

56. Szyszki jodły koreańskiej (*Abies koreana*)

forma sosny górskiej (*Pinus montana* var. *uncinata*), która tutaj osiągnęła pokaźne rozmiary.

Z lewej strony drogi zwracają uwagę 2 potężne drzewa jesiona amerykańskiego (*Fraxinus americana*), największe w Arboretum. Zapoznaliśmy się z tym gatunkiem na sekcji 10.

Dochodzimy do miejsca, gdzie droga rozgałęzia się, skręcamy w lewo mijając na prawym narożniku najstarszy w Arboretum egzemplarz cyprysika Lawsona (*Chamaecyparis Lawsoniana*). Jest to drzewo o chachrakterystycznie przegiętym wierzchołku, podobne do żywotnika, lecz o szyszeczkach kulistych. Pochodzi z zachodniej Ameryki Północnej, jest wrażliwe na mrozy.

Z lewej strony drogi rozciąga się kolekcja jodeł. Rodzaj ten liczy około 40 gatunków, nie wszystkie jednak są na tyle odporne na mrozy, aby mogły być u nas uprawiane. Wiele efektownych jodeł północnoamerykańskich oraz chińskich nie wytrzymuje naszych warunków klimatycznych. Bardzo źle rosną też u nas gatunki północne z grupy jodły syberyjskiej (*A. sibirica*, *A. balsamea*, *A. sachalinensis*). Bardzo dobrze rosną natomiast w naszej kolekcji niektóre gatunki wschodnioazjatyckie, a także amerykańskie. O tych przede wszystkim chcielibyśmy wspomnieć, tym bardziej, że są one reprezentowane w kolekcji przez dorodne drzewa.

Blisko sosny wejmutki rosną 3 jodły Veitcha (*A. Veitchii*) o wąskich, wysmukłych koronach i kredowobiałej dolnej stronie igieł. Poznaliśmy już ten gatunek japoński na sekcji 11 i 13. Obok rosną najstarsze i największe w Arboretum 3 jodły koreańskie (*A. koreana*), które tu osiągnęły 7 – 8 m wysokości i corocznie obradzają dużo szyszek. Szyszki osadzone są przeważnie na wierzchołku drzewa i mają barwę zieloną lub ciemnofioletową. Jodła koreańska jest odporna na mrozy, bardzo dekoracyjna, lecz rzadko spotykana w uprawie.

Między jodłami Veitcha i koreańskimi rośnie drzewkowaty okaz (do 7 m wysokości) magnolii szerokolistnej (*Magnolia obovata*), o bardzo dużych, szerokich liściach i białych kwiatach ukazujących się w czerwcu. W jesieni dojrzewają szyszkowate, jaskrawoczerwone owoce. Magnolia szerokolistna pochodzi z Japonii, jest dość odporna na mrozy, lecz niespotykana w uprawie.

Nieco dalej widoczne są 2 drzewa wspaniałej jodły japońskiej (*A. firma*) o sztywnych, długich i szerokich igłach z wyraźnymi białymi paskami od spodu. Zwraca uwagę regularna forma korony.

Bardzo podobna do niej jest wielokrotnie już wymieniana jodła nikko (*A. homolepis*), również pochodząca z Japonii. W kolekcji rosną 3 piękne okazy o stożkowatych, regularnych koronach.

Tuż obok widzimy 3 drzewa jodły mandżurskiej (*A. holophylla*)

o długich, ostro zakończonych i jasnozielonych igłach. Kora na pniu łuszczy się charakterystycznie strzępiastymi płatami. Jest to jedna z najpiękniejszych jodeł wschodnioazjatyckich, odporna na mrozy, lecz nieznana dotychczas w uprawie.

Zbliżając się do głównej alei mijamy tuż przy drodze 2 niewysokie drzewka północnoamerykańskiej jodły olbrzymiej (*A. grandis*) o szeroko ugałęzionych koronach, oliwkowozielonych, nagich pędach i płasko ustawionych igłach. Jest to jedna z najszybciej rosnących jodeł, lecz wymagająca wilgotnego i łagodnego klimatu. U nas rośnie wolno i przemarza podczas surowych zim. Doskonale rośnie już na Pomorzu Zachodnim, w Zielonogórskiem i na Dolnym Śląsku.

Jeszcze bliżej głównej alei rosną wspaniałe, regularne drzewa jodły jednobarwnej (*A. concolor*) o bardzo długich niebieskawozielonych, wiotkich igłach, które po roztarciu wydają silną i przyjemną woń żywiczną. Jodła ta rośnie dziko w górach zachodniej Ameryki Północnej (Kalifornia i Kolorado), jest bardzo odporna na mrozy (w przeciwieństwie do innych jodeł pochodzących z tych regionów) i na suszę. Należy do najpiękniejszych drzew iglastych i jest często uprawiana w parkach. W Polsce spotyka się drzewa kilkudziesięcioletnie, już obradzające szyszki.

I wreszcie najbliżej głównej alei rosną piękne drzewa oryginalnej i bardzo rzadko u nas spotykanej jodły arizońskiej (*A. arizonica*) o wąskiej, wyniosłej koronie i sinosrebrzystym zabarwieniu igieł. Jasnoszara kora na pniu jest gruba, korkowata i elastyczna. Gatunek ten rośnie w górach Arizony i odznacza się dość dużą wytrzymałością na mrozy. Najwyższe drzewo mierzy około 11 m wysokości, lecz dotychczas nie obradza szyszek.

Przy alei głównej, na którą wychodzimy, należy zwrócić uwagę na niewielkie drzewo platana wschodniego (*Platanus orientalis* var. *digitata*) o liściach głęboko trójklapowych. Jest to jedyny okaz tego gatunku w Arboretum. Platan wschodni rośnie w południowo-wschodniej Europie, w Małej Azji i w Azji środkowej. Jest tam także powszechnie sadzony w miastach, w parkach i przy drogach. Odznacza się szybkim wzrostem i osiąga potężne rozmiary, jest jednak wrażliwy na mrozy i u nas często przemarza. Rosnące tu drzewko należy do odmiany występującej na Kaukazie.

Obok platana wschodniego rosną szeroko rozgałęzione drzewka wiśni wczesnej (*Cerasus incisa*), która należy do grupy słynnych wiśni japońskich, szeroko w Japonii uprawianych i otoczonych w tym kraju szczególnym kultem (stąd Japonię nazywa się krajem kwitnącej wiśni). Innymi gatunkami szeroko tam uprawianymi w niezliczonych odmianach są: wiśnia różowa (*C. subhirtella*), wiśnia jedoeńska (*C. yedoensis*)

i wiśnia piłkowana (*C. serrulata*). Wszystkie znajdują się w naszych kolekcjach, lecz na terenie nowego arboretum. Rosnąca tutaj wiśnia wczesna ma białe lub różowawe kwiaty i kwitnie nadzwyczaj obficie w połowie kwietnia, przed rozwojem liści. W jesieni liście przebarwiają się na kolor pomarańczowy i szkarłatny. Owoce drobne, purpurowo-czerwone, dojrzewają u nas w maju.

Pozostała część sekcji 19, po obydwu stronach głównej alei, zajęta jest przez wysoki las liściasty z okazałymi bukami, dębami i białymi topolami. Rosną także wśród nich potężne, wysokie sosny czarne, wejmutki, świerki i modrzewie.

SEKCJA 20

Znaczną jej część zajmują wilgotne łąki wzdłuż głównego kanału. Tylko od strony głównej alei, gdzie teren wznosi się i gleba jest suchsza, rosną stare drzewa liściaste — klony, graby, lipy, dęby. Zwraca uwagę potężne drzewo białej topoli o nisko rozgałęzionym pniu, wysokości około 30 m, z bardzo szeroką, gęstą koroną. Liczy ono około 150 lat.

SEKCJA 21

Położona w sąsiedztwie sekcji 20, po drugiej stronie kanału. Tylko niewielki jej skrawek zajmują łąki. Większość powierzchni porośnięta jest wysokimi drzewami gatunków krajowych (dęby, klony, olchy, jesiony, buki, graby, wiązy, świerki, sosny). Z gatunków obcych rosną tu wyniosłe sosny czarne o prostych, gonnych pniach.

Niedaleko drogi, między tą sekcją a 18, rośnie na skraju łąki malownicza grupa srebrzystych świerków o szczególnie intensywnym zabarwieniu igieł.

SEKCJA 22

Położona jest na południowym krańcu Arboretum, od strony Bnina. Niemal całą jej powierzchnię pokrywa wysoki las z przewagą krajowych drzew liściastych (dęby, klony, lipy, graby, buki), obficie podszyty krzewami. Skupiny wysokich drzew liściastych i iglastych

w tej części Arboretum (także na sekcjach 19, 20, 21 i 23) są celowo utrzymywane w stanie zbliżonym do naturalnego. Usuwa się stąd tylko drzewa chore i zamierające, bez zamiaru wprowadzania jakichkolwiek kolekcji drzew obcych. Tylko na niewielkim skrawku wzdłuż drogi do Bnina, po wykarczowaniu zarośli różnych krzewów i obfitego samosiewu drzew liściastych, posadzono w roku 1968 duże grupy drzew iglastych, w celu stworzenia zasłony od drogi.

Stąd (na końcu alei głównej) rozciąga się piękny widok na leżące tuż za drogą Jezioro Kórnickie.

SEKCJA 23

Położona jest przy południowej granicy Arboretum i zajmuje wilgotne łąki po obydwu stronach głównego kanału. Przy granicy z sekcją 22, na skrawku wyżej położonego terenu, rosną liczne, stare drzewa liściaste, a przede wszystkim okazałe topole białe, brzozy gruczołkowate, lipy oraz klony. Także wąski pas przy parkanie od strony ulicy Parkowej zajmują wysokie drzewa, głównie olch i jesionów. Rośnie tu także najpotężniejsze drzewo białej topoli liczące około 170 lat. Jego wysokość wynosi 33 m, a średnica pnia 109 cm.

Na terenie tej sekcji (przy drodze wzdłuż parkanu) znajduje się także trzeci potężny okaz cypryśnika błotnego (*Taxodium distichum*); zapewne jest on równieśnikiem drzew tego gatunku rosnących na sekcjach 10 i 14.

SPIS ILUSTRACJI

SPIS TREŚCI